

פרק א

נושאים בפרק:

אלקנה-דמותו, פעלו ומעשיו.

חנה ופנינה.

תפלת חנה ונדרה.

חנה ועלי (תפלתה, והברכה שלה היא זוכה).

"ויהי איש אחד מן הרמתיים צופים...אלקנה בן ירוחם"

בספר דברי הימים¹ מתייחס אלקנה לצאצאי קרח בן יצהר, בן קהת, בן לוי.

הרד"ק כותב:

"...וזהו פרוש הנכון, כי ממשפחת נביאים היה, כי מבני קרח היה...ובני קרח נביאים היו, והם אסיר ואלקנה ואביאסף,

ואלקנה אבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח.

אלקנה גר בהר אפרים, שהוא אחד ארבעים ושמונה מקומות שהלויים היו מפוזרים שם².

כבר במקומו נודע אלקנה כאיש חשוב³, ועל איזכורו של אביו (ירוחם) אומרים רבותינו⁴ שאלקנה היה "נביא בן נביא, צדיק בן צדיק".

בימיו היו מאתיים נביאים ("צופים") שנשלחו לישראל באותו דור, שמתוכם, רק ארבעים ושמונה מהם נכתבה נבואתם

לדורות⁵, ואלקנה היה מתלמידי אותם נביאים⁶ (ובהמשך נראה שהוא נקרא "איש האלהים" - שנהיה גם נביא בעצמו⁷).

"ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבוח לה'"

על מעשיו הטובים שאלקנה כותבים רבותינו⁸:

"אלקנה היה עולה לשילה⁹ ארבעה פעמים בשנה:

שלשה מן התורה, ואחת שקיבל עליו הוא בנדבה... ואשתו, ובניו, ובני ביתו, ואחיו ואחיותיו, וכל קרוביו היו עולין עמו.

ואמר להם: למדו דרך עבודה מן הכנענים ומן העכו"ם, שעשו דרך עבודה לע"ז שלהם אע"פ שהם הבל וריק, ק"ו שאתם

צריכים לעשות דרך עבודה, ולעלות לפני ארון ברית ה' שהוא אל חי וקיים בריך שמה לעלם ולעלמי עלמיה...

וכשעולים עמו בדרך, היו לנין ברחובה של עיר, והיו מתקבצין האנשים לבד והנשים לבד, שכן האיש היה מדבר עם האיש

והאשה עם האשה וגדול עם הקטן והיתה המדינה מרגשת, והיו שואלים להן להיכן תלכו? ואומרים להם לבית האלהים

שבשילה שמשם תצא תורה ומעשים טובים, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד?

מיד עיניהם משגרות דמעות ואומרים להם נעלה עמכם.

וכן אמר להם עוד הפעם עד שעלו עמו לשנה הבאה חמשה בתים, ולשנה האחרת עלו עמו עשרה בתים, ולשנה האחרת

הרגישו כולם לעלות והיו עולין עמו כמו ששים בתים.

¹ א ; ו, יב.

² ראה יהושע כא, כ.

³ ילקו"ש רמז עז.

⁴ ויק"ר פ"ו, ו.

⁵ ראה מגילה יד.

⁶ "א"ר אבהו: איש הבא ממאתים צופים שנתנבאו להן לישראל" (מגילה יד).

⁷ מדרש אגדת בראשית ג, ב.

⁸ תנא דבי אליהו רבה ח.

⁹ ראה נספח "המשכן בשילה, נב, וגבעון".

ובדרך שהיה עולה שנה זו אינו עולה לשנה האחרת עד שהיו כל ישראל עולין והיה אלקנה מכריע את כל ישראל לכף זכות
וחינך אותם במצות וזכו רבים על ידו...¹⁰"

לילדים נדגיש :
אלקנה מתחיל כאיש אחד ולאט לאט מצליח להחזיר את כל ישראל בתשובה, וגורם להם לחידוש הקשר עם משכן שילה.
-מכאן אנו רואים כמה כח יש לאדם (אפילו בודד) כשהוא רוצה לעשות מצוה, וכמה אסור לאדם לזלזל בעצמו מלקיים
מצוה/מלחולל מהפך במקום שאין בו מספיק תורה בטענה של "אינני יכול"/ "זה לא ילך" וכדו'.
בנוסף, תארנו בציוריות לילדים כיצד היה דופק על דלתות השכנים מלמעלה, מהבית ליד וכו' ומסביר להם את המצוה
החשובה בעלייה לרגל¹¹.

אלקנה מסביר להם את ענין השמחה ברגל וחשיבותו-מצוה לראות ולהראות ברגלים ולהקריב קרבנות מיוחדים.

רבותינו¹² כותבים לנו דבר נוסף בהקשר זה :
"ועלה האיש ההוא"-

נתעלה האיש בביתו, נתעלה האיש בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל ישראל, וכל עילויו לא היה אלא משל עצמו.
(בילקוט מעם לועז מסביר משפט זה בצורה נפלאה, ואומר :

"...ולימוד גדול מלמדים אותנו חז"ל, שאם האדם רוצה לתקן את העולם, צריך תחלה לתקן את עצמו, ואח"כ את סביבתו
הקרובה (חצירו), ואח"כ את עירו, ואז הוא יכול לתקן את כל ישראל")

במקומות אחרים מדמים רבותינו¹³ את אלקנה לאברהם שגם הוא הסתובב והפיץ את התורה.

"...אברהם נקרא נביא...ואלקנה נקרא נביא...אברהם הקנה להקב"ה שמים וארץ, ואלקנה הקנה להקב"ה שמים
וארץ...אברהם נקרא אחד, ואלקנה נקרא אחד..."

גם פה אנו רואים כיצד רבותינו מדגישים לנו שאלקנה מתחיל כאדם בודד, מתעלה ומתקרב לה' בכחות עצמו, ומשתמש
בכח זה כדי לזכות את עם ישראל ולהפיץ את התורה.

"ולו שתי נשים שם האחת חנה ושם השנית פננה"

אלקנה לוקח שתי נשים-כיון שלפנינה לא נולדו ילדים.

דגש לילדים :

(כשהילדים שאלו מדוע נשא אלקנה שתי נשים הסברתי להם¹⁴ שעשה זאת כיון שלחנה (שהייתה אשתו הראשונה) לא נולדו
ילדים במשך תקופה ארוכה, ולכן כדי שיזכה להוליד ילדים, לקח את פנינה.
[למרות שלא רציתי להעלות נושא זה באופן ישיר אך כיון שהילדים שאלו, עניתי, ואף הזכרתי להם את הדוגמא מאברהם
אבינו, שלקח את הגר, כיון שלשרה לא נולדו ילדים.]

"וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה כי סגר ה' בעד רחמה"

● מה משמעות הביטוי "וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה"?

מסביר ראב"ש [ע"פ התרגום] :

"ומצהבא לה ערתה אף מרגזא לה בדיל לאקניותה מן קדם ה' מנה ולד" [=וצערה אותה צער בשביל שתוסיף לה קנאה
ותחרות ותגרום לה לעצבות]

¹⁰ "אמר ר' זעירא אם נזדקנה אומתך עמוד וגדרה כשם שעשה אלקנה שהיה מדריך את ישראל לפעמי רגלים..." (ירושלמי ברכות ט, ה.)

¹¹ שם פ"ח.

¹² מדרש שמואל פ"א.

¹³ אגדת בראשית שם.

¹⁴ ע"פ המדרש בילקו"ש שמואל רמז עז.

במדרש מובא¹⁵ שחנה אף היתה מצערת את חנה במיוחד בדוגמאות כואבות והיתה שואלת אותה :
- "האם כבר קבלת את פני הילדים החוזרים מביה"ס?" , "האם קנית חלוק לבנד הגדול".

[הרחבה :]

• מדוע מצערת פנינה את חנה?

ת: ע"כ מובא **בתלמוד**¹⁶ :

"...שטן ופנינה לשם שמיים נתכוונו"

-מה משמעו של משפט סתום זה?

ע"כ מסביר **ראב"ש** :

"...כיון שראתה אותה מתייאשת מן התפלה היתה מכעיסתה כדי להרעימה שתתפלל לפני בוראה, שאמרה פנינה- היאך תפטור הצדקת הזו בלא בן?, והייתה מקנה [=מקניטה] אותה ביותר כדי שתתחרט [=תצטער] ותבקש רחמים על עצמה, וכך היה.

• הסבר נוסף למעשיה של פנינה מובא **בילקוט מעם לועז** :

בעל ילקוט מעם לועז מסביר : שפנינה נענשה שמתו ילדיה על שחשדה בחנה שאין תוכה כברה, ושבגלל שעשתה איזה חטא מסויים, לכן נענשה בכך שלא הולידה.
ולכן בקשה פנינה לצערה בכדי שתשוב ותתפלל כדי שחטאה ימחל.
אך על כך שחשדה בכשרים לקתה, כיון שחנה לא עשתה חטא מסויים שעליו נענשה.

ומסביר גם מה ענין המאמר "שטן ופנינה לשם שמיים נתכוונו"

"...שמסוף הדברים היה ניכר שכוונתה הפנימית הייתה לשם שמים.

וכן היה ענין השטן, שהוא הכשיל את איוב, אבל בזה סר הקטרוג מישראל..."

לילדים נדגיש :

שחלילה לפנינה לצער את חנה סתם כך, שהרי דבר חמור הוא לצער אדם, בפרט בדברים הרגישים לו.

נסביר להם את שני ההסברים למעשיה של פנינה :

א. לא רצתה שתתיאש חנה מן התפילה (למרות שנות העקרות הרבות).

ב. חשבה שחטאה חנה בחטא מסויים, ולכן רצתה לגרום לה שתתפלל.

"ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבוח ושם שני בני עלי חפני ופנחס"

כשאלקנה, משפחתו וחבריו עולים למשכן שילה הם נפגשים בבני עלי שמשמשים כהנים לה'.

עלי הכהן עצמו נתמנה לכהן גדול באותו יום שבו עולה אלקנה (ביום השבועות¹⁷).

עלי היה השופט האחרון של עם ישראל¹⁸, ובנוסף שימש אח"כ כאב בית דין וכעין מלך¹⁹.

¹⁵ מדרש שמואל א.

¹⁶ ב"ב טז.

¹⁷ ע"פ מדרש שמואל א.

¹⁸ ילקו"ש עה.

¹⁹ אגדת בראשית מא, ב.

"...עלי קבל מן הזקנים ומפנחס, ושמואל קבל מעלי ובית דינו".

"והיא מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה..."

חנה נודרת שאם יתן הקב"ה לה בן, תקדיש אותו לדי' שיעבוד במשכן כל חייו.

[הרחבה:]

• מדוע מנע הקב"ה מחנה פרי בטן?

על שאלה זו עונה רבי דוד הנגיד²¹:

"...אמרו ז"ל²² שד' יתעלה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ולפיכך מביא עליהם יסורין וימנע מהם הבנים בכדי שירבו להתפלל אליו, ויבכו, ויבקשוהו בלב נקי ובכונה שלימה ודמעה לוחטת כמו שאמר²³ "תפלה לעני כי יעטף...".

• לגבי תפילתם של צדיקים לפרי בטן כותב רס"ג²⁴:

"...צריכים אנו לדעת מדוע נתאוה הראשונים לבנים?

ונאמר, כדי שילמדום עניני הדת [=התורה] ויזכו על ידם... וכבר אמרה תורה: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס...". וכבר נאמר באברהם "למען אשר יצוה את בניו".

ועם זאת כבר ידענו שהאבות נהנים מצדקת בניהם עד ארבעה דורות, כי בכך יוקל מעליהם אי אלה עונשים שנתחייבו בהם..."

• על המיוחד שבתפילת חנה, כותב רבי חיים מוולוז'ין בספרו נפש החיים²⁵:

"...והוא שדרשו רבותינו ז"ל²⁶ בחנה: "והיא מרת נפש ותפלל על די' - שהטיחה דברים כלפי מעלה".

רוצה לומר: הגם שהיא עצמה הייתה מרת נפש, עם כל זה השליכה צערה מנגד, ולא אכפת לה להתפלל על זה כלל, אלא שהטיחה דברי תפילתה לפניו יתברך שמו על הצער של מעלה הנעשה מחמת שהיא שרויה עתה בצער.

ולכן אמרו (ברכות שם) שגם משה הטיח דברים כלפי מעלה...²⁷

ואכן מצאנו במדרש אחר²⁸ שבקשת חנה הינה בקשה מיוחדת:

"[על הפסוק ונתת לאמתך זרע אנשים]"... אמרו לחנה: למה את שואלת אנשים חכמים ונבונים וצדיקים [=חז"ל למדו מהביטוי "אנשים שהכונה לחכמים ונבונים וכו', וכעת שואלים אותה האנשים למה היא מבקשת את זה במקום שיהיו עשירים ויפי תאר וכדו?]

אמרה להן: שהן [=אם יהיו חכמים ונבונים] לשמו של הקב"ה..."

מכאן אנו רואים שבקשתה של חנה אינה סתם בקשה פרטית של אם עקרה שרוצה לזכות בבנים, אלא בקשה להיות אם לבן שידריך את עם ישראל, ויהיה מסור כולו לעבודת ה'.

²⁰ הקדמתו למשנה תורה.

²¹ מדרש רבי דוד הנגיד על מועדים, עמוד יג (בהוצאת מכון משה).

²² יבמות סד:

²³ תהלים קב, א.

²⁴ פירושי רס"ג לתורה, עמוד מו.

²⁵ שער ב, פרק יב.

²⁶ ברכות לא:

²⁷ "... שרגש הסוער שלה [של חנה] ששפכה את נפשה בתפלה למען הרבות השלימות בעולם, התעלה אצלה יותר ממעמד שכלה, שמרכזו שלו הוא השגת הי"ת..." עין אי"ה על ברכות שם, פסקה לט. [וראה בנושא זה בהרחבה בפסקה יז שם]

²⁸ מדרש שמואל ב.

[הרחבה:]

בתלמוד²⁹ מצינו דרשות רבות הקשורות להלכות תפילה, נלמדות מחנה³⁰.

האיסור להתפלל בשכרות, החיוב לחתוך בשפתיו אותיות התפילה, חובת הכוונה בתפילה, ועוד. גם מדבר זה אנו למדים בעקיפין שתפלתה של חנה הינה תפלה מיוחדת במינה – בצורת התפלה ובכוונה המיוחדת.

"חנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקלה לא ישמע ויחשבה עלי לשכרה"

כאשר מגיעה חנה להתפלל, עלי חושב אותה לשכורה.

-מדוע? וכי לא הכיר אותה?

הרי גם הוא וגם היא היו נביאים³¹, ובנוסף אין זו הפעם הראשונה שחנה באה להתפלל!

הרחבנו עם הילדים והסברנו להם ארבעה פרושים.

- **רש"י מסביר:** אז נהגו להתפלל בקול, וחנה התפללה בלחש.
- **רבי אברהם בן שלמה מסביר:** שכשחנה התפללה הצביעה ונענעה כל אבר בגופה ואמרה- נתת לי ידיים לעשות מצות ואני יכולה להשתמש בהן, נתת לי ראש, רגליים וכו'... נתת לי רחם ואם אני לא יכולה להוליד אז יוצא שבראת לי משהו ללא תועלת! וכשעלי רואה אותה עושה את כל התנועות המוזרות הוא חושדה בשכרות.

● **הגר"א מסביר**³²:

שעלי ראה באורים ותומים ה, כ, ש, ר (האותיות האירו שלא כסדר).

וחשב שהכוונה זה שכורה.

ולכן חנה אומרת לו – אולי לא ראית היטב באורים ותומים-ואז הוא הבין שזה אומר כ, ש, ר, ה.

- **רס"ג מסביר**³³: אין הכוונה שחשדה עלי בשכרות ממש, אלא שהיתה בצער, ולכן אל לה להתפלל כדן שכורה- הכוונה -כמו ששיכור צריך לחכות עד שיפוג יינו, אף היא צריכה לחכות עד שיפוג צערה].

פרק ב

נושאים בפרק:

תפלת ההודיה של חנה

חטאי בני עלי

תוכחת עלי לבניו ותגובתם

תוכחת אלקנה(איש האלהים) לעלי על מעשה בניו, והעונש הצפוי להם

²⁹ ברכות לא:

³⁰ "אמר רב המנונא: כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה..."

³¹ מגילה יד.

³² מובא ב"מן הרמתיים צופים" לרב יהושע בכרך (עמוד 48).

³³ מפירושי רס"ג למקרא, מוסד הרב קוק עמוד קכב.

"ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה'..."

- **הערה:** על עצם השירה לא התעכבנו, ורק הסברנו בכלליות שחנה משבחת את הקב"ה, ומנבאת שלא רק אצלה הקב"ה הפך אותה מעקרה ליולדת-בניגוד לטבע, אלא שגם בעוד תקופות וארועים בהסטוריה הקב"ה ישנה ויהפוך דווקא את אלו שהיו בדרגה גבוהה/ במעמד חשוב מבחינה צבאית והתרברבו בכחם, לחסרי כח, ודווקא אלו שהיו חלשים, נחלו נצחון בניגוד מוחלט לכל הגיון וטבע.

[הרחבה:]

בתרגום נמצאת רשימה גדולה של ניסים שחנה מתנבאת שהקב"ה יעשה לאורך ההסטוריה. ובמדרש לקח טוב מובא³⁴ שתפלת חנה היא מעין שמונה עשרה ברכות של תפלת שמונה עשרה.

"ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה' "

בפסוקים ובדברי חז"ל אנו מוצאים בעיקר ארבעה חטאים של בני עלי³⁵ (למרות שעל פי רבותינו³⁶ חפני היה החוטא, ופנחס לא מיחה בו, ולכן נענש גם הוא)

1. לקחו הבשר לפני הקטרת החלב (=שומן הבהמה)³⁷.
2. לקחו יותר ממה שמגיע להם (=מעבר לחזה ושוק)³⁸.
3. בעטו בקרבנות בזלזול³⁹.
4. דרשו בחזקה, (ואיימו להכות מי שלא נתן להם⁴⁰).

[הרחבה:]

בהקשר לחטא האכילה לפני הקטרת החלב, מביא ראב"ש בשם רס"ג:

"ואמר רבנו סעדיה ז"ל- דבר ה' בבני עלי "גם בטרם יקטירון את החלב", -מיחה עליהם בכך לפי שהם המרו דבריו, לפי שנאמר (דברים יב, כז) "ודם זבחך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל"- אסר מלאכול מבשר הקרבנות כולן לפני שיזרוק דמן, וגם הקטר החלבים נסמך לזריקת הדם לפי שהוא צמוד לו והוא עמו מיד. וכך אמרו [בפסחים⁴¹] "מנין שאין אהרן ובניו זכאים בחזה ובשוק אלא לאחר הקטרת החלב, שנאמר "והקטיר הכהן את החלב המזבחה", ואמרו יכול יהיו הכהנים רשאים בחזה ושוק קודם הקטרת אימורין?, ת"ל "והקטיר הכהן את החלב המזבחה" והדר [ורק לאחר מכן], "והיה החזה לאהרן ולבניו"

לילדים נדגיש:

כדי להמחיש את הדבר עשיתי מעין הצגה לילדים והצגתי אדם העולה למשכן שילה ומגיע כולו שמח וטוב לב. הוא מגיע עם הקרבן, וכשהכהנים לוקחים ממנו את הקרבן, הם דורשים ממנו בשר לפני שהקטירו את החלב [=שומן], בניגוד מוחלט להלכה⁴². וכשאמר האיש לאחד מבני עלי "מה אתם מקריבים לפני שהקטרתם את החלב?" אמר חפני "לא! אני רוצה להקריבו עכשיו!" ואיים עליו בהרמת יד.

³⁴ תחלת פרשת ואתחנן.

³⁵ בדברי רבותינו יש הסברים נוספים. אך בהרתי דווקא אלו מסבות חנוכיות.

³⁶ שבת נה:

³⁷ ספרא פרשת צו, פסקה טז.

³⁸ רי"ד.

³⁹ "מה היו עושים [בני עלי]?", היו ישראל מביאין קרבנותם להקב"ה, ובני עלי באין ומשטפין [=מראים ברגליהם-הערת הרב קאפח] ברגליהן על הקרבנות, לא בדיהם כשאר בני אדם שמראים בדיהם... (ראב"ש).

⁴⁰ סנהדרין נח:

⁴¹ דף נט.

נוסף לכך, האיש שם לב שכשכל הכהנים לקחו במזלג קטנה, בא חפני עם מזלג ענקית...
ואם בזאת לא די, במקום לקחת את הקרבן כמו שצריך הצביעו עליהם ברגלים כאילו זה דבר מבוזה.
האיש חוזר הביתה כולו מזועזע, ומספר למשפחתו.
ביום למחרת הוא נפגש עם שכנו שגם הוא עלה לרגל ואף הוא חוה אותה תופעה.
עלי "מקבל טלפון" בערב מהעולה הראשון, ומעוד עולים שמתלוננים ע"כ.

הדבר החשוב שהדגשנו פה הוא החלול ד' שנוצר⁴³.
ולא לחינם מעידים רבותינו⁴⁴:

"אמר רבי יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה?

מפני שהיו בה שני דברים: גלוי עריות ובזיון קדשים..."

"ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל... ויאמר להם למה תעשון כדברים האלה"

לאחר כל התגובות שקבל עלי, פונה עלי לבניו ומוכיחם.

ואעפ"כ, בניו מסרבים לשנות את דרכיהם.

ע"כ כותב ראב"ש⁴⁵:

"אל בני כי לא טובה השמעה" – אל תעשו זאת בני.

אמר לו הקב"ה [לעלי]: "בדברים לא יוסר עבד" – בדברים באת עליהן, היה לך ליטול מקל ולשבר ראשיהן, ואתה אומר "אל
בני"?

חיידך שהם מתים בחרב..."

כאן אנו רואים שהקב"ה מוכיח את עלי על כך שלא הוכיח את בניו מספיק, וכפי שנראה בפרק הבא, עלי אף יענש על כך.

"ויבא איש אלהים אל עלי ויאמר אליו כה אמר ה' הנגלה נגליתי אל בית אביך..."

איש האלהים (אלקנה⁴⁶) בא ומוכיח את עלי על כך שזרעו הוא זרע שנבחר במיוחד לשרת לפני ה', וכעת עלי לא נותן את
הכבוד הראוי לבית ה' – כשרואה בניו מחללים את שם ה' בעבודתם.

"הנה ימים באים וגדעתי את זרעך ואת זלע בית אביך מהיות זקן בביתך"

התלמוד מסביר⁴⁷ כי בני עלי לא יבאו לידי סמיכה (שכן זקן נקרא גם חכם-ראוי לסמיכה), ואף שמפשט התלמוד שם

נראה⁴⁸ כאילו רק לידי סמיכה לא יבאו, אך לידי זקנה כן יבאו, במקומות אחרים בדברי רבותינו אנו מוצאים שאין זה בא
לשלול שיענשו גם בזקנה).

וכך מביא התלמוד⁴⁹:

"תנו רבנן משפחה אחת היתה בירושלים, שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה.

באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי.

⁴³ ויתכן שזו כוונת רבותינו בפסחים (נז.). האומרים "ארבע צווחות צווחה העזרה: [אחת מהן] – צאו מכאן בני עלי חפני ופנחס שטמאתם את היכל ד'..."

⁴⁴ יומא ט.

⁴⁵ כפי הנראה זהו ציטוט ממדרש, ולא מצאתיו.

⁴⁶ מדרש שמואל סימן ח.

⁴⁷ סנהדרין יד.

⁴⁸ ... "לא יהיה זקן בביתך". מאי זקן? אילימא זקן ממש, והכתיב וכל מרבית ביתך ימתו אנשים [= צעירים]!, אלא [הכוונה ל] סמיכה... (סנהדרין שם).

⁴⁹ ר"ה יח.

אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם? דכתיב ביה "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" – לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו בתורה, וחיו".

וכן מביא המדרש⁵⁰:

"רבי מאיר אזל לממלא [שם מקום].

ראה אותן כולן שחורי ראש [= שאין בהם זקנים].

אמר להם תאמר ממשפחת בית עלי אתם? דכתיב (שמואל ב א) וכל מרבית ביתך ימותו אנשים.

אמרו ליה: רבי התפלל עלינו.

אמר להם: לכו וטפלו בצדקה ואתם זוכים לזקנה".

מדוע נענשו בני עלי דווקא בעונש זה? (של מיתה בגיל צעיר?)

ת: ע"כ כותב רש"י⁵¹:

"ולא יהיה זקן בביתך – מדה כנגד מדה, אתם אכלתם קדשים לפני זמנו, בטרם יקטירון את החלב, אף אתם תמותון בלא זמן".

בנוסף למיתה בגיל צעיר, ולכך שלא יזכו להסמך, נענשו בני עלי גם בכך שלא רק שימותו, אלא שלפני מיתתם עוד יראו

כיצד כהן אחר מנהיג במקומם ועל ידי כך יכלו עיניהם ותצטער נפשם (שזהו עונש הרבה יותר גדול ממיתה סתם)⁵².

ולכן גם לא ימות זרעו כשהם קטנים אלא כשהם כבר אנשים כדי שידעו שזהו חלק מעונשם⁵³.

"זוה לך האות אשר יבא אל שני בניך אל חפני ופנחס ביום אחד ימותו שניהם"

אלקנה מבשר לעלי בשורה קשה מנשוא-שני בניו ימותו ביום אחד.

אלקנה מוסיף לומר בנבואתו שהקב"ה ישים לפניו כהן נאמן שישמש לפניו, ושבניו עוד יתחננו לא לבשר זבחים כי אם לפת לחם, ואם יהיה להם עוד פת לחם ישמחו בכך.

מסרים חשובים בפרק⁵⁴:

השואת דמות שמואל לבני עלי.

הם ביזו את שם ד' – ושמואל משרת את פני ד'.

הם גרמו לאנשים לרצות שלא לבוא ולהתרחק מביהמ"ק-ושמואל טוב גם עם ד' וגם עם אנשים(כמוזכר בהמשך).

הם רצו לאכול כמה שיותר ולא הסתפקו במועט-ושמואל היה לו רק מעיל קטן ולא בקש עוד דברים.

סכום עונשיהם של בני עלי (וזרעם):

1. ימותו צעירים (הם וזרעם).
2. לא יזכו לסמיכה (הם וזרעם).
3. לפני מיתתם יראו כיצד כהן אחר מחליף את מקומם.
4. יבאו למצב של פת לחם.

⁵⁰ ב"ר א,נט.

⁵¹ על פסוק לב.

⁵² רד"ק.

⁵³ רלב"ג.

⁵⁴ ע"פ ילקוט מעם לועז.

-למרות העונש החמור, כפי שראינו לעיל מדברי התלמוד⁵⁵, ניתן היה לזרעם לכפר על עונש זה של מיתה בגיל צעיר על ידי עיסוק בתורה ובגמילות חסדים.

בילקוט מעם לועז⁵⁶ מסביר דבר זה בצורה נפלאה ואומר:

שכיון שהעולם עומד על שלושה דברים- על התורה, על העבודה, ועל גמ"ח, והם ביזו אחד (=את העבודה), אעפ"כ, לא מנע מהם הקב"ה לחזור בתשובה ע"י שני ה"עמודים" הנותרים.

פרק ג

נושאים בפרק:

התגלות די לשמואל ותיאור עונשם של בני עלי וסבתו.

שמואל מספר לעלי אשר שמע.

עלי מצדיק עליו את הדין.

עם ישראל מקבלים עליהם את שמואל כנביא נאמן לדי'.

תזכורת על סוף הפרק הקודם

כבר באותו יום⁵⁷ שאלקנה מגיע לעלי, ומבשר לו שבניו ימותו צעירים, ותהיה קללה על בני ביתו שימותו צעירים מכאן והלאה אמר לו גם שהקב"ה יקים לו כהן נאמן⁵⁸. וכבר מאז מתחילה הנבואה להתקיים, ושמואל זוכה להתגלות.

"וגבר ה' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ..."

ע"כ מובא ב**פתיחתא רבתי לרות**⁵⁹:

"[על הפסוק "עצלה תפיל תרדמה] ונפש רמיה תרעב"

[דורש המדרש]: על שהיו מרמין להקב"ה [=עובדים את ה' כלפי חוץ בלבד]- [ו]מהם עובדי עבודה זרה, **לכך הרעיבן הקב"ה**

מרוח הקדש דכתיב (ש"א ג) ודבר ה' היה יקר בימים ההם...

-ממדרש זה אנו יכולים להבין כי בדורו של שמואל אין נבואה באופן גלוי.

"ויהי ביום ההוא ועלי שכב במקומו ועיניו החלו כהות לא יוכל לראות"

מדוע עלי שהיה צדיק נענש שכהו עיניו?

מסבירים רבותינו: לפי שהעלים עיניו ממעשי בניו(י"לא כהה בס"פ-פס' יג) לכן נענש שעניו כהו.(מדה כנגד מדה).

⁵⁵ ר"ה שם.

⁵⁶ לפרק ג.

⁵⁷ ע"פ מצודת דוד.

⁵⁸ במדרש סדר עולם (פרק יד) מובא שקללה זו החלה להתקיים רק מזמן שצדוק הפך לכהן גדול(ראה שמ"ב; טו, כה).

אך לפני כן עוד מצינו כהנים מזרע עלי את אחיה בן אחיטוב (אחי אי-כבוד, בן כלת פינחס, שהיה בנו של עלי-ראה סוף פרק ד), וכן את אחימלך בנוב (שמ"א; כא, ב) וכן את אביתר בנו (שמ"ב; טו, כד).

⁵⁹ פסקא ב.

וע"כ מוסיף ראב"ש⁶⁰:

"פרוש ולא כהה בס: ולא ירק עליהם יריקה לביישם, כי האב אם הפליג בייסור בנו ואזהרתו מרע שאירע ממנו, יורק עליו כאמרו: "ואביה ירֶק קֶרֶק בפניה".
וכך אמרו בפירוש: "אם אין אביו של מצורע רוקק בפניו אינו מתרפא".
ואומרים כי כך היה עושה הכהן לאדם המצורע כדי שיהא עניו⁶¹.

"ונר אלהים טרם יכבה...ויקרא ה' אל שמואל ויאמר הנני וירץ אל עלי ויאמר הנני"

מדוע עלי לא הבין בהתחלה כי מדובר בהתגלות נבואית?

ת: ע"כ עונה ראב"ש [כפי הנראה בשם רס"ג]:

"...אנו אומרים: **כי עלי בפעם הראשונה דימה כי שמואל לא ידע מי מדבר עמו**, ונבהל בלבו שהוא שמע קול, ולא היה שם מי שקורא כלל, לכך אמר לו- "לא קראתי בני".

וכאשר חזר אליו שמואל ואמר לו הלא קראת לי, ידע שיש כאן קורא בשמואל, אלא שהוא לא הבחין האם הוא אדם או מלאך, ואמר לו עוד "לא קראתי בני", **ולא החליט כי הקורא מלאך**.

ואחר שהלך מאתו, האזין עלי לראות האם ישמע גם הוא קול אחרי זה ואז ישפוט כי הקורא אדם⁶². **וכאשר חזר שמואל בשלישית ואמר לו הרי חזר אלי הקול ועלי לא שמע כלום, אז נתברר אצל עלי כי מלאך ה' קורא לשמואל...**"

מכאן אנו רואים, כי עלי עצמו לא היה בטוח האם זוכה שמואל להתגלות נבואית, וכדי לאשש זאת, חיכה מספר פעמים עד שידע בוודאות.

"ויבא ה' ויתיצב..ויאמר שמואל דבר כי שמע עבדך"

מדוע לא חשב שמואל כי ה' הוא המתגלה אליו?

ת: ע"כ עונה ראב"ש:

"...אמרו, **שקרא הקב"ה לשמואל בקלו של עלי כדי שלא להבעיתו ולהפחידו**, וראיה לדבר: כששמע קלו של עלי רץ אליו [ואמר] "הנני כי קראת לי".

לדעת הרמב"ם⁶³ ועוד⁶⁴ ישנה סבה שונה:

שמואל לא היה רגיל להתנבאות, ולכן חשב שזה קולו של עלי כיון שלעתים ישנו דיבור נבואי שהוא נשמע כקול רגיל ולא שונה ממנו במאומה.

"ולכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה עד עולם"

כפי שראינו לעיל, עונם של בני עלי, לא יכול להתכפר אלא בזכות עיסוק בתורה וגמילות חסדים (באופן מיוחד).

"...ושמואל ירא מהגיד את המראה אל עלי"

מדוע סיבב הקב"ה שעלי יקבל שתי נבואות לגבי עונשו שלו ושל בניו?

⁶⁰ נספחים לספר יהושע (בפירוש ראב"ש לספר יהושע, עמוד קלו).

⁶¹ הרב קאפח מביא כי אינו יודע מקור לדרשות אלו.

⁶² ובכיון זה ממשיך הרב אבן עזרא (המובא ברד"ק) האומר "כי לפי ששמואל לבדו היה שומע הקול, ועלי לא היה שומע אותו, ידע עלי והבין כי קול נבואה היה, שהקדוש ברוך הוא משמיע אותו למי שירצה..."

⁶³ מו"נ ב, מה.

⁶⁴ רבי יוסף קרא.

ת: **בילקוט מעם לועז מובא:** שלאחר ששמע עלי את תוכחתו של שאיש האלהים, לא הוכיח את בניו בצורה הראויה, ולכן באה הנבואה בלילה לשמואל להוכיחו בשנית, ולהודיע את עונשו.

• הערה:

יש לשים לב ששמואל איננו חוזר במדויק על דברי אלקנה אלא מבהיר אותם לדוגמא: כשאלקנה אומר שעלי כיבד את בניו יותר משכבד את ד', אומר שמואל ביתר פרוט: "...כי מקללים להם בניו ולא כהה במ" [בס"א]

"ויגד לו שמואל את כל הדברים...ויאמר ה' הוא הטוב בעיניו יעשה"

עלי מצדיק את הדין למרות שהוא שומע דברים קשים מאד.

לילדים נדגיש:

שרק אדם מאד צדיק יכול לקבל בשורה כ"כ קשה – שני בניו ימותו ועוד ביום אחד וכו'. חשוב להדגיש לילדים כמה אנו נוטים להתאונן על כל דבר לא נעים שקורה לנו, ואילו אנשים גדולים מסוגלים לקבל באהבה אפילו יסורים גדולים.

"וידע כל ישראל מן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה' "

[הרחבה:]

-כיצד ידעו ישראל?

יש פרושים שונים בדבר, והמכנה המשותף ביניהם הוא שמחד ראו אצל שמואל קיום מוחלט וטוטאלי של מצות ד' ללא התפשרות, ומאידך אכן ראו שמה שיעץ להם התקיים⁶⁵.

במו"נ⁶⁶ כותב הרמב"ם לגבי יכולת הניתוח והתפישה של הנביאים:

"ודע, כי הנביאים האמיתיים יהיו להם השגות עיוניות בלי ספק, שלא יוכל האדם בעיון הפשוט להשיג הטעמים אשר מהם נתחייבה אותה מסקנה.

וכעין זה, מה שהם מודיעים דברים אשר לא יוכל האדם בכח ההשערה והתפישה הכללים בלבד להגיז אותם..."

לילדים נדגיש:

כי לנביא יש יכולת על טבעית לדעת דברים שיקרו, ולהבין דברים נסתרים- שמתקיימים במלואם, ובכך זוהי הוכחה ברורה שאכן ה' שלחו, ואין הוא מתחזה.

(פה נצלת את ההזדמנות כדי לדבר קצת עם הילדים על ענין נביא השקר.

גם נביאי השקר עשו "מופתים" שהיו אך חזיון עינים ותו לא, ובנוסף, היו תמיד אומרים לאנשים רק מה שהם רוצים לשמוע ולא מוכיחים אותם על חטאיהם).

פרק ד

נושאים בפרק:

מלחמת ישראל בפלשתים באפק.

הבאת ארון ד' לקרב.

⁶⁵ ועיין רמב"ם בנושא זה בהלכות יסודי התורה (פ"י, ב.) ובהקדמתו לסדר זרעים עמוד ה (הוצאת הרב קאפח).

⁶⁶ ב, לה.

התקיימות נבואת שמואל – מות בני עלי ביום אחד (ושביית הארון).
בשורת איש בנימין (שאול) לעלי.
מות עלי בעקבות הבשורה.
מות כלת עלי בלדתה.
חורבן משכן שילה והמעבר משכן נוב.

"ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה"

במלחמה הראשונה המתוארת בספרנו יוצאים ישראל למלחמה מול צבא פלשתים.
צבא פלשתים, כפי שנראה לקמן, היה צבא אדיר וחזק שחלש על איזור אשקלון, אשדוד וכו'.
פלשתים נערכים למלחמה בעיר אפק, ופניהם לכבוש מזרחה.
העיר אפק –
העיר אפק ממוקמת למרגלות הר הגלבוע שבעמק יזרעאל.

"ויערכו פלשתים לקראת ישראל ותטש המלחמה וינגף ישראל... כארבעת אלפים איש"

מדוע ניגפו ישראל לפני פלשתים?

ת: **המדרש מסביר**⁶⁷ שעם ישראל חטא חטא גדול כשעלה לשילה וראה את מעשיהם של בני עלי, ולא דרש שיפוטרו מייד.
בנוסף, אחרי שקרתה להם צרה כזו גדולה בהתחלה-לא היו צריכים להגיד שזה בגלל שאין הארון איתם, אלא בגלל שהם צריכים לעשות תשובה-כי כנראה הם חטאו בחטא גדול – שבגללו נענשו.
ולכן לא היו צריכים להגיד "למה נגפנו ד'" אלא ישר להתפלל ולעשות תשובה.

"ויאמרו זקני ישראל למה נגפנו ה' היום לפני פלשתים..."

מדוע סמכו העם על הארון?

ת: הם אמרו – דבר כזה קדוש הקב"ה לא יתן שיפגעו בו.
אך טעותם הייתה בכך ששכחו שהשמירה ע"י הארון תהיה רק אם יקיימו האמור בו.

לילדים נדגיש:

שכך גם אמרו הרבה אנשים בעם ישראל לפני שנחרב בית המקדש-אך גם שם הם טעו-כיון שאין זה הגנה מהאויבים ובודאי לא כאשר אנו חוטאים, אלא זה דבר שאמור לקרב אותנו להקב"ה ולא לסמוך על כך ולהמשיך לחטוא חלילה.

"וישמעו פלשתים את קול התרועה... וידעו כי ארון ה' בא אל המחנה"

רבותינו מסבירים⁶⁸ כי התגובה להגעת ארו פלשתים למחנה ישראל היתה מעורבת.
חלק פחדו שכן זכרו את מעשיו של הקב"ה למצריים, אך חלק אמרו-הקב"ה עשה מכות במצרים ועכשיו נגמר לו הכח.
על כל פנים, מחליטים הפלשתים לא להכנע, ולצאת לסבב שני.

"וינסו איש לאהליו ותהי המכה גדולה מאד ויפל מישראל שלשים אלף..."

בסבב השני של המלחמה, התוצאות הינן חמורות הרבה יותר.

⁶⁷ תנא דבי אליהו יא.

⁶⁸ ספרי בהעלותך ל.

כעת, לא רק שגדל מספר הנופלים, אלא אף נלקח ארון האלהים, ושני בני עלי מתים גם הם (ע"י גלית⁶⁹), כפי שצפה איש האלהים.

"וירץ איש בנימין מהמערכה...ויבא והנה עלי יושב על הכסא"

עלי שהיה כבר זקן, ידע שעם ישראל הלך למלחמה וצפה לשמוע מה קרה. והנה הוא רואה מישהו רץ מרחוק. אך עלי הוא עוור כזכור.

הרץ שמגיע מהמערכה הינו לא פחות מאשר שאול⁷⁰, שלימים יהפוך למלך ישראל. חז"ל מוסרים לנו, שבמלחמה, עם ישראל נאבק עם גלית שהיה ענק וחזק מאד, גלית לקח את הארון(והלוחות) ושאול הצליח לקחת לו את הלוחות מהידיים ורץ איתם עשרות קילומטרים⁷¹.

מה הכיל הארון?

ע"פ המסופר בתלמוד הירושלמי⁷² הכיל הארון את הלוחות השלמים, השבורים, ועוד ס"ת שכתבו משה בסוף ימיו לפני שמת.

(נדגיש שמה שנלקח היה הארון-התיבה שהכילה את הלוחות –"וארון אלהים נלקח..."⁷³)

"וישמע עלי את קול הצעקה ויאמר מה קול ההמון הזה...?"

ממה עלי מפחד במלחמה?, וממה פחד יותר מכל?

כאשר שאול אומר לעלי שארון האלהים נלקח, מיד נופל לאחור ושובר את מפרקתו-הווי אומר זה היה בעיניו הדבר שהכי חשש ממנו.

נשים לב שעלי לא הספיק לשמוע שמתו בניו, וכמו כן, שאול לא הספיק להגיד לו שהצליח לחלץ את הלוחות, וכבר עלי נפל לאחור ומת.

"וכלתו אשת פנחס הרה לל[ד]ת..."

כלתו של עלי הכהן כבר שומעת לפני לידתה על האסון הנורא ועל מות בעלה ושני בניה.

כשניסו הנשים שלידה לנחם אותה בכך שיוולד לה בן, לא יכלה להתנחם-ולא רק בגלל הצער של מות בעלה ושני בניה אלא בעיקר על שביית הארון.

בסוף הפרק אנו מוצאים ארוע מעציב נוסף-אשת פנחס מתה, ולמרות שמנסים לנחם אותה שיוולד לה בן היא דואגת ועצובה מאד בגלל הלקח ארון האלהים.

עד כדי כך שקוראת לבנה אי-כבוד –על הלקח כבודם של ישראל בהלקח הארון.

לילדים נסביר:

שצדיקים יותר משכואב להם על צער של עצמם כואב להם לראות חלול שם די.

חורבן משכן שילה-

במות עלי נחרב משכן שילה ובאו לנוב.

וע"כ אומר אסף בתהלים⁷⁴:

(נח) וַיִּקְעִיאוּהוּ בְּבִמּוֹתָם וּבְפִסְיָהֶם יִקְנִיאוּהוּ:

⁶⁹ תרגום.

⁷⁰ ע"פ מדרש שמואל יא.

⁷¹ שם.

⁷² שקלים פרק... הלכה....

⁷³ בפרק ו נראה שיתווסף גם הארגז בו שמו פלשתים את הארון ועליו הניחו את הס"ת.

⁷⁴ פרק עח.

(נט) שִׁמְעוּ אֱלֹהִים וַיִּתְעַבֵּר וַיִּמָּאֵס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל:
(ס) וַיִּטֵּשׁ מִשְׁכַּן שְׁלוֹ אֱהָל שֹׁכֵן בְּאֲדָם:
(סא) וַיִּתֵּן לְשִׁבִי עֵזוֹ וַתִּפְאַרְתּוּ בְיַד צָר:
(סב) וַיִּסְגֵּר לְחָרֵב עִמּוֹ וּבְנַחֲלָתוֹ הִתְעַבֵּר:

וכן מצינו בירמיה⁷⁵:
(יב) כִּי לָכֵן נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹ אֲשֶׁר שְׁכַנְתִּי שָׁמַי שָׁם בְּרֵאשׁוֹנָה וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לֹו מִפְּנֵי רַעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

וברד"ק שם :

"כי לכו נא" - ראו מה עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל שהחרבתי אותו וסלקתי שכינתי ממנו וגלה הארון ממנו והיה עם פלשתים ולא חששתי לכבודי אחר שהיו הם מבזים אותו.

וע"כ מוסיף המדרש⁷⁶:

" ויטש משכן שילה אהל שכן באדם" זה משכן שלא נעשה אלא שאם חטאו יהא מתמשכן על ידיהם..."

סכום המאורעות המעציבים בפרק זה:

34,000 הרוגים במלחמה.

חפני ופנחס מתו.

עלי, שהיה הכה"ג, והשופט, נפטר כששמע על תוצאות המלחמה.

כלתו(אשתו של פנחס) מתה גם היא מרוב הצער.

הארון נשבה.

המשכן בשילה נחרב (ומעתה יעבור המשכן לנוב רק ללא ארון).

פרק ה

נושאים בפרק:

מסעות הארון בערי הפלשתים.

אשדוד-נפילת דגון ומחלת הטחורים הפושטת בעיר.

גת-מחלת הטחורים פושטת אף שם.

עקרון-כני"ל.

"ופלשתים לקחו את ארון האלהים ויבאו מאבן העזר אשדודה"

כפי שראינו בפרק הקודם, ארון הברית נחטף ע"י הפלשתים, ומובא לאשדוד, שהיתה אחת מחמשת ערי פלשתים המרכזיות⁷⁷.

הפלשתים מביאים אותו לבית ע"ז שלהם שהייתה נקראת דגון (=ע"ז שהייתה עשויה כחצי אדם, ומהטבור ולמטה כחצי דג⁷⁸), ושמים את ארון הברית לידה.

⁷⁵ פרק ז.

⁷⁶ תנחומא נשא פרק יד.

⁷⁷ עזה, אשדוד, גת, אשקלון, עקרון.

⁷⁸ רד"ק.

"וישכימו והנה דגון נפל לפניו ארצה..."

הפסוקים מתארים לנו כי בתחלה נפל דגון כולו לפני ארון ה', ואלו ביום למחרת נופל ראשו וכפות ידיו של דגון, אך גופו נשאר שלם.⁷⁹

בעקבות כך מחליטים הפלשתים שהמפתן הינו מקום קדוש, ואסור לדרוך על אותו מקום. בעל ילקוט מעם לועז מסביר:

"...והכתוב מספר לנו זאת [תיאור מה שקרה לדגון ויחס הפלשתים לכך] כדי ללמדנו מה היתה התביעה מעם ישאל. שהנה עובדי האלילים, עם שראו אזלת ידו של אלילם דגון שנפל ארצה אל המפתן, בכל זאת נהגו אימה במפתן, ולא היו דורכים עליו, כדי לזכור תמיד מה שאירע לאלילים.

ואילו ישראל לא השתדלו להחזיר את הארון השבוי ביד הפלשתים."

רעיון זה של בעל ילקוט מעם לועז מפורש כבר במדרש רבה⁸⁰, שם נאמר: "אמר הקב"ה: אילו תרנגולתו של אחד מהם אבדה, היה מחזיר עליה כמה וכמה פתחים כדי להחזירה, וארוני בשדה פלשתים שבעה חדשים ואין אתם משגיחים בי?"

מדוע שמו הפלשתים את הארון ליד הע"ז שלהם?

ת: הפלשתים רצו לבזות ארון הברית ולהראות שהקב"ה הפסיד לע"ז שלהם, (כלשון המדרש⁸¹ "יבוא נצוח ויתעבד לנוצח").

המדרש מוסיף⁸² כי הפלשתים טענו שהקב"ה לא יכול להביא עליהם מכות כאשר שבו את הארון, ובמצרים "נגמרו" לו המכות.

"ותכבד יד ה' על האשדודים... ויך אתם בטחורים"

• מדוע נענשו הפלשתים דווקא בעונש הטחורים?

ת: רבי ישעיה דיטראני מסביר⁸³ כי הפלשתים פתחו בארון ד' וראו את תוכו, ולכן נענשו במכה דווקא בבית הסתרים.

פרק ו

נושאים בפרק:

עצת הכהנים והקוסמים.

הגעת הארון לבית שמש וחטאם של אנשי בית שמש.

"ויקראו פלשתים לכהנים ולקסמים לאמר מה נעשה"

לאחר המגפות הקשות שפקדו את ערי הפלשתים, מבקשים הפלשתים עצה מהכהנים והקוסמים מה לעשות.

יש להעיר כי אף פה, כאשר נותנים הקוסמים עצה כדי לראות האם המכה היא במקרה, רואים מכאן את חוסר ההכרה בכך שזהו עונש מכוון על היחס לארון.

⁷⁹ ראה תרגום.

⁸⁰ פרשה נד.

⁸¹ מדרש שמואל יא, ד. (אך יש דעה ברבותינו ששמו אותו שם דווקא משום כבוד, ואעפ"כ נענשו כי לא היו צריכים לעשות זאת).

⁸² ספרי בהעלותך ל.

⁸³ בעל "תוס' רי"ד". בהוצאת מכון "כתב וספר".

"ויאמרו אם משלחים את ארון אלהי ישראל אל תשלחו אותו ריקם.."

הכהנים והקוסמים מציעים לקחת חמשה טחורי זהב וחמשה עכברי זהב (-בדמות מה שהכה אותם) ולשים אותם בתוך עגלה חדשה, ופרה שלא עלה עליה עול (בשל קדושת הארון⁸⁴). את הארון וטחורי הזהב והעכברים ישימו בארגז (=תיבה⁸⁵) מיוחד בצד העגלה. הפלשתים רצו לבחון האם תמשך האם אחר בניה יהיה זה סימן שכל מה שקרה להם הינו במקרה ואין לו קשר למגפות שארעו להם. ואם תלך הפרה מעצמה לכיון בית שמש, בניגוד לטבעם (=שלא הורגלו במשא, ושבניהם נשארו מאחור) יהיה זה סימן שהמגפות אכן הינם עונש, והאשם שהביאו הפלשתים יכפר על עונש זה.

"ובית שמש קוצרים קציר חטים בעמק וישאו את עיניהם ויראו את הארון וישמחו לראות"

מהם שתי הראיות שעליהם מדובר בפסוק?

ת: **רבותינו מסבירים** כי הַרְאִיָּה שעליה מדובר בפסוק היא ראייה שנבעה מבזיון וקלות ראש.

הוכחה לדבר זה נותן **ראב"ש** בשם רבותינו שמצינו לשון ראייה שהיא בזיון⁸⁶: "אל תראני שאני שחרחרת", וכוונת הפסוק היא – אל תבזוני בגלל שאני שחרחרת וכן מצינו עוד בנחום⁸⁷: "ושמתוך כראיי", שהכוונה לשון בזיון.

"וַיַּךְ בְּאֲנָשֵׁי בֵּית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֲרוֹן ה' "

מצינו מספר דעות ברבותינו מדוע נענשו אנשי בית שמש בעונש כ"כ חמור.

במדרש רבה מובא⁸⁸:

"ולא יבאו לראות כבלע [את הקדש ומתו]" זה הארון.

אם עושין כן מהו "קבלע"?

אמר רבי לוי: אם רואין בארון כבלע הזה [=כעפעף העין], שהוא נופל מן העין, מיד הם מתים.

תדע- מאנשי בית שמש שנאמר (ש"א ו) ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' ויך בעם וגו'.

מהו "כי ראו בארון ה' " ?

[נחלקו בכך] רבי אבהו ור' אלעזר.

חד אמר: קוצרים ומשתחויים היו.

וחד אמר: מדברים דברים יתרים היו⁸⁹.

מה אמרו? מאן אמריך דאמרית, ומאן פייסך דאיפייסת [=מי הכעיסך כשכעסת ולא הצלת עצמך מהשבי, ומי פייס אותך עכשיו שחזרת?].

ר' לוי אמר: נכפפה היריעה שעל הארון וראו בו...."

במדרש תנא דבי אליהו מובא⁹⁰:

"...אמרו סרני פלשתים נטול את הבגדים [שהניחו בתחלה הפלשתים כדי לכסות את הארון] ונניחם במקום מוצנע, ונראה

מה הם עושים לאלהיהם, שכן כבדנוהו אנחנו, וכן עשו.

מיד נטלו את הבגדים, ונתנום במקום מוצנע שהיה להם.

⁸⁴ רד"ק.

⁸⁵ תרגום.

⁸⁶ שיה"ש א,ו.

⁸⁷ ג,ו.

⁸⁸ במדבר רבה ה,ט.

⁸⁹ "רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק בשם ר' אבא [אמר]: למה לקו אנשי בית שמש? - על ידי שהיו מליזין בארון... (ב"ר נד,ד).

⁹⁰ פרק יא.

ואנשי בית שמש כיון שראו את הארון היה להם ליטול את הבגדים שלהם, ולהניחם על פניהם [כדי לא לראות את תוכו של הארון], ולבא וליפול לפני הארון שעה אחת או שתיים או שלש [=לטרור ולהשיג בגדים] עד שיתכסה הארון של ממ"ה הקב"ה, כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה מסוף העולם ועד סופו. והם לא עשו כן, אלא כשהיו רואין את הארון, התחילו שוחקין וזוקפין את עיניהם, ועומדים ומרקדים ומדברים דברים יתרים, שנאמר "ובית שמש קוצרים קציר חטים בעמק וישאו את עיניהם ויראו את הארון וישמחו לראות...".

סיכום:

במדרשים שהבאנו אנו רואים שתי דעות עיקריות על מה נענשו אנשי בית שמש. דעה אחת על שהיו קוצרים ומשתחווים, הכונה שלמרות שנתנו יחס של כבוד לארון עשו זאת תוך כדי מלאכתם, במלים אחרות, המדרש רצה לספר לנו כי העסקים שלהם היו יותר חשובים להם מאשר הגעת ארון הברית. דעה שניה (שעל פיה הולכים רוב המדרשים) היא על התבטאויות/ התנהגות לא ראויה בעת קבלת ארון הברית. ההבדל בין שתי הדעות הוא: שלפי הדעה הראשונה עניני הקדש היו פחות חשובים להם מאשר עסקיהם הפרטיים. ולפי הדעה השניה הקדש כן היה חשוב להם על פני עסקיהם, אך הצורה בה קבלו את פניו היתה ללא היראה המתאימה.

"ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש"

בדברי רבותינו⁹¹ מצאנו שלוש דעות מה פשר המשפט "שבעים איש חמשים אלף איש".
יש אומרים: שנפלו שבעים איש השקולים כחמשים אלף איש (=סנהדרין).
יש אומרים: מדובר בחמשים אלף איש שכל אחד שקול כסנהדרין (!).
יש אומרים: אומרת שיצאו למלחמה ונהרו חמשים אלף איש, וביניהם שבעים חכמי הסנהדרין.

מדוע מגיע כזה עונש לחכמי הסנהדרין?
ע"כ כותב ראב"ש:

"...ואפשר לפי זה כי זקני הקהל וגדוליהם נתקבצו שבעים נפש כמנין הסנהדרין, ורצו אותם השבעים לראות בארון האם הלוחות בו, הם לוחות הברית, או שהפלשתים לקחום.

וכאשר פתחו הארון ראו הלוחות ואז מתו כולם בבת אחת, ולפיכך היה מינוים שבעים איש כנגד חמשים אלף..."

לילדים נדגיש את יחסם של אנשי בית שמש לעומת היחס של הפלשתים- הפלשתים מיד כשבא אליהם הארון, שמו אותו במקום מכובד, וכשנפל דגון לא דרכו שם-ז"א נהגו בארון יחס של כבוד. בנוסף ראינו (בתנא דבי אליהו) שהם כיסו אותו בכסוי מסוים. ואילו פה אנו רואים שאנשי בית שמש, לא רק שלא כבדו אותו, אלא אף ביזו אותו בדבורים שאינם ראויים/בהתנהגות לא נאותה.

פרק ז

נושאים בפרק:

העלאת הארון לבית אבינדב.
חזרת עם ישראל בתשובה בעקבות חזרת הארון.
כנוס עם ישראל במצפה-תוכחת שמואל, וחזרת ישראל בתשובה.
המלחמה השניה של ישראל בפלשתים, והחזרת השטחים הכבושים.
שמואל מסובב בערי ישראל כדי לשופטם.

"ויבאו אנשי קרית יערים ויעלו את ארון ה'"⁹²

לאחר המגיפה שהיתה לאנשי בית שמש, החליטו אנשי קרית יערים להעביר את הארון לבית אבינדב בגבעה.

⁹¹ במדבר רבה שם.

⁹² היתה אחת מערי הגבעונים שנפלה בנחלת בני יהודה (יהושע טו, ס), וישבה על הגבול ביניהם לשבט בנימין (שם).

בבית זה נמצא הארון⁹³ עשרים שנה, ומטופל כראוי ע"י אבינדב. בעקבות המאורעות של המגיפה באנשי בית שמש, ובעקבות חזרת הארון, ישנה התעוררות של עם ישראל לחזור בתשובה.

"ויאמר שמואל אל כל בית ישראל...הסירו את אלהי הנכר מתככם"

מפסוק זה אנו למדים, שאכן עם ישראל היה עדיין תחת ההשפעה של חטאי ע"ז. שמואל הנביא מנצל את רוח ההתעוררות בעם כדי להוכיחם, ולהחזירם בתשובה. אך מדבריו של שמואל הנביא לעם אנו שומעים על סבה נוספת בשלה ישנה התעוררות לחזרה בתשובה. שמואל אומר לעם: "הסירו את אלהי הנכר...והכינו לבבכם אל ה'...ויצל אתכם מיד פלשתים". מכאן אנו למדים שמעבר לחזרת הארון, מרחפת סכנה צבאית מפני הפלשתים שהלכו והתחזקו⁹⁴. בעקבות כך, מתעורר ישראל לשוב בתשובה.

"ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה"

"המצפתה"-ע"כ כותב בעל "אדמת קדש": "המצפה לבנימין היתה עיר המועדה לישראל בימי השופטים. וכשהחריב נבוכדנאצר את ירושלים שם במצפה את מרכז ממשלתו ביהודה ביד גדליה בן אחיקם. לא עברו אף שני חדשים ונעזבה גם היא..." בעל "אדמת קדש" ממשיך ומסביר כי אין המצפה המתוארת פה זהה למקום שבו כינס יפתח את העם⁹⁵ לקראת מלחמתם עם בני עמון⁹⁶. שמואל מכנס את העם כדי להוכיחם על מעשיהם, ולעשיית עצרת תפלה. ואכן, לבו של עם ישראל נמס—"ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה' ויצומו ביום ההוא". ממה פשר הביטוי "וישאבו מים וישפכו לפני ה' "? ת: ע"כ כבר מביא התלמוד הירושלמי⁹⁷: " כתיב "ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה' " וכי מים שפכו? אלא מלמד ששפכו את לבם כמים⁹⁸. ...א"ר שמואל בר רב יצחק לבש שמואל חלוקן של כל ישראל⁹⁹, אמר לפניו רבון העולמים כלום אתה דן את האדם אלא על שהוא אומר לפניך לא חטאתי הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי ואלו אומרי לפניך חטאתי אעפ"כ, יש המסבירים שבאותו ארוע נותן שמואל עונש כל אחד לפי מה שמגיע לו¹⁰⁰. באותו ארוע שמואל גם מקריב קרבן עולה בבמת יחיד, וזוהי הפעם הראשונה שדבר זה נעשה מאז חורבן שילה,¹⁰¹ (שכן ע"פ ההלכה רק נביא יכול להתיר במת יחיד¹⁰²).

"וישמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל המצפתה ויעלו סרני פלשתים אל ישראל"

מייד לאחר אותו כינוס גדול מתעוררים הפלשתים למלחמה, מדוע? ת: כפי הנראה היה המצפה מקום אסיפה וכינוס.

⁹³ רבינו המאירי (מגילה ט:); מסביר כי הארון הופרד משאר חלקי המשכן שהועברו לנוב, כיון שחששו שיחטפוהו שוב ולכן העבירוהו לגבעה שהיתה מבוזרת.

⁹⁴ ראה בפרק יד על כוחם הצבאי של הפלשתים.

⁹⁵ בניגוד למה שכתב הרד"ק.

⁹⁶ פרק י', יז; יא, יא.

⁹⁷ תענית יא, א.

⁹⁸ יתכן שמכאן המנהג לעשות את ה"תשליך" דווקא ליד מים. ועיין איוב יא, טז.

⁹⁹ "...הכוונה שלבש את כל ישראל בחלוק אחד-היינו שאיחדן באחדות אחת...וע"י זה פעל הצלתן מן הפלשתים" (אם הבנים שמחה עמוד שסב).

¹⁰⁰ רד"ק על ז, טו.

¹⁰¹ וראה ירושלמי מגילה א, יב על שלוש שינויים נוספים שנעשו בקרבן זה ביחס לקרבן רגיל.

¹⁰² ראה ויקרא רבה כב, ט.

פה, כשעם ישראל כולו נאסף, הדבר מהווה ללא ספק הזמנה למלחמה.

"ויהי שמואל מעלה העולה...וירעם ה' בקול גדול...ויהמם"

בצאת בני ישראל למלחמה עם פלשתים מתרחש נס והקב"ה שולח בהם קול גדול שמהמם אותם, וישראל רודפים אחריהם עד מתחת לבית כר.

בסופה של מלחמה זו עם ישראל מחזיר לעצמו את השטחים הכבושים שהיו בשליטתן ממות יהושע¹⁰³, ונלקחו אח"כ ביד פלשתים.

עם הפלשתים נכנעים גם האמוריים, ששכנו בסמוך לנחלת אפרים.

"וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו"

בסוף הפרק מדובר על אישיותו המיוחדת של שמואל, כפי שמתבטאת בשיפוטו לעם ישראל.

כאן מתגלה לפנינו דמותו המיוחדת לא רק כמנהיג רוחני, כנביא, אלא גם כשופט ההולך לשובב בערי ישראל, ודואג לצרכיהם.

ואף ששנות שפוטו היו קצרים מאד¹⁰⁴, החשיב לו הקב"ה את מעשיו כאילו שפוטם כל ימיו.¹⁰⁵

לא לחינם מעידה **התוספתא**¹⁰⁶:

"כל זמן שהיה שמואל קיים היו פלשתים נופלים ביד ישראל¹⁰⁷ שנאמר (ש"א ז) ותהי יד ה' בפלשתים כל ימי שמואל..."

פרק ח

נושאים בפרק:

חטאיהם של בני שמואל.

זקני ישראל מבקשים משמואל מלך.

התגלות ד' לשמואל ותגובת הקב"ה על בקשת העם.

משפט המלך-תוכחת שמואל לעם.

תגובת העם.

ציווי ד' לשמואל להמליך מלך למרות זאת.

"ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט"

• כיצד מינה אותם שמואל שופטים על ישראל?

ת: ע"כ מובא **במדרש שיר השירים זוטא**¹⁰⁸:

"אמר רבינו הגדול: מעלים אנו [וכי יתכן להעלות על הדעת] על שמואל, אדם שהיה שני [במעלה] למשה, ויודע שאין בניו

כשרים, והוא ממנה בניו שופטים לישראל! מוצל [=תמוה] הוא!

אלא, כשרים היו מתחלתם, ומשמנה אותם דיינים חזרו לקלוקל"

ע"כ מוסיף **הרב אברבנאל** שאלה נפלאה:

- כיצד לא נענש שמואל על מעשה בניו?, והרי ראינו שעלי נענש!

¹⁰³ ראה שופטים א, יה

¹⁰⁴ 10 שנים בסך הכל. (במדבר רבה ג, ח.)

¹⁰⁵ במדבר רבה שם.

¹⁰⁶ סוטה יא, ו.

¹⁰⁷ כפי שנראה בפרק ט, אין הכוונה שפלשתים לא הזיקו לעם ישראל אלא רק שלא הצליחו לכובשם.

¹⁰⁸ א, ד.

אין זאת, אלא שמעשיהם של בניו היו בסתר, ולכן לא ידע ע"כ]

כדי להבין את משמעות מעמדו של שופט בסנהדרין, צריך קודם כל להבין מהם התכונות הנדרשות לתפקיד זה. ע"כ כותב הרמב"ם¹⁰⁹:

"אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלאין בחכמת התורה, בעלי דיעה מרובה, יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות, וחשבון, ותקופות, ומזלות, ואיצטגנינות, ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים, והבלי ע"ז, וכיוצא באלו כדי שיהיו יודעים לדון אותם".

כיצד הגיעו בני שמואל לקחת שוחד?

[**דגש חשוב**: לפני שנקרא ההסברים המובאים בתלמוד חשוב לדעת שלעיתים אנו מוצאים בתנ"ך אזכורים של חטאים, שלא ארעו כפי המתואר שקרו. אז למה נכתבו?

כדי להראות שהמעשה היה חמור באותה דרגה שנאמר לנו ע"י התנ"ך¹¹⁰.

(כאשר אדם הוא צדיק אז חטא קטן שלו זה כמו חטא קטן שלנו)

וזוהי (בין היתר) כוונת רבותינו **בתלמוד**¹¹¹: "כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה".

הבעיה שעליה מדברים היא הסתכלות שטחית בפשט הכתובים וממנה הסקת מסקנות חפוזה על פשר חטאם.]

[הרחבה:]

בהקשר לסוגיה זו אומר **התלמוד**¹¹²:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה שנאמר "ויהי (כי זקן שמואל ובניו לא הלכו) [ויהי כאשר זקן שמואל ולא הלכו בניו] בדרכיו" - בדרכיו הוא דלא הלכו, מיחטא נמי לא חטאו!
אלא מה אני מקיים "ויטו אחרי הבצע"?
שלא עשו כמעשה אביהם.

שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם שנאמר "והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל", והם לא עשו כן, אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן ולסופריהן. כתנאי "ויטו אחרי הבצע"

- רבי מאיר אומר: חלקם שאלו בפייהם.

- רבי יהודה אומר: מלאי הטילו על בעלי בתים.

- רבי עקיבא אומר: קופה יתירה של מעשר נטלו בזרוע.

- רבי יוסי אומר: מתנות נטלו בזרוע"

בתלמוד¹¹³ נראה לכאורה כאילו יש 4 דעות שונות באשר למהות חטאם של בני שמואל.

אך ע"פ דברי **הרב קוק**¹¹⁴, אין מחלוקת לפנינו, אלא השתלשלות של עבירות פעוטות (שביחס לדרגתם נחשבו גדולות) שכל עבירה גררה עבירה חמורה ממנה.

השלב הראשון המובא בתלמוד הוא:

"חלקם שאלו בפייהם"-

¹⁰⁹ הלכות סנהדרין ב, א.

¹¹⁰ וכן משתמע בבירור מדברי הרמב"ם: "כל דיין שיושב ומגדל מעלתו כדי להרבות שכר לחזניהו ולסופריו, הרי הוא בכלל הנוטים אחרי הבצע, וכן עשו בני שמואל..." (הלכות סנהדרין כג, ג)

¹¹¹ (שבת נו-נו:), וכך צריך להסתכל אף על מאמרים האומרים שראובן לא חטא וכו' המובאים שם.

¹¹² שם.

¹¹³ שבת שם.

¹¹⁴ עין אי"ה על שבת שם.

הווי אומר בני שמואל (שהיו לויים) ביקשו מעשר ראשון, ובגלל שהיו שופטים לא סירבו להם, ובה מנעו משאר העניים לקבל-והדבר נחשב כהטיית הדין.

הרב קוק מסביר: כי עצם השאלה בפה מראה שאינם מעריכים נכון את קדושת העבודה ואת האחריות המוטלת עליהם. ואילו היו מעריכים נכונה, אפילו את המגיע להם בצדק לא היו תובעים כיון שהיו מבינים איזו זכות עצומה היא זו למי שמנהיג את הצבור.

השלב השני המובא בתלמוד הוא:

"מלאי הטיילו על בעלי בתים"

-היו נותנים לבעלי בתים למכור סחורתם, ולקחו חלק מהרווחים.

וכשבאו לפניהם אותם בעלי בתים לדון נמשך לבם לדון לטובתם.

[לפי דעה זו אכן מבינים הטיית הדין כפשוטו-אך לא באותה צורה שעלולה להתפרש לקורא את התני"ך בצורה שטחית]

-הרב קוק מסביר: מהרגע שכבר לא תפסו את נכון כמה חשובה היא עבודתם למען עם ישראל-ראו אותה כטורח עליהם, וכתוצאה מכך הטריחו את בעלי הבתים בשבילם, וכשבאו לדון, לא שמו לב שזה שהם טרחו בשבילם, גרם להם להטות לטובתם.

השלב השלישי המובא בתלמוד הוא:

"קופה יתירה של מעשר נטלו בזרוע"

היו לוקחים חלק גדול מהמעשר שמגיע להם.

הרב קוק מסביר: בגלל שזלזלו קצת בצורה שבה עושים משפט, לקחו יותר ממה שמגיע להם ואף נטלו בכח, ולא ראו בכך בעיה.

השלב הרביעי המובא בתלמוד הוא:

"מתנות נטלו בזרוע"¹¹⁵

זרוע לחיים וקיבה [שאלו הן מתנות כהונה-והם היו לויים]¹¹⁶

הרב קוק מסביר: לאחר שהתחילו לזלזל בדבר שמחויבים לתת להם, באו לידי כך שגם מה שלא מגיע להם (-מתנות כהונה) לקחו ואף בכח.

ובגלל שנשארו כדי לטפל בצורכיהם הפרטיים נחשב להם כאילו הטו שוחד¹¹⁷.

כפי שהבאנו בתחלת דברי התלמוד- השורש לכל הדברים נעוץ ב "ולא הלכו בניו בדרכיו".

ועל תחילת הפסוק-"ולא הלכו בניו בדרכיו אומר התלמוד"¹¹⁸: "בדרכיו הוא דלא הלכו, מיחטא נמי לא חטאו, אלא מה אני מקיים "ויטו אחרי הבעע"?

שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק הולך, ומחזר בכל מקומות ישראל¹¹⁹ ודן אותם בעריהם,

...והם לא עשו כן, אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן [שמשיהן-שהיו משלמין להן שכר, כדי שיזמינו את הקראים לדין אליהם], ולסופריהן [שע"י שלא הלכו בעצמם, היו צריכין לשלם לסופריהן שיכתבו שטרי בורות בין התובע לנתבע]"

-א"כ, פה אנו רואים כיצד בני שמואל מגיעים לכך-הם הפסיקו את הדבר הגדול שעשה אביהם!.

¹¹⁵ ראה חולין קלג. "ונתן [לכהן הזרוע והלחיים והקיבה]"-ולא שיטול[שידרוש] מעצמו.

¹¹⁶ פרוש אחד ברש"י.

¹¹⁷ פרוש רבי יצחק פינטו על עין יעקב בשבת שם. וכדעה הזו בתלמוד הביא הרמב"ם להלכה (הלכות סנהדרין כג, ג).

¹¹⁸ שבת שם.

¹¹⁹ "...ואחר כך באר הדבר ואמר...שכל נביא שאקים לכם להודיעכם מה שיהיה, לא יהיה אלא בקרבכם, כדי שלא תצטרך לשוטט אחריו מעיר לעיר...וזה הוא ענין אמרו "מקרבך..."- (אגרת תימן עמוד לו).

מהרגע שבניו של אדם של אדם שהיו כל כולו נתון לטובת הכלל, מפסיקים את מפעלו האדיר, זהו סימן ברור לנפילת מוסרית ורוחנית.

ע"פ מה שראינו ניתן לקרוא את הפסוק בצורה הדרגתית:

בגלל שלא הלכו בדרכי אביהם [=לא סובבו בערי ישראל כמוהו¹²⁰], הגיעו לדברים שהם בחינת חטא לקיחת שוחד והטיית הדין.

• **בירושלמי**¹²¹ מובא הדבר באופן דומה וישנם שתי דעות באשר לחטאי בני עלי:

י"א: כי קבלו מעשר ודנ¹²² לאחר מכן מי שהביא להם מהמעשר [שזה כמו אבק שוחד].

וי"א: כי כאשר הייתה מגיעה שיירה של סחורה, היו מניחין צורכי ישראל ועוסקים בסחורה.

לילדים נדגיש:

-זוהי סוגיה מצוינת כדי להראות לילדים ענין עבירה גוררת עבירה.

כפי שראינו, למרות שיואל ואביה הינם בנים של אדם צדיק, ולמרות שכפי שראינו מדברי רבותינו, הם אכן היו כשרים בהתחלה, ועמדו בתנאים הנדרשים בכדי להיות שופטים בסנהדרין, הרי שאעפ"כ, נטו לדרך רעה.

-בכך אנו רואים שגם אם אדם הוא צדיק, ובן של צדיק, אסור לו לסמוך על כך והוא חייב לעבוד על עצמו בהתמדה כדי לשמור על מעלתו.

כמו כן ראוי להבליט לילדים שכל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו-לאדם צדיק יש יותר כח, אבל גם היצה"ר רוצה יותר להפיל אותו בפח.

"עתה שימה לנו מלך לשופטנו ככל הגוים"

-מדוע כועס שמואל (והקב"ה)?

ת: ע"כ אומר הרמב"ם¹²³:

"מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל?

לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו..."

-שמואל רואה בבקשת העם לא כרצון לקיים מצוה¹²⁴, אלא כרצון להחליף את הנהגתו.

לכאורה, מה רע בכך, והרי בניו אינם נוהגים כשורה!

ת:

א. התוספת "ככל הגוים אשר סביבותינו¹²⁵" היא זו שמפריעה לשמואל הנביא.

כפי שראינו הם נגשים בצורה של תרעומת - שאינה מכובדת לאחר כל מאמצי שמואל עבורם.

ג. **בתוספתא מובא**¹²⁶: שבקשת המלוכה מגיעה מוקדם מדי, והיו צריכים לחכות לצו ד'.

בנוסף לאמור לעיל, יש פה פחד, המלווה בחוסר אמונה-

כיון שבהמשך הספר, אנו מוצאים ששמואל מוכיח את העם ואומר¹²⁷:

¹²⁰ הרד"ק אף מוסיף עוד ואומר שכתוב ששניהם ישבו בבאר שבע- בקצה הארץ, ובכך הטריחו את ישראל עוד יותר.

¹²¹ כתובות סח.

¹²² ראה עוד שם קה.

¹²³ הלכות מלכים א, ב.

¹²⁴ שום תשים עליך מלך... דברים יז, טו, ופסקה הרמב"ם להלכה בריש הלכות מלכים.

¹²⁵ תוספת שאותה לא אמרו הזקנים אלא עמי הארץ-סנהדרין כ:

¹²⁶ תוספתא סנהדרין ד, ג.

¹²⁷ בפרק יב.

"ותראו כי נחש מלך בני עמון בא עליכם ותאמרו לי לא כי מלך? מלך? עלינו"
הווי אומר פחדו של העם נובע מהכבוש של מלך בני עמון.

אבל למה שיחששו?

והרי שמואל עשה להם נס אדיר נגד פלשתים! ואם הקב"ה ימנה להם נביא אחר, יזכו ג"כ לנסים!

ולמה לא בקשו שוב נביא בנוסף למלך?

אין זאת אלא שהפעם העם לא רוצה להתלות בחסדי הנביא, והם מודעים היטב שנס כזה מחייב גם קיום המצוות וכו', אבל הם מעוניינים רק במלך כרמטכ"ל-שיגבש צבא חזק, וככה הם לא יהיו תלויים בניסים שאולי לא יקרו¹²⁸.

[הרחבה:]

הרב קוק מסביר¹²⁹ את פשר בקשת העם ולכעסו של שמואל:

... "ועל זה הוכיחם שמואל, כי חשב שאולי לא יחפצו בהנהגת התורה בענין המשפט (כפי הנראה כוונת הרב על הנהגה מדינית, ועל סדר החברה וכדו'-צ.ג.), מפני מחשבתם אחרי שהתורה מישרת רק לאושר הנפש [הכונה כנראה שהם עוזרות לאדם להתקרב להקב"ה-צ.ג.נ.] ולא נקבע עיקר התכלית בה להישיר הנהגת האומה, וא"כ יותר טוב לבחור משפט מלך, אשר כל התכלית שלו, יהיה רק להישיר האומה בהנהגת עוה"ז..."

ע"פ דברי הרב קוק, אותם אלה שבקשו המלך חושבים שהתורה לא באה לענות על צרכי אומה אלא לפרט בלבד, ועל כך כועס הקב"ה.

והעובדה שהם מבקשים זאת אחרי ששני בני שמואל פונים לדרך לא טובה היא בעצם מסווה לכוונתם האמיתית-הרצון לשלטון מדיני עצמאי שאינו תלוי בהנהגה הרוחנית.

[הרחבה:]

המלך אינו אמור להחליף את הנביא¹³⁰.

תפקידו של המלך הוא כבוש הארץ, ואחריות על המשפט¹³¹.

תפקידו של הנביא הוא ההנהגה הרוחנית של העם, וחזוק שמירת התורה והמצוות, וכמו כן גילוי העתידות בדברים הנצרכים¹³².

לילדים נדגיש:

הסבה שהקב"ה כעס על עם ישראל אינה על עצם בקשת המלך (שהרי זו מצוה)-

אלא שמאחורי בקשה זו עומד רצון להחליף את הנביא, ולא להיות משועבד לתוכחותיו-ולקיום המצוות, אלא רצון להקים צבא שיוכל להאבק מול האויבים אף בלי עזרתו של הנביא (ובלי המחויבות לשמור תורה ומצוות).

"ויאמר זה יהיה משפט המלך"

[הרחבה:]

הרמב"ם מסביר¹³³ כי כל הדברים הכתובים בפרשת המלך אכן מותרים לו.

כיצד מתירה התורה למלך סמכויות כ"כ נרחבות?

אין זאת אלא שהדברים הם בגדר חובות המלכות¹³⁴, לצרכי מלחמה/המדינה.

¹²⁸ וכן ראיתי שכותב הרלב"ג (פסוקים יט-כ).

¹²⁹ מאורות הראי"ה על חנוכה ופורים עמוד רצז.

¹³⁰ ראה נספח הנביא והמלך לפרק זה מדברי מרן הרב קוק.

¹³¹ ... שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמה שנאמר: "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו" הלכות מלכים ד, י.

¹³² ... אם כן למה נאמר בתורה "נביא אקים להם מקרב אחיהם" לא לעשות דת הוא בא [כפי שטענו הנוצרים ועוד] אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה" (הלכות יסודי התורה ט, ב; י, ד) וראה בהרחבה אגרות הרמב"ם; אגרת תימן עמודים לה-לו.

¹³³ הלכות מלכים ד, א-ו.

¹³⁴ רוב הדברים. ראה רד"ק על פסוק טו.

נושאים בפרק:

יחוסו של שאול, ותכונותיו.
שאול יוצא (בעקבות בקשת אביו) לחפש את האתונות שאבדו.
פגישת שמואל ושאול.
סעודת שמואל ושאול.

"ויהי איש מבנמין ושמו קיש בן אביאל... בן איש ימיני גבור חיל"

רבותינו שואלים¹³⁵ מדוע בדברי הימים¹³⁶ נקרא סביו של שאול "נר" ואילו פה מכונה "אביאל"? - ומסבירים: ששמו באמת היה אביאל, ונקרא נר על שם שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים בדרך לבית המדרש.

הרי שמעשיו הטובים¹³⁷, והיותו גבור חיל (כְּאִבּוֹ) הם היו התכונות הנצרכות למלך. בגבורתו של שאול, נתקלנו במלחמה הראשונה של ישראל מול פלשתים¹³⁸, כשחטף את הלוחות מיד גלית והשיבם למחנה ישראל.

הרחבה לגבי התכונות הנדרשות למלך:

ע"כ כותב הרמב"ם¹³⁹:

"כדרך שחלק לו [למלך] הכתוב כבוד גדול, וחייב הכל בכבודו, כך צוה להיות לבו בקרבו שפל וחלל... ולא ינהג גסות לב בישראל יותר מדאי... ויהיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים, ויצא ויבוא בחפציהם ובטובתם ויחוס על כבוד קטן שבקטנים. וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים ידבר רכות.

לעולם יתנהג בענוה יתירה... ויסבול טרחם ומשאם ותלונותם וקצפם¹⁴⁰...

לילדים נדגיש:

כדי להיות מלך על עם ישראל צריך להיות צדיק גדול, אך גם בעל גבורה - שכן עיקר תפקידו כפי שראינו הוא העיסוק במלחמות.

[פה ניתן להוסיף לילדים שאדם שרגיל להלחם, ובפרט מלך שהוא גם בעל עושר וכדו' עלול בקלות להכשל בגאווה. לכן כדי למנוע זאת מצוה אותו התורה כמה דברים:

שלמלך יהיה ס"ת שתמיד נמצא לידו, ויקרא בו תמיד.

שלא ירבה לו סוסים מעבר למה שנדרש.

שלא ירבה כסף וזהב רק כדי להתגאות (מעבר לצרכי המלוכה)

שתמיד יעמוד כשבאים החכמים אליו ויכבד אותם¹⁴¹.

חפוש האתונות-

שאול ונערו מחפשים את האתונות ב-5 מקומות

הר אפרים,

1. ארץ שלישה (מקום שנמצא בין שתי שדות)¹⁴²,

ארץ שעלים (מקום הנמצא בשביל של כרמים, ושביליו מרובים),

¹³⁵ ויק"ר פ"ט, ב.

¹³⁶ דה"י א; ט, לט.

¹³⁷ שלא נמצא בו דבר דופי; יומא כב:

¹³⁸ פרק ד.

¹³⁹ הלכות מלכים סוף פרק ב.

¹⁴⁰ וראה גם התכונות והמעשים הנדרשים למנהיג מדינה (אף מי שאינו מלך) והוא גם נביא - במו"נ א, נד.

¹⁴¹ ראה עוד בפרק ב', ו- ג' מהלכות מלכים.

¹⁴² ובתרגום מביא שהיה באיזור דרומי.

ארץ ימיני (אזור שבט בנימין),

2. וארץ צוף (מקום שבו היה שמואל הנביא [ונביא נקרא גם צופה])¹⁴³.

[ההוספות בסוגריים הן ע"פ דברי רבי אברהם בן שלמה]

כאשר הם כבר כמעט מתייאשים מציע הנער לשאול לעבור אצל שמואל.

למה ללכת ולהטריד הנביא על חפוש אתונות?

[פה נתנו דוגמאות שונות וקיצוניות כדי להבליט את המוזרות שבדבר-

וכי היינו ניגשים לרב, ושואלים האם כדאי למכור בחנות עגבניות או מלפפונים?, האם כשהחנינו את המכונות

וגילינו שהיא נגנבה-האם היינו מתקשרים לרב או למשטרה?

וכי אין לרב דברים אחרים במה להתעסק בהם?]

ע"כ עונה הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים¹⁴⁴:

"ובכל עניניהם היו שואלים את הנביאים, ואילו לא היו שואלים את הנביאים לא היה הולך שאול לשאול את שמואל על אבידה שאבדה לו בתחלה.

ובלי ספק שהדבר כך, לפי שדי' העמיד לנו את הנביאים לכל משאלותינו... נשאל אותם בכל ענינינו הכללים והפרטיים

ויודיעונו תשובות צודקות ע"פ ד'..."

כדברים שהבאנו כן כותב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה¹⁴⁵:

"..הא למדת שאין הנביא עומד לנו אלא להודיענו דברים העתידין להיות בעולם, משובע ומרעב, מלחמה ושלוש, וכיוצא בהן.

ואפילו צרכי יחיד מודיע לו, כשואל שאבדה לו אבידה, והלך לנביא להודיעו מקומו..."

לילדים נדגיש:

כפי שראינו לעיל תפקידו של הנביא אינם רק נוגעים לעם ישראל-להזהיר אותו על שמירת המצוות, ומפני עונשים שעלולים

לבוא וכו', אלא גם לעזור לאדם הפרטי בבעיות שונות.

(אך אין הכוונה שאנו יכולים להטריד את הנביא בשאלות מטופשות).

מדוע שאול ונערו מתלבטים אם להביא כסף לנביא?

בנספח מיוחד¹⁴⁶ הרחבתי על כך ושם הסברתי שהנביאים לא לקחו מאנשים אלא כדי מחייתם, וגם את זה לא היו לוקחים

מכל אחד¹⁴⁷.

[לקמן נראה שאם יש מישהו שהצטיין באי לקיחת שכר, מתנות כלשהן הרי זה שמואל הנביא- שכאשר סובב בערי ישראל

לשפוט אותם, לא היה מוכן לקבל אפילו את חמור לרכב עליו-למרות שהבעלים רצו בכך¹⁴⁸].

אעפ"כ חייבים לומר כי שאול כן הכיר את שמואל, לאחר שסובב ועבר במקומות רבים, ועוד היה ידוע בדורו כרבן של

נביאים¹⁴⁹.

¹⁴³ מקומו של שמואל. אך היו בשדה העיר של צוף – שהיה אביו של אלקנה. (רלב"ג)

¹⁴⁴ עמ' ה. (הוצאת הרב קאפח)

¹⁴⁵ הלכות יסודי התורה י', ג. וראה אגרות הרמב"ם (הוצאת מוסד הרב קוק) עמודים לה-לו המסביר שהתורה מראה לנו שבניגוד לגויים השואבים את עיקר צרכיהם מהקוסמים ומהמכשפים, עם ישראל שואל את צרכיו דווקא ע"י הנביא.

¹⁴⁶ "נספח פרישות הנביאים".

¹⁴⁷ בניגוד למה שעלול להשתמע מרד"ק ומרש"י (על פסוק ז) שהנביאים היו נוהגים לקחת כסף כמו נביאי השקר.

¹⁴⁸ ראה נדרים לח.

¹⁴⁹ ירושלמי חגיגה ב, א. מדרש שוח"ט מזמור צ.

בנוסף, קשה לומר ששאל חשד בשמואל שינהג כאחד הקוסמים הלוקח כסף, כאשר שמואל לא היה מוכן לקבל כסף, אפילו עבור הוצאותיו למען צבור¹⁵⁰, וכפי שנראה בהמשך הדבר ידוע לכלל ישראל¹⁵¹] אך יתכן שמסבות אחרות שאינן ידועות לנו, שאול לא ידע זאת)).

וכפי הנראה, שאול פשוט תיאר לעצמו, כי הנביא ודאי צריך כסף למחיה, אך לא מבקש זאת במפורש מהאנשים.

מדוע לא רצה שאול בתחלה ללכת לבית הנביא?

אין זאת אלא ששאל כן שמע עליו, אך לא חשב ללכת לביתו "פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו" - רצונו לשוב במהירות הוא כבר לא קשור לאתונות, ולכן הוא מוכן לוותר על הביקור אצל שמואל (בפרט שעל פי הפסוקים עולה שלא ידע היכן הוא גר, והדבר יגזול עוד זמן בחיפושים אחרי ביתו), אלא דאגתו היא לכבוד אב ואם. ולכן, כדי שאביו לא יחשוש שקרה להם משהו, הוא רוצה לשוב.

[הרחבה:]

אם כן מדוע בכל זאת הסכים שאול ללכת לבית שמואל אם חשש לכיבוד אב ואם?

תשובה:

"הַמָּה עֲלֵימָה בְּמַעֲלֵה הָעִיר... וַתַּעֲנֶינָה אוֹתָם [-בנות העיר] וַתֹּאמְרָנָה יֵשׁ הַיָּה לְפָנֶיךָ ;
מִהָרַעַתָּה כִּי הַיּוֹם בָּא לְעִיר... כְּבִאֲכֶם הָעִיר כִּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ..."

מהפסוקים ניתן לראות בבירור, כי שאול ונערו עמדו בכניסה לעיר, ואילו שמואל עשה את סעודתו בפתח העיר, ולכן בנקל היה להם למצוא אותם, ובכך גם לחזור במהירות. (ולכל היותר, לאחר שהם יודעים היכן האתונות, יוכלו הם לחזור הביתה, ואז קיש יוכל לשלוח עבדים אחרים להביאם)

"כעת מחר אשלח אליך איש מארץ... והושיע את עמי מיד פלשתים"

כיצד נלחמים פלשתים בישראל, והרי אמרנו לעיל "ותהי יד ד' בפלשתים כל ימי שמואל"¹⁵²!
אלא כפי שמעיר הרד"ק¹⁵³:

"כי פלשתים היו נלחמים בהם מעת שזקן שמואל ולא היה יכול להוכיחם, וחטאו, ופלשתים משלו בהם עד ששמו בארצם נציבים, וצעקו אל ד', ואמרו לשמואל להקים להם מלך להושיעם."

סיום הפרק:

הפרק מסתיים בסעודת שמואל ושאול, ושמואל כבר מבשר לשאול שיזמין את מי שהשתתף איתו בסעודתו כשימלוד.

"כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה..." (פסוק ט)

הסבר נפלא על פשר ההבדלים בין "נביא" ל"רואה" מצוי בדברי רבי יוסף קרא¹⁵⁴.

החכם מסביר שבדורו של שמואל, שעוד לא רבו החוטאים, נהגו לקרוא לנביא "רואה" שהיה יודע עונות הרשעים. (וזו לשון **חיובית** הבאה לציין את יכולותיו של הנביא)

אך בדורות לאחר מכן שהתרבו החוטאים, קראו להם נביאים-מלשון נייב שפתיים, ע"ש שהיו בעיקר מוכיחים אותם בדבריהם.

¹⁵⁰ ברכות י:

¹⁵¹ שכן כאשר מוכיחם שמואל (ראה יב, ג-ד) ואומר: "את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי..." והעם מעיד: "לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה", ומעצם פנייתו של שמואל אנו למדים שהתרחקותו של שמואל מממון אחרים היתה מפורסמת בקרב עם ישראל.

¹⁵² בפרק ז.

¹⁵³ על הפסוק.

¹⁵⁴ המובא בספר שמואל בהוצאת הכתר [בר אילן].

נושאים בפרק:

משיחת שאול

הדרכת שמואל לשאול את הדרך שבה ילך ,

והקורות אותו עד למציאת האתונות

המהפך חל בשאול בתום המפגש עם שמואל, והתנבאותו.

שיחת שאול ודודו.

כנוס העם בידי שמואל והמלכת שאול

בזיון אנשי הבליעל לשאול , ותגובתו.

משיחת שאול

רבותינו¹⁵⁵ מעירים כי מלכי ישראל לא נמשחים בשמן המשחה, שמשמן זה אין נמשחים אלא בית דוד בלבד¹⁵⁶, אלא שמן אפרסמון.

אעפ"כ, במקור אחר בדברי חז"ל¹⁵⁷, אנו מוצאים כי שאול עצמו כן נמשח בשמן המשחה¹⁵⁸.

ולגבי צורת המשיחה כותב הרמב"ם¹⁵⁹:

"אין מושחין את המלך אלא על גב מעייין... ומלכי בית דוד¹⁶⁰ מושחין אותן כמין נזר על ראשן.

ולא ימשח במקומות אחרות ולא ירבה בשמן..."

מהי המשמעות של העמדת מלך שאינו מזרע בית דוד?

ע"כ כותב הרמב"ם¹⁶¹:

"כשמעמידן מלך מושחין אותו בשמן המשחה¹⁶².. ומאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו לעולם... כיון שנמשח דוד

זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים הכשרים עד עולם..

¹⁵⁵ הוריות יא:

¹⁵⁶ ובו נמשחו גם כהנים גדולים, וכהן משוח מלחמה-הלכות כלי מקדש א, ז.

¹⁵⁷ במדבר רבה ח, ד.

¹⁵⁸ ומעניין הוא שהרמב"ם [הלכות מלכים א, ז.] כאשר מדבר על משיחת המלכים בשמן המשחה נותן את כדוגמא את הפסוק הנאמר בשאול: "ויקה שמואל את

פך השמן ויצק על ראשו".

¹⁵⁹ שם א, ט, יא.

¹⁶⁰ ומעניין הוא שהרמב"ם (שם) כותב כיצד מושחים כהן גדול ומלך ממלכי בית דוד, אך אינו מתייחס לצורת המשיחה של מלך ממלכי ישראל

¹⁶¹ הלכות מלכים א, ז-ח.

¹⁶² ומעניינים הם דבריו של רבנו המאירי (הוריות יא:) בהקשר זה: "...ולמדנו שלא נמשח שאול אלא כממונה וכמחזיק במלכות כגזבר או כפקיד עד בא

המלך אשר לו המלוכה מצד הירושה, ונמצא שלא היה אלא כממונה מצד שבט יהודה ועשאוהו מפני זה כאלו הוא בעצמו היה מאותו השבט..."

נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרכי התורה והמצוה, ונלחם מלחמות יי, הרי זה מלך וכל מצוות המלכות נוהגות בו אף על פי שעיקר המלכות לדוד...”

ההליכה לצלצח ומשמעותה”

רבותינו מסבירים כי צלצח אינו מקום קבורת רחל, אלא שמואל אמר לו שכעת הם נמצאים בקבורת רחל (הנמצאת בנחלת יהודה), וכשתפגע בהם יהיו בגבול בנימין בצלצח (שנקראת כך ע”ש שהיא צילו של הקב”ה שנקרא ”דודי צח ואדום”¹⁶³) והם יגידו לך כי נמצאו האתונות.

יש שמסבירים¹⁶⁴ פשר אות זה שרמז לו על שנמלך בזכותה של רחל, בזכות שבטו, ובזכות סבו נר שהדליק הנרות במבואות האפלים (והפך צל-חושך, לצח-לדבר הברור לראות)

ציווי שמואל לשאול-

לעבור את שלושת המקומות וכשמגיע לגלגל יחכה לו עד הוא יבוא ויקריב את השלמים, ואז יודיעו על דברים נוספים שעליו לעשות.

ההליכה לאלון תבור¹⁶⁵ ומשמעותה-

באלון תבור הוא פוגש שלושה אנשים¹⁶⁶ העולים בית אל, ויש בדבר רמז להכנתו לנבואה, שכן בבית אל זוכה יעקב לחלום הסולם. מאנשים אלה הוא אמור לקבל ככרות לחם.

הליכה לגבעת האלהים ומשמעותה-

גבעת האלהים היא קרית יערים¹⁶⁷, שבה שוכן הארון. פה אנו גם מגלים כי פלשתים שמו נציבים¹⁶⁸ על מקום זה. ויתכן כי ההליכה למקום זה מטרתה להביאו למקום הקודש, ומאידך שיחוש את הבזיון שבשליטת הפלשתים על מקום זה, ועי”כ למלאו בגבורה.

על חשיבות התעוררות של האדם כדי שתחול עליו הרוח **כותב הרמב”ם**¹⁶⁹:

”תחלת מעלות הנבואה שילוה את האדם עזר אלוהי, יעוררו ויזרזו לעשות טובה גדולה בעלת ערך, כגון **הצלת קבוצת חסידים מידי רשע גדול...וימצא מצד עצמו לכך התעוררות ודחיפה לפעולה...וזהו מדרגת כל שופטי ישראל...**”

התנבאותו של שאול-

¹⁶³ ראה רש”י ועוד.

¹⁶⁴ מובא בילקוט מעם לועז.

¹⁶⁵ אין זה הר תבור (המוזכר בשופטים פרק ד), שהיה מקום מפלת סיסרא, שכן בתרגום אלון תבור כ”מישר תבור” (=מקום מישור).

¹⁶⁶ ובילקוט מעם לועז מביא בשם מדרש שאלו היו שלושת בניו של שאול.

¹⁶⁷ תרגום.

¹⁶⁸ נציבים אלו פיקחו על היהודים – למנוע התעוררות למרד (וכן משמע מדברי התרגום המתרגם בכל מקום על מילה זו “אסטרטגאי פלשתאי” [וראה גם

דברים רבה א, טו]), וכן לפקח על גבית המסים (ראה רי”ד על פרק יג, ג).

¹⁶⁹ ההמשך של התעוררות זו יופיע בפרק יא כאשר שאול שומע מה שעשה נחש העמוני.

שאלו רואה קבוצת נביאים היורדים מהבמה ואז שורה עליו רוח ד' והוא מתנבא גם כן¹⁷⁰.

מי היו בני הנביאים?, ומדוע הם נושאים כלי נגינה?

על זהותם אומר **התרגום יונתן**¹⁷¹ שאלו סיעת ספריא-קבוצה של ת"ח [שנקראים "סופרים"].

והרמב"ם¹⁷² מוסיף על כך: "אלו שהן מבקשין להתנבא הם הנקראים בני הנביאים...¹⁷³"

ולגבי השאלה השניה-עונה הרמב"ם¹⁷⁴:

"כל הנביאים אינן מתנבאין בכל עת שירצו¹⁷⁵, אלא מכוונין דעתן וישבין שמחים וטובי לב ומתבודדים.

שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה.

לפיכך בני הנביאים, לפניהם נבל ותוף וחליל וכנור¹⁷⁶ והן מבקשין הנבואה.

וזהו שנאמר "והמה מתנבאים", כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו..."

[הרכבה:]

על התקרבותם של בני הנביאים לנביאים כותב **הכוזרי**¹⁷⁷:

"...ודע, כי כל המתקרב אל נביא¹⁷⁸ תתחדש לו רוחניות בשעת ההתקרבות אליו ושמיעת דבריו האלהיים, -אותה שעה הוא

נבדל משאר בני מין האדם בזוך נפשו ובהשתוקקותה אל הדרגות ההן ובדבקותה בעונה ובטהרה..."

ובמקום אחר מוסיף¹⁷⁹:

"...אמנם בהיות השכינה שורה בארץ הקדושה על האומה המסוגלת לנבואה, נמצאו שם אנשים שפרשו מן העולם ושכנו

במדבריות¹⁸⁰, אולם הם התחברו לדומים להם [אנשים נוספים המבקשים להתנבא], ולא היו מתבודדים לגמרי-גדולה

מזאת!

מחזקים היו איש את אחיו בידיעת התורה ובמצוותיה, המקרבות את המדרגה ההיא האלהית בקדושה ובטהרה.

אלה היו בני הנביאים.

מצבו של עם ישראל מבחינה רוחנית באותו זמן-

רס"ג¹⁸¹ מעיר בעקבות הפסוק "ופגעת חבל נביאים" ובעקבות פסוק נוסף¹⁸² כי הדבר מציין שבזמן שמואל מצבו של העם

הוא אידיאלי מבחינת כמות האנשים המבקשים לדעת את ד'.

וכך כותב הגאון:

¹⁷⁰ וראה גם את הנבואה השניה של שאול בפרק יח-השונה בתכלית מנבואה המוזכרת בפרק זה.

¹⁷¹ על פסוק ה.

¹⁷² יסודי התורה ז, ה.

¹⁷³ ובמו"נ (ב, לב) מוסיף: "...וכבר בארנו...והודענו כי בני הנביאים עוסקים תמיד בהתכוננות"

¹⁷⁴ שם ז, ד.

¹⁷⁵ "...שכל הנביאים לא יבואם החזון ברצונם אלא ברצון ד', ויש שישאר הנביא כמה שנים ולא יבואו חזון, ויש שמבקשין מן הנביא להודיעם דבר נבואה, וישאר עד שתבוא לו הנבואה אחר ימים או חודשים או לא תבוא לו כלל...ואין זה הכרחי שיתנבא כל זמן שיתכונן..." (הקדמה לפרק חלק, היסוד השביעי). הדגשה זו באה בניגוד לדעת הפילוסופים הסבורים שהאדם שהכשיר עצמו לנבואה יתנבא מיד- ואילו לדעת חז"ל, מלבד ההכשרה צריך גם שהקב"ה ירצה להשרות עליו שכינתו. (ראה מו"נ ב, לב).

¹⁷⁶ "...ולא השגת ההתבודדות הפנימית המאחדת [-האדם עם קונו] השתמשו הנביאים ותלמידיהם בכלי זמר ומנגינות כדי לעורר את [החלק] הדוחף אליו יתעלה, ולטהר את הפנימיות מכל דבר שמחוצה לו..." רבי אברהם בן הרמב"ם, שער ההתבודדות.

¹⁷⁷ מאמר ראשון, פסקה קג.

¹⁷⁸ אין הכוונה לכל מי שבא עמו במגע, אלא למי שלומד מהנביא כיצד להתנבאות.

¹⁷⁹ מאמר שלישי, פסקה א.

¹⁸⁰ וראה בהרכבה דוגמאות רבות לדבר זה בדבריו של רבי אברהם בן הרמב"ם, שער ההתבודדות, ובחובות הלבבות (הוצאת מכון משה) שער הפרישות עמוד

תג.

¹⁸¹ מפירושי רס"ג למקרא על פרק יט, פסוקים כ-כג.

¹⁸² "וארא את להקת הנביאים נבאים ושמואל עמד ניצב עליהם..." (יט, כ-כג)

"וכך עשה ד' יתרום ברוממותו בספר זה [ספר תהלים] השלם והמושלם, לא נתנו אלא בזמן שהגיעה האומה אל מספר היותר שלם ורחבות המדע [הדעה הנכונה את ד'], וריבוי הממון, והגיבורים, וזולת זהו [ובנוסף לדברים שאמרנו] רחבות המדעים הרי מפורש בענין שמואל שבכל פינה היית מוצאם [=את בני הנביאים¹⁸³] לומדים והוגים..."

כיצד יש נביאים אם כתוב במפורש "ודבר ה' היה יקר בימים ההם"¹⁸⁴?

ת: הפסוק הנ"ל מדבר לפני ששמואל התנבא, אך לאחר ששמואל התנבא הכין תלמידים נוספים לנבואה¹⁸⁵.

"הגם שאל בנביאים?"

הרד"ק על פסוק זה מסביר כי ביטוי זה ציין בפי ההמון אדם שהיה במדרגה נחותה וקפץ בבת אחת למדרגה גבוהה.

כיצד הגיע שאל לנבואה?

בדברי הרמב"ם¹⁸⁶ מצינו דבר נפלא החושף לנו הרבה על תכונותיו של שאל.

הרמב"ם מזכיר את התכונות הרבות הנצרכות לנבואה, ומסיים דבריו ואומר:

"אדם שהוא ממולא בכל המידות האלו¹⁸⁷... ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במעלת המלאכים... ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה, אלא שנתעלה על שאר בני אדם החכמים, כמו שנאמר בשאל "והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר".

שיחת שאל ודודו-

יש מפרשים שדודו שאל אותו כיון שראה שהיו פניו שמחים.

ויש שמפרשים¹⁸⁸ שראה שנהפך לאיש אחר, ולכן שאלו.

שאל לא מספר על דבר המלוכה, כציוויו של שמואל, וע"כ אומרים רבותינו¹⁸⁹:

"בשכר צניעות שהיתה בו בשאל, זכה ויצאת ממנו אסתר..."

כנוס העם בידי שמואל והמלכת שאל-

שמואל מכנס את העם ומוכיחם בקצרה על בקשת המלך.

כזכור, הסברנו ע"פ דברי הרמב"ם שלא על עצם בקשת המלך שמואל כעס, אלא על שמאסו בו (ובהקב"ה במידה מסוימת) ורצו בהנהגה אחרת.

מדוע שמואל עושה גורל ולא מודיע לעם על שבחר בשאל?

ת: אם היה אומר כך, היו השבטים מקנאים וכל שבט היה מציע מנהיג משלו¹⁹⁰.

ובנוסף¹⁹¹, רצה להראות להם שבחירת שאל הינה בחירתו של ד', שלא יחשבו שהיתה זו בחירתו הפרטית של שמואל.

¹⁸³ ראה נספח בני הנביאים.

¹⁸⁴ שמואל ג, א.

¹⁸⁵ עד כדי כך שנקרא "רבן של נביאים"-שוח"ט צ.

¹⁸⁶ יסודי התורה ז, א.

¹⁸⁷ "חכם גדול בחכמה, גבור במדותיו, ולא יהיה יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, אלא הוא מתגבר על יצרו תמיד, בעל דעה רחבה נכונה עד מאד..." ובאגרותיו (אגרת תימן עמוד נא) מוסיף: "ובארו כי ענין גבור [הכונה] כובש יצרו, ועשיר-עשיר בדעתו" ועיין בהרחבה בהקדמת הרמב"ם לאבות, פרק ז.

¹⁸⁸ שני הפרושים הנ"ל מופיעים בילקוט מעם לועז.

¹⁸⁹ מגילה יג:

¹⁹⁰ רד"ק על פסוק יט.

¹⁹¹ מובא ברבי אברהם בן שלמה.

המלכת שאול ותגובתו-

כשנופל הגורל על שאול הוא נחבא אל הכלים, ורק כשנופל הגורל עליו באורים ותומים¹⁹² הוא מקבל זאת¹⁹³.
העם מביא מנחה לשאול, אך שאול חוזר לביתו ולא נוהג עדיין כמלך בגלל ענוונותו.
אנשי בליעל שהחליטו לבזותו ולא הביאו לו מנחה, שאול שותק.
וע"כ אומרים רבותינו¹⁹⁴:
"מפני מה נענש שאול (שבא לידי מעשה שבגללו נטלה מלכותו)?
מפני שמחל על כבודו¹⁹⁵..."

לילדים נדגיש:

שמלך חייב שאנשים יראו ממנו, אחרת לא יוכל לעשות סדר, וכדברי הרמב"ם¹⁹⁶:
"כל המורד במלך יש למלך רשות להרגו... וכן כל המבזה את המלך או המחרף אותו יש למלך רשות להרגו... ויש לו לאסור ולהכות בשוטין לכבודו..."

"וישלח שמואל את כל העם איש לביתו"

מדוע שמואל משלחם?

יש מפרשים¹⁹⁷ שעשה זאת כדי לא לעורר את חמתם של הנציבים הפלשתים שיחשדו שמתוכנן מרד.
(ורק אלה ש"נגע אלהים בלבם"-אנשים יראי שמים¹⁹⁸, ליווהו באופן פרטי.)

[הרהבה:]

מדוע נבחר דווקא משבט בנימין למלך?

ע"כ עונה המדרש¹⁹⁹ ואומר: אין בני עשו נופלין אלא ביד בניה של רחל.

(וכיון שעיקר תפקידו של המלך הוא בכיבוש והמלחמה נגד עמלק²⁰⁰-לכן דווקא שבט בנימין הוא המתאים לכך).

במקום אחר מוסיפים חז"ל²⁰¹ כי בגלל שיהושע הכה את עמלק, אך לא בצורה מושלמת ("ויחלש יהושע"- הכונה שרק החליש את עמלק) זכה שאול-משבט בנימין בזכות למחותו לגמרי.
וע"כ דרשו חז"ל (שם) על הפסוק (שופטים ה, יד) "מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימין בעממך"
מני אפרים-זה יהושע, אחריך בנימין- זה שאול.

פרק יא

נושאים בפרק:

איום נחש העמוני על תושבי יביש גלעד.

בקשת אנשי יבש מנחש.

¹⁹² ראה נספח האורים והתומים לספר זה מדברי רב סעדיה גאון.

¹⁹³ שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה...[שנאמר]: "וישאלו עוד בד'...ויאמר ד' הנה הוא נחבא אל הכלים" (תוספתא ברכות ד, טז)

¹⁹⁴ יומא כב:

¹⁹⁵ הדבר נשנה גם בפרק יא פסוק יב.

¹⁹⁶ הלכות מלכים ג, ח.

¹⁹⁷ מובא בילקוט מעם לועז.

¹⁹⁸ תרגום על פסוק כו.

¹⁹⁹ ב"ר צט, ב.

²⁰⁰ שהוא בן טיפוחיו של עשו (ובנו מצד תמנע פילגשו של עשו[וישלח לו, יב]) וממשיך דרכו- "אמר עשו לעמלק, כמה יגעתי להרוג את יעקב, ולא ניתן

בידי, תן דעתך לגבות נקמתו"- (ילקוט שמעוני חקת רמז תשסד).

²⁰¹ פסיקתא רבתי יב. וראה גם במדבר רבה יב בנושא.

פנית אנשי יביש לשאול.
נתיחת צמד הבקר בידי שאול ומנית העם לפני המלחמה.
חדוש המלוכה בגלגל.

איום נחש העמוני על תושבי יביש גלעד.

נחש העמוני צר על יביש גלעד עולה על תושבי יביש גלעד ומטיל עליהם מצור.
נחש מאיים על תושבי יביש שיכרות להם את עין ימין.
מדברי המדרש²⁰² משמע שעשה זאת כיון שידע שבתורה כתוב "לא יבוא עמוני ומואבי בקרב ישראל".
[ויתכן שכוונת המדרש שפחד שעם המלכת שאול יזדרזו לקיים צו זה].
הילקוט שמעוני מסביר בדרך דרש כי איים לעקור את הקלעים והקשתים שהם כמו עין ימין של ישראל²⁰³.

אנשי יביש מבקשים ארכה של שבעה ימים (שכפי הנראה נחש מסכים לה כי הוא מוכן להלחם עם כל ישראל²⁰⁴).

כריתת ברית עם גויים-

אנשי יביש מבקשים לכרות ברית עם נחש-בניגוד מוחלט להלכה.
וכך כותב הרמב"ם²⁰⁵:

"אין כורתין ברית לעובדי עבודה זרה כדי שנעשה עמהן שלום ונניח אותם לעבדם שנאמר "לא תכרות להם ברית", ואסור לרחם עליהם שנאמר "לא תחנם"...
ובפרט לגבי עמונים ומואבים כותב הרמב"ם²⁰⁶:
"עמון ומואב אין שולחין להם לשלום, שנאמר "לא תדרוש שלוםם וטובתם".

ל- כל פנים הדבר מלמד אותנו באיזה מצב קשה היו אנשי יביש גלעד, שהיו מוכנים לעשות כזה צעד.
בכדי להנצל מנחש העמוני פונים אנשי יביש לגבעת שאול²⁰⁷-הנמצאת בנחלת בנימין (דרומית לבית אל) בכדי שיושיעום.

גבורתו של שאול-"ותצלח רוח אלהים על שאול"

מה הייתה אותה רוח?, וכיצד התעוררה רוח זו בקרבו?
ע"כ עונה הרמב"ם²⁰⁸:

"תחלת מעלות הנבואה שילוח את האדם עזר אלוהי, יעוררו ויזרזו לעשות טובה גדולה בעלת ערך, כגון הצלת קבוצת חסידים מידי רשע גדול...וימצא מצד עצמו לכך התעוררות ודחיפה לפעולה...וזוהי מדרגת כל שופטי ישראל...ונאמר ותצלח רוח אלהים על שאול בשמעו את הדברים האלה"

²⁰² מדרש שמואל יד, ז.
²⁰³ לענ"ד מדרש זה ניתן לקרוא גם ע"פ הפשט שכן מצינו שלא היו בישראל כלי נשק ממתכת-שכן הפלשתים אסרו ליצרם, ומה שהיה ניתן להשתמש בו זה רק חץ וקשת, ובכך השתמשו הגבורים בעם ישראל. - וראה בהרחבה ע"כ ברד"ק על פרק יג, יט.
²⁰⁴ דעה זו הובאה בילקוט מעם לועז. וראה בדברי רבי יוסף קרא הרחבה להסבר זה.
²⁰⁵ הלכות ע"ז וחקות הגוים י, א.
²⁰⁶ הלכות מלכים ו, ו.
²⁰⁷ ראה אטלס דעת מקרא עמוד 203.
²⁰⁸ מו"נ ב, מ.

[לילדים ניתן להסביר דברים אלו בצורה פשוטה-כדי להיות נביא אדם צריך לרצות לפעול ולשנות מעצמו אף בלי שיגידו לו- ואז, אם הוא צדיק מספיק וכו' הקב"ה נותן לו כח ורצון לשנות דברים]

נתיחת צמד הבקר ביד שאול -

שאול מאיים לשחוט את בקרו של מי שלא יתגייס למלחמה-ואכן הדבר מצליח.
"ויפול פחד ה' על העם ויצאו כאיש אחד".

[הרחבה:]

מדוע הוצרך שאול לעשות דבר כ"כ דרסטי כדי להזעיק את העם?

כדי להבין זאת אנו צריכים להבין דבר אחר, והוא-

מדוע אנשי יביש גלעד פונים רק לאנשי שבט בנימין, ולא לאנשי יששכר, מנשה, ואפרים הנמצאים צפונית לאנשי שבט בנימין?

אלא שלאנשי יביש גלעד יש קשר מיוחד לאנשי בנימין.

לאחר ספור פלגש בגבעה, מי שמוכנים לתת לאנשי בנימין את נשיהם אלו אנשי

יביש גלעד, שלא השתתפו במעמד בו שאר עם ישראל נשבע שלא לתת מנשיו לבני בנימין²⁰⁹.

עצם העובדה שהם לא פונים לשאר השבטים מראה על הניכור שעדיין שורר בין שבט בנימין לשאר שבטי ישראל.

יתכן שכתוצאה מכך, שאול עושה מעשה המזכיר במעט את ניתוח ושליחת איבריה של הפילגש בגבעה לכל שבטי ישראל.

אם כן, זוהי תזכורת כואבת לכל עם ישראל על הפרוד שארע, וחיובו להתאחד הפעם למען תושבי יביש גלעד.

תרוץ נוסף (שהנו יותר על דרך הפשט)- בפרק יג נראה כי חיל הפלשתים מונה עשרות אלפי כלי רכב וחיילים מאומנים²¹⁰,

ולעומת זאת לעם ישראל אין כלי נשק עקב האיסור שאסרו פלשתים עליהם לייצר כל כלי נשק, ולכן שאול חייב להשתמש

באמצעי דרסטי כדי לעורר את העם להתגייס למלחמה.

מניית העם-

לאחר מכן שאול מונה את העם בבזק²¹¹, הנמצאת בקו אוירי ישיר, מערבית ליביש גלעד²¹².

ועל המניה כותב הרמב"ם²¹³:

"ולמה מונין המנין [בפיסות הנעשים במקדש] שהסכימו עליו על האצבעות שהוציאו, ולא היה מונה על האנשים עצמן, לפי

שאסור למנות את ישראל אלא על ידי דבר אחר..."

על צורת המלחמה מספרים לנו כי שאול חלק את העם לשלוש קבוצות[ראשים]²¹⁴.

וע"כ כותב הרמב"ם²¹⁵:

"כשצרים על עיר לתפשה אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלוש רוחותיה, ומניחין מקום לבורח ולמי שרוצה

להמלט על נפשו²¹⁶ שנאמר "ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה..."

²⁰⁹ שופטים כא, יד.

²¹⁰ "...שלושים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול אשר על שפת הים..." (יג, ה)

²¹¹ מעבר לעובדה שזהו מקום קרוב גיאוגרפית ומאפשר התארגנות הכוחות וספירתם היה זה גם המקום בו הכו שבט יהודה את אדוני בזק ואת הכנעני והפריזי

(ראה שופטים א, ד-ז)

²¹² שם מקום (ת"י) ויש אומרים באבנים (ראה רד"ק).

²¹³ תמידין ומוספין ד, ד.

²¹⁴ וכן מצינו בגדעון שעשה כך (שופטים ז, טז) וכן עשה אבימלך (שם ט, מג) ולהבדיל כן עשו פלשתים (ראה פרק יג יז)

²¹⁵ הלכות מלכים ו, ז.

²¹⁶ כפי שנראה בפרקנו אין הכוונה להשאיר צד שלם כולו חשוף כדי שכולם יוכלו לברוח משם, אלא הכוונה היא לאפשר לבודדים, שאין בהם סכנה, לברוח

דרכו.

ההטעיה של שאול-

שאול אומר לאנשי יביש להגיב בכניעה-

"ויאמרו אנשי יביש מחר נצא אליכם ועשיתם לנו כטוב בעיניכם".

ואכן המלחמה מסתיימת בנצחון מוחץ-"ויהי הנשארים ויפוצו ולא נשאר בם שנים יחד".

בעקבות הנצחון, רוצים כעת תומכי שאול להעניש את מתנגדיו שאמרו "מי האֵל שאול ימלוך עלינו [בלשון תמיהה-

הכוונה מי שאמר זאת ותמה איך ניתן לשאול למלוך עלינו], ומבקשים משאול "תנו האנשים ונמיתם".

שאול מגיב בעונה האופיינית לו רב- "לא יומת איש ביום הזה כי היום הזה עשה ה' תשועה לישראל".

המלכת שאול מחדש בגלגל-

כעת, כשהעם ראה שד' עמו, נתרצו כולם להמליכו מחדש בגלגל²¹⁷.

פרק יב

נושאים בפרק:

תוכחת שמואל לעם ואיזכור על הנסים שנעשו להם.

המטר בקציר החטים, ובקשת המחילה של העם.

תגובת שמואל, וציוויו לעם ישראל.

תוכחת שמואל לעם ואזכור הנסים שארעו להם-

שמואל מספר לנו מעט אודות הקרבתו לעם ישראל: "...ואני התהלכתי לפניכם מנערי ועד היום הזה"

וזוהי תזכורת נוקבת לעם על שמאסוהו למרות שכ"כ התאמץ לילך ביניהם ולשפוט אותם בעריהם.

שמואל מעיד על יושר כפיו שלא לקח מעם ישראל אף דברים לצרכי צבור-ואף לא כשבקשו ממנו²¹⁸.

ויש מפרשים²¹⁹ שהסבה שכ"כ הקפיד שמואל בכך הייתה כי ראה מה ארע לבני עלי שדרשו מעבר למגיע להם, ולכן סיג עצמו

בכך במיוחד.

שמואל מוכיח את ישראל על בקשת המלך שכאמור, נעשתה בצורה שאינה ראויה, המראה ש עם ישראל מואס גם במלכות

ד'²²⁰.

דגש לילדים:

הדבר הראשון החשוב להזכיר למי שהוא כפוי טובה זה איזה דברים מיוחדים נעשו בשבילו.

איזכור המאורעות והנסים-

שמואל מזכיר את יצ"מ וכאמור, כחלק מתוכחתו על בקשת המלך וע"כ שעם ישראל כשהיה בצרה זעק אל ד' דווקא וע"כ

זכה לנסים.

לאחר מכן מזכיר את תקופת השופטים כדי להזכיר לעם ישראל שגם בימי השופטים כשהיו צרות ובכל זאת הושיעום

השופטים מידי אויביהם.

²¹⁷ הרד"ק על הפסוק מביא כי שמואל עשה זאת דווקא בגלגל, כי שם היה אהל מועד והמשכן כשעברו את הירדן.

²¹⁸ ראה נדרים לח. שבזה היה גדול ממשה רבינו שכן לקח כאשר בקשו ממנו.

²¹⁹ מובא בילקוט מעם לועז.

²²⁰ "ויאמר ד' אל שמואל... כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם" (ט, ז)

ויש שמסבירים²²¹ שהזכיר להם את גדעון וכו' לומר שאין התשועה תלויה במלך אלא בזכות הצדיקים שבדור.

"וישלח ד' את ירבעל ואת בן ואת יפתח...."

מה היה מיוחד בשופטים אלה שדווקא הם נזכרו?

ת: לכל אחד מהם ארע נסים מיוחדים.

ירבעל(=גדעון): שניצח בעזרת שופרות ולפידים ביחד עם שלוש מאות איש את מחנה מדין²²².

ואת בן (=שמשון שהיה משבט דן): שהצליח להרוג פלשתים רבים בחייו²²³, ובמותו²²⁴.

יפתח: שהצליח להכות את אנשי עמון מכה גדולה²²⁵.

המטר בקציר החטים-

אביו של הרד"ק שואל-וכי מה היה כ"כ מיוחד בירידת המטר באותו זמן?, הרי פעמים רבות יורד מטר בעת הקציר!

ועונה: שבא"י לא היה יורד מטר כלל בזמן הקציר, ולכן היה זה חדוש גדול ולכן מעמד זה הפחידם כ"כ.

בנוסף ראוי להזכיר שע"פ התלמוד²²⁶, גשמים שיורדים בימי ניסן זהו סימן קללה.

מדבריו של **רס"ג**²²⁷ אף עולה שזהו גשם שביטא את כעסו של הקב"ה²²⁸ (ולכן מסתבר שירד בחזקה רבה), ואף לווה

ברעמים חזקים.

[הרחבה:]

בדברי **הרמב"ם**²²⁹ מצינו התייחסות מעניינת למאורע זה.

הרמב"ם מסביר כי הנסים האמיתיים-[שניתן לאמתם] הן הוכחה לתחיית המתים וחיידוש העולם בידי הקב"ה.

אך כדי להדגים מהו מופת אמיתי נותן הרמב"ם שלושה קריטריונים.

הקריטריון הראשון הוא –נבואה המתבצעת בסמוך לאמירתה-כפי שקרה אצל שמואל.

אך, החידוש הגדול בדברי הרמב"ם –**שאינו עצם ירידת המטיר בקיץ הוא הנס הגדול** –שכן דברים אלו אפשריים בכל מיני

מקומות, אלא כפי שאמרנו- **התבצעות הנבואה בסמוך לאמירתה**.

לילדים ניתן להסביר גם הסבר זה של הרמב"ם וגם של אבי הרד"ק:

הגשם היה מיוחד גם בשל העובדה שירד בזמן לא צפוי ובצורה חזקה-מה שבדרי"כ לא קורה בא"י בזמן זה, וגם בגלל שמיד

לאחר האמירה של שמואל הוא התחיל והשמים הפכו מבהירים לקודרים.

[הרחבה:]

מהו המסר לעם דווקא ע"י נס זה?

בילקוט מעם לועז מביא שני הסברים מעניינים לנושא:

א. שמואל רמז להם שכמו שהגשם היורד בעת הקציר הוא קללה כי אינו בא בזמנו- אף בקשת המלך שלא נאמרה מת

שהייתה אמורה להאמר (אלא הייתה צריכה להאמר רק לאחר שכבר החלו בכיבוש הארץ²³⁰).

²²¹ רבי משה אלשיך המוזכר בילקוט מעם לועז.

²²² ראה שופטים פרק ח.

²²³ "ויבער אש בלפידים וישלח בקמות פלשתים...ויך אותם שוק על ירך מכה גדולה"(שופטים טו, ה-ט) וכן -"ויאמר שמשון... בלחי החמור הכיתי אלף

איש"(טו, טז).

²²⁴ "ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו" (שם טז, ל)

²²⁵ "...ויבצר מערער ועד באך מנית עשרים עיר ועד אבל כרמים מכה גדולה מאד ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל..." (שם; יא, לג)

²²⁶ תענית ב:

²²⁷ רס"ג למקרא על פרק יב;רס"ג על ספר שמות עמוד פב.

²²⁸ "**ועשה [הקב"ה] את המטר [ל]שלושה חלקים- או לנקמה-[בעבור כעס] כמו שהיה בדורו של שמואל**:"הלא קציר חטים..." או בזכות[כשעם ישראל

מתנהגים כמו שצריך]...או בחסד [גם כשלא מתנהגים כמו שצריך]"-רס"ג שם.

²²⁹ אגרת תחיית המתים עמוד צח-צט.

²³⁰ כי תבואו אל הארץ...וירשתה וישבת ובה ואמרת אשימה עלי מלך...(דברים יז, יד)

ב. - כמו שכעת הקב"ה שינה את הטבע-כך בכדי להנהיגם ולחולל להם נסים אין צורך במלך דווקא אלא אף בשופט הקב"ה עושה לעם ישראל נסים.

רבי אברהם בן הרמב"ם²³¹ מוסיף כי באות זה היה משום תוכחה על חוסר בטחונם²³²—בבקשת המלך [ממניעים שאינם טהורים]

[לילדים לא נרחיב על דבר זה מה נס זה בא לבטא, ולמה הגשם וכו', אלא נבליט בעיקר את גודל הנס]

"גם אנכי חלילה לי מחטא לד' מחדל להתפלל בעדכם"

שמואל אומר לעם שלמרות העובדה שלא נהגו כשורה, אין זה אומר שיפסיק להתפלל בעדם.

ומפסוק זה נלמד **בתלמוד**²³³ :

" כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא".

פרק יג

נושאים בפרק:

הריגת נציב פלשתים בידי יונתן, והתכוננות הפלשתים למלחמה.
הקרבת העולה והשלמים בידי שאול לפני בוא שמואל.
תוכחת שמואל לשאול על מעשהו והעונש הצפוי לו בשל כך.
התפצלות מחנה פלשתים לשלושה ראשים.
תיאור החוסר בכלי נשק (עקב האיסור שהנהיגו הפלשתים בהחזקתם ובייצורם).

הקדמה למלחמת מכמש שתזכר בפרקנו ובפרק יד.

פרקנו עוסק בעיקר במאורעות לפני מלחמת מכמש, ובתחילת המלחמה עצמה.

כדי להבין מספר פרטים הקשורים למלחמה זו רצוי להזכיר מהו מצבם של ישראל ביחס לפלשתים.

כבר ראינו לעיל²³⁴ כי עם ישראל מפחד פחד מוות מהפלשתים, ולכן גם מבקש מלך.

בפרק זה אנו נראה מספרים מדוייקים המראים על גודל צבא פלשתים ושליטתו על היהודים.

כמו כן כבר נתקלנו בעובדה שפלשתים שמו נציבים מטעמם כדי למנוע ולפקח על המרד²³⁵.

בן שנה שאול במלכו-

התלבטו המפרשים בביאור מאמר זה.

²³¹ המספיק לעובדי ד', שער הבטחון עמוד עט.

²³² "ונתן להם ראייה על החטא הגלום במשאלה זו [של בקשת המלך] המוכיחה על חוסר בטחון-"הלא קציר חטים היום..."

²³³ ברכות יב.

²³⁴ פרק ז.

²³⁵ ראה פרקנו פסוק ג. וכן פרק י, ה.

לדעת רס"ג²³⁶ ורד"ק הכונה שבאותו זמן מלאה לו שנה של מלכות.

התלמוד²³⁷ מוסיף ע"כ: שהיה כבן שנה שנמחלו לו עוונותיו (שכן יש כלל שנשיא שנתמנה נמחלו עוונותיו).

"ושתי שנים מלך"

כיצד אנו אומרים שמלך רק שתי שנים, והרי לקמן נראה²³⁸ שעוד עשה מלחמות במואב, בבני עמון ובאדום ובפלשתים וכו'- ומתי הספיק גם להלחם וגם עוד לרדוף אחר דוד?

שאלה זו שואל ועונה **רבי ישעיה דיטראני**²³⁹: ששתי השנים המדוברות הן עד שנמלך דוד, ומהרגע שנמלך דוד מלכותו לא נחשבת²⁴⁰.

כיצד ומדוע התחילה המלחמה?

ת: הפסוקים מתארים כי תחילת המלחמה הייתה כאשר יונתן היכה את נציב פלשתים.

אך כבר קודם לכן מתואר כי לדבר זה קדמה הכנת צבא קטן מצד שאול.

הווי אומר ההתגרות בפלשתים הייתה מתוכננת מראש²⁴¹.

"ושאל תקע בשופר..."

כך היה המנהג כדי להזעיק את עם ישראל במלחמה - כפי שמתואר אצל אהוד²⁴², ואצל גדעון²⁴³.

התכוננות הפלשתים למלחמה-

"ופלשתים נאספו להלחם עם ישראל **שלשים אלף רכב** וששת אלפים פרשים ועם כחל אשר על שפת הים..."

הפלשתים מתחלקים לשלוש קבוצות המכוננות "המשחית"²⁴⁴,

ואילו "המצב"-דהיינו קבוץ המפקדים²⁴⁵ נשארו במכמש (כפי הנראה כדי לדווח לצבא על התארגנות היהודים ולחלק את

הצבא בהתאם).

[העיר מכמש-

עיר זו נמצאת בדרום בית אל.

היא נזכרת כבר בישיעה כתחנה בדרך חיל אשר לכיון ירושלים²⁴⁶, ויושבה בשנית בימי שיבת ציון בימי נחמיה²⁴⁷, וכן נזכרת בספר מקבים²⁴⁸

כמקום מושבו של יונתן המכבי.]

● ראוי לשים לב כי מספרם של המרכבות והחיילים המאומנים בצבא פלשתים נחשב אדיר בקנה מידה צבאי²⁴⁹, **ואין**

בכל התנ"ך כולו (!!!) צבא בעל מימדים כאלה.

²³⁶ מפירושי רס"ג למקרא על פרקנו.

²³⁷ יומא כב; ירושלמי בכורים ג, ד.

²³⁸ סוף פרק יד.

²³⁹ בפרושו על ספר שמואל.

²⁴⁰ ראה תענית ה: בנידון.

²⁴¹ ההתגרות של יונתן בפלשתים תמוהה מאד במיוחד לאור העובדה שידע את כוחם הצבאי של הפלשתים, ואת הכח הקטן שהיה בראשותו ובראשות אביו.

ובפרק יד נראה תשובה מסוימת על שאלה זו מדברי **רבי אברהם בן הרמב"ם**.

²⁴² שופטים ג, כז.

²⁴³ שם ו, לד.

²⁴⁴ דהיינו הגבורים, אוהזי החרבות והרמחים (רד"ק על פסוק יז). ומעניין הוא שבתרגום מתרגם **מחבלים** (...)

²⁴⁵ תרגום על פסוק כג.

²⁴⁶ ראה ישעיה י, כח.

²⁴⁷ ראה עזרא ב, כז; נחמיה ז; לא; שם יא, לא.

²⁴⁸ מקבים א; ט, עג.

²⁴⁹ השווה לדוגמא לחיל סיסרא שהיו לו 900 רכב (שופטים ד, ג) לחיל ארם שמנה 700 רכב (ש"ב; יח) ולשלמה המלך שהיו לו 1400 רכב (מל"א; י, כו).

דבר זה מראה ללא ספק שהפלשתים שלטו בכיפה.
(בפרט מול העובדה שנראה בהמשך הפרק- שהם אסרו על עם ישראל להחזיק כלי נשק.)

"ויתחבאו העם במערות ובחוחים ובסלעים ובצרחים ובבירות..."

מדוע בורח העם, והרי לעיל, במלחמת יביש גלעד, ראינו שהעם מונה 330000 !
אלא שכפי שאמרנו בגלל כוחם הצבאי של הפלשתים, ובגלל האיסור לייצר כלי נשק, העם בורח ומתחבא במערות.

נסיונו של שאול ותוכחתו של שמואל-

שאול הצטווה לחכות שבעה ימים עד לבואו של שמואל.

[הרחבה:]

מדברי שאול לשמואל ניכר כי היו ארבעה טיעונים עיקריים בגללם הקריב שאול עצמו את העולות והשלמים.
פה צריך להבין את גודל הנסיון בו נמצא שאול ומדוע החליט בכל זאת להקריב את העולה והשלמים בעצמו.
שאול עצמו מתאר את הגורמים שהביאוהו להחלטה זו.

א. **"כי ראיתי כי נפץ העם מעלי"**

כפי שראינו, למול הכמות האדירה של חיילי הפלשתים, רוב העם ברח למערות, ואף מי שעבר את הירדן לגלגל-
מקום שאול, הלכו והתפזרו כיון שראו ששמואל לא מגיע.

ב. **"ואתה לא באת למועד הימים"**

שאול ציפה ששמואל יגיע בתחילת היום, אך היה צריך להמתין עוד.

ג. **"ופלשתים נאספים מכמש"**

מבחינה טופוגרפית יש לציין כי כששהה שאול בגבע בנימין(לפני שירד לגלגל) ראה בעיניו את צבא פלשתים הולך
וממלא את מכמש (הנמצאת פחות או יותר באותו קו גובה של העיר גבע בה היו ישראל²⁵⁰).

ד. **"ואמר עתה ירדו פלשתים אלי הגלגל לפני ד' לא חליתי ואתאפק ואעלה העלה"**

שאול חושש שלא יספיק להקריב את העולה והשלמים, והפלשתים כבר יספיקו לרדת למקום מושבו בגלגל- אך
למרות זאת הוא מתאפק²⁵¹ ומעלה העלה.

שמואל מוכיחו על כך, ומדברי שמואל ניכר ששאול חשב שהעיקר הוא הקרבת העולה-ולכן שאול הדגיש שהתאפק-
התחזק לעשות כן למרות כל התנאים הנ"ל.

אך שמואל אומר לו בצורה מאד חריפה- "נסכלת לא שמרת את מצות ד' אלהיך..."

ואומר לו שממלכתו לא תקום, והקב"ה יבחר לו מישהו אחר.

[לילדים סכמנו את הדברים והסברנו שמצד אחד שאול רואה את הפלשתים נאספים, ובנוסף חשב שבעיקר הוא
עצם הקרבת העולה-אך שמואל הוכיחו בכ"ז כי העיקר היה ששמואל יקריב.

חשוב להדגיש לילדים אילו אנו היינו בנסיון מעין זה היינו בורחים ישר, ולא נשארים לחכות שבעה ימים (!) עד
בואו של שמואל הנביא, שרק זה כשלעצמו נסיון עצום.]

²⁵⁰ ראה רש"י יג, כג.

²⁵¹ מדברי התרגום ("ואתחסנית"-והתחזקתי [וכפיתי על רצוני]) הכוונה שלמרות שהיו בו מחשבות לא לקיים העלאת העולה כלל, התחזק ובכל זאת העלה העולה.

הערה: למרות ששמואל אומר לשאול ש"ממלכתך לא תקום", אם יעלה העולה, לקמן²⁵² נראה שדבר זה לא מתקיים, עד ששאול חוטא בענין עמלק. ושם כבר נסביר דבר זה.

פרק יד

נושאים בפרק:

הליכת יהונתן ונערו לכיון מחנה פלשתים.
הסימן שעושה יהונתן לדעת אם יצליח – והתקיימותו.
המהומה במחנה פלשתים.
השבעת שאול את העם לא לאכול, ואכילתו של יהונתן.
חטא האכילה על הדם
בנית המזבח בידי שאול.
שאלת שאול באורים ותומים, והפלת הגורלות.
יהונתן עולה בגורל והעם פודהו ממות
כבוש ומלחמות שאול בעמים שונים ובפלשתים.

הליכת יהונתן ונערו לכיון מחנה פלשתים-

[הרחבה]

גם פה, בדומה לפרק שעבר, הליכת יהונתן לכיון המחנה אינה מתואמת עם שאול, ואף לא עם האנשים שעליהם פיקד²⁵³.

שאלה: כיצד עושה יהונתן צעד כזה נועז?

האין זה לסמוך על הנס?

ת: ע"כ עונה רבי **אברהם בן הרמב"ם**²⁵⁴ ואומר:

²⁵² פרק טו.

²⁵³ רד"ק על פסוק ג.

²⁵⁴ המספיק לעובדי ד', שער הבטחון עמוד עז.

"החלק הראשון בשלושת החלקים [של סוגי הבטחון בד'] הוא **בטחון הנביאים הקרובים [אל השכינה]** ותלמידיהם מן הצדיקים הישרים, והוא התערטלות מכל האמצעים הרגילים, והנטיה לסמוך על הנסים הסותרים את חוקות הטבע, ועל הנפלאות התלויות בהם. כזה היה בטחונו של יהונתן בעוברו אל חיל [מצב ה] פלשתים, ובטח בד', ועליו אמר: "כי אין מעצור לד' להושיע ברב או במעט".

ובהמשך דבריו (שם) מוסיף:

"ומכל הדברים האלה אני למד, עד כמה שהבנתי מגעת, כי בטחון כזה שהוא בטחון בנסים לא נשמעו ובחסדי אלוה גדולים שמעלתם קרובה למעשי נס ייתכן רק בזכות רוח הקודש ובמצוות אלוהים... או בהרגשה נבואית ועוז רוח אלהי...²⁵⁵"

מדברים אלו אנו למדים כי: **הדבר היחיד שיכל לגרום ליהונתן לעשות צעד כזה הוא רק הרגשה נבואית ולא סתם אומץ/הליכה סתמית.**

ראיה מסויימת לדבר זה ניתן לראות מדברי הרמב"ם במו"נ²⁵⁶:

"דע כי יש בכל אדם כח אומץ בהחלט... וכח האומץ הזה משתנה בתוקף ובחלולשה כשאר הכוחות, עד שאתה מוצא מבני אדם שהוא אמיץ נגד אריה, ומהם הנס מפני העכבר, ותמצא יחיד היוצא נגד צבא ונלחם בהם... וכך זה [גם] בכח התפישה הוא מצוי בכל אדם ומשתנה במיעוט וריבוי... והכרחי שיהיו שני כוחות הללו בנביאים חזקים מאד...

ובמקום אחר מוסיף²⁵⁷:

"תחלת מעלות הנבואה שילוח את האדם עזר אלוהי, יעוררו ויזרזו לעשות טובה גדולה בעלת ערך, כגון הצלת קבוצת חסידים מידי רשע גדול... ויימצא מצד עצמו לכך התעוררות ודחיפה לפעולה..."

מדברים אלו ניתן לראות שכח אומץ כזה, הוא כח שאופייני לנביא, מה שרק מחזק את האפשרות שפעולה זו לא הייתה פעולת נקם סתם (ובכך אפשר להבין גם מדוע לא הודיע לחייליו שהוא הולך).

[לילדים לא נכניס את כל השאלה ומשמעותה, ורק אם ישאלו, נסביר להם בפשטות שהם הולכים לעשות משהו שהוא אמנם מסוכן, אך בגלל שיש להם תחושה נבואית הם הולכים לעשות כן].

הסימן שעושה יהונתן לדעת אם יצליח – והתקיימותו.

יהונתן מתנה – "אם כה יאמרו אלינו ד' מו [המתינו²⁵⁸] עד הגיענו אליכם... ועמדנו... ולא נעלה אליהם"

יהונתן רצה לראות אם יאמרו להם – המתינו עד שנגיע אליכם – סימן הוא שאינם מפחדים ואות היא כי הקב"ה שם בפיהם שהם יתחזקו עליהם.

אך אם יאמרו "עלו אלינו" זהו הסימן שהקב"ה נותנם בידיהם.

דגש: מהו המיוחד בהתנייה זו?

ת: כדי להבין אנו צריכים להבין את הסכנה בה נמצא יונתן ונערו, ועם ישראל בכלל.

כפי שראינו, הפלשתים כבר שלחו כוחות המוכנים בכל רגע לתקוף.

²⁵⁵ אעפ"כ ראוי לציין שרבי אברהם עצמו מסייג דבריו ואומר (שם עמוד צג): "... ואפילו נביא, וכל שכן מי שאינו נביא, אסור לו להעמיד עצמו בסכנה בלי הכרה גמור... " – טענה זו רק מחזקת את העבדה שיהונתן הלך בעקבות הרגשה נבואית וכדו'.

²⁵⁶ ב, לה.

²⁵⁷ שם ב, מה.

²⁵⁸ תרגום ורס"ג.

וודאי הוא, שבגבעת מכמש, מקום מושב המפקדים, ישנה דריכות מיוחדת לכל שינוי שמתרחש בגבע בנימין הנמצא באותו קו גובה.

ודווקא במקום כ"כ שמור, מטפסים יונתן ונערו.

ברור הוא, שהתגובה הטבעית של חייל פלשתי בראותו את שני המטפסים תהיה נסיון להורגם. האמירה – עלו אלינו, היא תגובה שאינה טבעית כלל וכלל למצב מלחמתי זה.

[הרחבה:]

על מעשהו של יהונתן כותב **התלמוד**²⁵⁹:

"כל נחש [מעשה נחוש] שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש"

וכיצד נסביר שצדיק כיונתן (שהיה גם אב בית דין בשלב מסוים²⁶⁰) ואף אליעזר עושים מעשה כגון זה? בראשונים נתנו על כך מספר תשובות.

הר"ן (שם) כותב: "...וכך נראה לי בתירוץ של דברים שהנחש שאסרה תורה הוא התולה את דבריו בסימן שאין הסברא נותנת שיהא בהם גורם תועלת לדבר, אבל הלוקח סימניו בדבר שהסברא נודעת שהן מורין תועלת הדבר או נזקו אין זה נחש, שכל עסקי העולם כך הם שהרי האומר שאם ירדו גשמים לא אצא לדרך ואם לאו אצא לדרך אין זה נחש אלא מנהגו של עולם..."

הריטב"א, **ר"י הזקן**, ו**תוס' הרא"ש** כותבים: כי מה שעשו יהונתן ואליעזר אינו נחוש שהרי לא סמכו על הדבר אלא כסימן בעלמא, ובכל מקרה היו עולים (ולכן אומר התלמוד – כל נחוש שאינו כמוהם – כל נחוש שלא סומך על אותו סימן כפי שהם לא סמכו ע"כ – אינו נחשב נחוש)

בעל חובות הלבבות²⁶¹ מביא:

"...ואם יאמר אדם הנה מצאנו את גדעון בן יואש עושה ע"פ העוננות לפי דמיון המקשה ומחשבתו...אנו אומרים – כי ד' צוהו בכך²⁶² לפי שידוע לפניו חוסר בטחונו וצדקתו והקטנתו את עצמו, ומצא חן בעיני ד' בכך... ואם יאמר הרי מצאנו יהונתן בן שאול השתמש בעוננות – לפי דמיון השואל..."

נאמר לו, כבר קדם בדבריו לפני כן שהוא התפלל לפני ד' שיעשה את נצחון ישראל על ידיו... ולפי שידוע לפני ד' יתעלה טוב כוונתו, ושמטרת פעולתו מטרה חשובה ותשועה לישראל, ענהו ד' במה שבקש ממנו והגבירו על אויביו והנחילו נצחון... ובכך יצא גם הוא מלהיות עוננות"

[הערה: אין לגעת בנושא זה עם הילדים, ורק להסביר את התנאי שעושה יהונתן מבלי להכנס לפרטים]

למרבה הפלא, נוקטים הפלשתיים "עלו אלינו ונודיעה אתכם דבר" – כאשר בעצם רצו ללעוג להם²⁶³. (כפי שנראה מיד, הם אף נותנים להם לטפס באין מפריע (!) עד הגיעם למחנה.)

יהונתן ונערו הורגים במחנה פלשתיים

יהונתן ונערו מסכנים את נפשם בעליה, וכשעולים מכים יהונתן ונערו במפקדי הפלשתיים 20 איש.

²⁵⁹ חולין צה:

²⁶⁰ ראה מועד קטן כו.

²⁶¹ שער יחוד המעשה, פרק ה, עמוד רנה. ובדומה **ברבי אברהם בן שלמה**.

²⁶² לדעת הרמב"ם במו"נ (ב, מז) מעשה גדעון היה בחלום. (=ולכן אין להקשות על מעשהו, ואין להשוות בין מקרה זה לבין מעשהו של יונתן שארע במציאות-

ז.נ.)

²⁶³ מצודת דוד.

מפקדי הפלשתים חורדים, ואף הכח "המשחית"-החיילים הגבורים נחרדים חרדה גדולה.
מדברי התרגום יונתן לנו למדים כי כאשר יונתן הורג בפלשתים מתרחשת
גם רעידת אדמה²⁶⁴.

בעקבות כך מוסרים הצופים לשאול על כך הפלשתים חוזרים לאחוריהם.
שאול מבין שמשהו ארע, ולכן הולך לפקוד את העם למלחמה.

מעשהו של שאול בעת השאלה באורים ותומים-

כששאול מתחיל לראות שהפלשתים נסוגים הוא אינו מבין עדיין שזהו נס ומבקש מאחיה לשאול בו.
אך כאשר הוא כבר רואה אותם נסוגים בכמויות, עוד לפני שאחיה הכהן מספיק לשאול באורים ותומים, מפסיק
שאול את אחיה שהתכוון לשאול באורים ותומים ואמר לו להצניעו²⁶⁵.

[הרחבה:]

בדברי חז"ל²⁶⁶ מצינו ששאול נענש על מעשהו זה (שכן היה צריך לשאול האם רצון ד' שירדפו אחריהם או לא), וזה
היה אחד מחמש חטאות שבגללם נטלה מלכותו ומת בצורה קשה.]

על מעלתם של הכהנים השואלים ברוח הקודש **כותב הרמב"ם**²⁶⁷:

"...וכן, כל כהן גדול הנשאל באורים ותומים הוא מן הסוג הזה[שאחד מהם הוא המדבר דברים אלהיים-וזהו י
מדרגת רוח הקודש], כלומר שהוא כמו שאמר²⁶⁸: "שכינה שורה עליו ומדבר ברוח הקודש".

נס המהומה והתקבצות העם למלחמה-

בפסוקים מתואר כי היתה "חרב איש ברעהו מהומה גדולה מאד".
השמועה על ניסת פלשתים עברה בעם כשדה באש קוצים, ואף אלו שהתחבאו במערות הזדרזו להצטרף לשאול.

מהלך המלחמה-

במשך הקרב מצליחים שאול וצבאו להדביק את צבא פלשתים, ורודפים אחריהם מערבה ממכמש, לכיון עמק
החוף בו ישבו הפלשתים.

השבעת שאול את העם לא לאכול, ואכילתו של יהונתן-

שאול משביע את העם שאף אחד לא יאכל לחם (וכל מאכל אחר), ואף נשבע להפרע ממי שעושה כן. כפי שנראה
מיד בדברי רס"ג, כוונת הדברים הייתה כדי שהעם יתעסק במלחמה ולא באוכל.

יונתן, שלא שמע את ההשבעה, טועם מעט דבש, ולאחר מכן נאמר לו על השבועה שהשביע אביו את העם.

[הרחבה:]

רס"ג²⁶⁹ מסביר כי מה שעשה שאול אינו נובע מחובה מסוימת לצום ביום מלחמה, אלא כדי שלא יתעסקו העם
באוכל במקום להלחם.

²⁶⁴ שכן מתרגם: "וְזָעַת [וְנָעָה] אֶרְעָא... קִדְמֵי ד' " ²⁶⁵ רד"ק ע"פ תרגום.
²⁶⁶ פסיקתא רבתי ח, ו; מדרש שמואל פרק כד.
²⁶⁷ מו"נ ב, מה.
²⁶⁸ יומא עג:
²⁶⁹ מובא ברבי אברהם בן שלמה על פרקנו.

כמו כן, מוסיף רס"ג כי חטאו של יונתן לא היה באכילת הדבש, שאת זה עשה בשוגג, אלא אמירתו "עכר אבי את הארץ" (ולכן טובב הקב"ה שהגורל יפול עליו-ובכך הצדיק הקב"ה למפרע את מעשהו של שאול שמנע מהעם לאכול)

תגובת יונתן לשבועה שהשביע אביו את העם-

יונתן מגיב בצורה חריפה במיוחד: "עכר אבי את הארץ" ומסביר את דבריו- כי אם היו אוכלים היו מכים בפלשתים אף יותר.

[הרחבה:]

חטא האכילה על הדם-

בפשר חטא זה נחלקו הדעות.

לדעת **התלמוד**²⁷⁰ הכונה שלא המתינו עד שזרקו דם הבהמה כדי לאכול מבשרה²⁷¹

(וחשבו שבזמן מלחמה זה מותר, כתוצאה מהתנאים הקשים²⁷²).

בתגובה מביא שאול אבן גדולה שעליה יזרקו הדם.

שאלת שאול באורים ותומים, והפלת הגורלות.

שאול רוצה לצאת לסבב שני של קטל בפלשתים, והפעם המטרה היא ברורה-לא להשאיר מהם איש. שאול שואל באורים ותומים אך לא נענה²⁷³.

לאחר מכן שאול מפיל גורלות²⁷⁴ והגורל יוצא על יהונתן.

שאול רוצה להרגו אך העם משכנעים אותו לפדותו, לאחר שגרם היום תשועה גדולה²⁷⁵.

[הרחבה:]

מדוע לא נענה שאול באורים ותומים, אם יהונתן הוא זה ששגג?

ע"כ עונה רס"ג²⁷⁶ ואומר: כי המטרה הייתה להראות לעם שיונתן לא היה בעת השבועה, ושלא יחשבו שיש משוא פנים-שבגלל שהוא בן המלך וטעם, לא יענש.

(ובאמת כשנודע לעם שלא היה בעת השבועה, הם מעצמם באו לפדותו).

מלחמות שאול בעמים מסביב-

שאול נלחם עם כל העמים השוכנים מזרחית לישראל החל מצפון הארץ (צובה), וכן עמון ומואב הנמצאים דרומית מזרחית למרכז הארץ, ועד לעמים הדרומיים ביותר- אדום(מתחת ים המלח) ועמלק (דרומית לבאר שבע)²⁷⁷.

בזכות מה זכה שאול לכיבוש כ"כ אינטנסיבי של העמים השוכנים מסביב?

ע"כ עונים **רבתינו**²⁷⁸:

"...מהו בכל אשר יפנה ירשיעו?-נצח.

בזכות מצוות ומעשים טובים שהיו בידו, שהיה ענין[ו], ואכל חולין בטהרה, ומבזבז את ממונו וחס על ממונו של ישראל, וששקל כבוד עבדו לכבוד עצמו.

ר"י בן נחמן בשם ריש לקיש אמר: ושהיה בן תורה...

²⁷⁰ סנהדרין סג:

²⁷¹ במו"ג (ח"ג פרק מו) מסביר הרמב"ם כי מנהג אכילת הדם סביב הקרבן הנשחט הוא מנהג קדום של ה"צאבה" (כת עובדי ע"ז בזמן אברהם אבינו) ותכלית מנהג זה היתה כדי שיאכלו השדים מאותו הדם וע"י כך יבואו אליהם השדים בחלום ויגלו להם נסתרות.

²⁷² ילקוט מעם לועז.

²⁷³ בעקבות העובדה שלא נענה, ביטל את תוכניותיו לרדוף אחרי פלשתים שוב.

²⁷⁴ מדברי המדרש **בפרקי דרבי אליעזר** (פרק לז) עולה ששאול ראה בשנים עשרה אבנים וכל שבט שעשה דבר מצוה האירה אבנו, ורק האבן של שבט בנימין אורה היה כהה, וכך ידע שידו של שבט בנימין היתה במעל.

²⁷⁵ כזכור (סוף פרק יא) שאול עצמו השתמש בטענה דומה- שביום של שמחה גדולה לא יומת אף אחד [בפרט לאור חשיבותו של יונתן במלחמה].

²⁷⁶ מובא ברד"ק.

²⁷⁷ מומלץ להראות לילדים את תחומי כבושי שאול, כפי שמופיעים באטלס דעת מקרא עמוד 203.

²⁷⁸ במדבר רבה יא, ג.

סכום :

במלחמת מכמש ראינו מספר ניסים אדירים.

1. נס יהונתן ונערו-בכך שלא נהרגו בטפוסם למחנה פלשתים, ובנס הריגתם 20 איש.
2. נס רעידת האדמה, והריגת הפלשתים איש את רעהו.
3. נס הנצחון מול צבא כה חזק, ובמיוחד לאחר שליטתו במשך שנים כה ארוכות (עוד מספר שופטים).

פרק טו

נושאים בפרק:

ציווי שמואל לשאול להשמיד את עמלק במצות ד'.
שאול והעם מתאספים למלחמה ומבקשים מהקיני לצאת מעמלק.
שאול והעם משמידים את עמלק אך חומלים על הצאן.
תוכחת שמואל לשאול והתנצלותו של שאול.
שמואל קורע בגד שאול כסימן לקריעת מלכותו.
שאול מבקש משמואל לכבדו לעיני העם.
שמואל הורג את אגג, שב לביתו ומתאבל על שאול.

"ויאמר שמואל אל שאול אותי שלח ד' למשחך למלך...ועתה שמע בקול ד' "

רש"י מסביר: כי שמואל מזהיר את שאול להזהר ולא לעשות טעות הפעם.

מדוע דווקא עכשיו מצווה שמואל את שאול להלחם בעמלק ולא קודם?

תשובה לשאלה זו נמצאת בדברי רבי יוסף קרא²⁷⁹ הכותב:

"...וזהו שאמר לו שמואל בסמוך כה אמר ד' פקדתי את עשה עמלק לישראל..." שהעת והשעה נותן למחות זכרו של

עמלק²⁸⁰ כענין שנאמר: " והיה בהניח ד' אלהיך מכל אויביך מסביב...תמחה את זכר עמלק..."

וזה הדבר נתקיים בשאול, שהניח לו המקום מכל אויביו מסביב [כפי שראינו שניצח את אדום מואב וכו' ואף

התחיל במידה מסוימת להלחם בעמלק-וכעת נצטוו להשמידם באופן סופי]..."

מדוע נצטוו שאול במחיית עמלק?

בעמלק נתקלנו לראשונה בצאת בני ישראל מרפידיים, והוא היה הראשון שנלחם עם ישראל²⁸¹.

בהמשך ראינוהו לוחם עם ישראל בקדש²⁸².

מקום מושבו היה באזור הנגב²⁸³, והם נזכרים בפסוקים כשכנים של מדין²⁸⁴.

(והקיני שישבו אף הם בסביבתו, נצטוו לברוח משם כפי שנראה בפרקנו).

²⁷⁹ טו, א.

²⁸⁰ מדברי הרמב"ם בהקדמתו למשנה (עמוד לא, הוצאת הרב שילת) משתמע דווקא שההוראה להלחם בעמלק הייתה הוראת שעה, ולא חלק מקיום המצוה שנוהגת לדורות של הכרתת עמלק.

²⁸¹ ומעניין הוא שבנבואת בלעם (במדבר כד, כ) אומר בלעם: "ראשית גוים עמלק" ואונקלוס מתרגם: "ריש קרביא דישראל הוה עמלקאה..." [=ראש הגלחמים בישראל].

²⁸² במדבר יד, מה.

²⁸³ "עמלק יושב בארץ הנגב..." (במדבר יג, כט.) ומעניין הוא שמקום מושבו של עמלק-מחזילה באך וכו', הוא מקום מושבם של הישמעאלים הקדומים... (בראשית כה, יח)

²⁸⁴ "ומדין ועמלק נופלים בעמק" (שופטים ז, יב).

על מעשיו של עמלק אנו שומעים כבר מתחילת ספר שופטים²⁸⁵ – עמלק מצטרף ביחד עם עמון ומואב (בראשותו של עגלון מלך מואב) כדי לתקוף את ישראל, אך לבסוף כפי הנראה נסוגים עמון ועמלק, ואהוד בן גרא וצבאו מכים את מואב בלבד. בהמשך מוצאים אנו את עמלק מצטרפים למדין בבזיזות שונות ובהשחתת היבול²⁸⁶, ובהמשך אף במלחמה מול גדעון וצבאו²⁸⁷. אך גם פה מהפסוקים השונים אין איזכור מפורש למלחמתם בבני ישראל, וכפי הנראה נסוגו. לסיום, נתקלנו בהם בפרק יד שם מתואר "יוד את עמלק ויצל את ישראל מיד שושהו" ומדברי התרגום יונתן שם²⁸⁸ – נראה ששוב חזרו העמלקים למעשי הבזיזות, ושאלו הצליח להפסיק פעולות אלו.

"ויפקדם בטלאים..."

כזכור²⁸⁹ ראינו ששאל פקד את העם לפני המלחמה עם עמון, במקום הנקרא בזק.

בקשת שאל מהקיני-

שאל מבקש מיושבי הקיני שגרו בסביבתו של עמלק²⁹⁰ לברוח, פן יספו אף הם במלחמה.

רבי אברהם בן שלמה מוסיף: כי בני הקיני נחלקו לשלוש קבוצות:

הכשרים הלכו ללמוד תורה אצל אדם ששמו יעבץ²⁹¹.

הרשעים הלכו לשבת ליד עמלק והם אלה הנזכרים כאן²⁹².

הבינונים כשראו יד האומות תקיפה על ישראל חיכו לראות מי ינצח, והתכוונו להצטרף לצד המנצח²⁹³.

כזכור, יתרו עצמו היה מיושבי הקיני.

וחז"ל²⁹⁴ רואים מכאן מה גדול שכרו של המארח תלמידי חכמים בתוך ביתו.

שכן יתרו בקש לארח את משה (ולמרות שקרא לו כדי שישא אחת מבנותיו) וע"י כך זכה שצאצאיו ינצלו מחרב שאל.

מלחמת שאל בעמלק ותפיסת אגג-

על המלחמה עצמה לא מתוארים פרטים רבים.

מתוך העם משתתפים מאתיים אלף מישראל, ועוד עשרת אלפים בלבד משבט יהודה²⁹⁵.

הפסוקים מתארים כי שאל הורג את יושבי עמלק אך משאיר את הכבשים המשובחים.

חז"ל²⁹⁶ כותבים על הביטוי "וירב בנחל" כי דן ק"ו מעגלה ערופה-ומה נפש אחת שנהרגה, צווה הקב"ה להביא

עגלה ערופה- על כל הנפשות הללו, (ובפרט בהמות שלא חטאו) כיצד אוכל להרגם?

²⁸⁵ ג, יג.

²⁸⁶ שם ו, ד.

²⁸⁷ שם ז, יב.

²⁸⁸ "מיד שושהו"- מיד בזויהון [=בוזויהם].

²⁸⁹ פרק יא.

²⁹⁰ חלקם הגדול הלך להתיישב עם בני יהודה במדבר יהודה (שופטים א, טז). כפי שנראה מיד מדברי רבי אברהם בן שלמה, מדובר בצדיקים שבהם.

²⁹¹ אבות דרבי נתן פרק לה.

²⁹² **רבי אברהם ב"ש** אף מוכיח זאת מכך שסיסרא בורה אל אהל יעל שהייתה אשת חבר הקיני, דווקא כיון שידע שהם שונאי ישראל.

²⁹³ וראה עוד בנושא בדברי רבי יוסף קרא.

²⁹⁴ ברכות סג.

²⁹⁵ **הרי"ד** מעיר על כך שהיה זה בגלל כעסם ע"כ שהמלך אינו מהשבט שלהם.

²⁹⁶ יומא כב.

יצתה בת קול ואמרה "אל תהי צדיק הרבה".

במקורות נוספים בחז"ל²⁹⁷ אנו מוצאים כי **דואג** האדומי שותף גם הוא להחלטה זו²⁹⁸. בתום המלחמה הולך שאול למקום שבו הוא מחלק את השלל.

תוכחת שמואל לשאול והתנצלותו של שאול-

הקב"ה מתגלה לשמואל ואומר לו שניחם על המלכת שאול-ובתגובה מתפלל שמואל כל הלילה. בבוקר הולך שמואל להוכיח את שאול.

"כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר"

מהו פשרו של משפט זה?

יש מסבירים²⁹⁹ שהכונה היא: כמו שחטאת השאילה באוב וקסמים הוא חמור, אף המריית דבר ד', וכן הוא חטאו של מי שמפציר ועושה דברים שהנביא לא צוהו.

יש שמסבירים³⁰⁰ אותו דבר רק משווים בעונש ולא בחטא-כמו שהעונש של שאילה בקסמים חמור וכו', אף המריית דבר ד'.

רס"ג מסביר³⁰¹: ששמואל אומר לו – כמו שבע"ז יש דרגות-יש קוסם ומעונן שבזה רק ממרה את דבר ד', ויש ע"ז אחרת שהיא הפצר שהיא יותר חמורה-כי הפצר זה לשון חזוק והדגשה (?), אף במצוות יש מצוה גדולה ממצוה אחרת [-ולכן אל לך להתאונן ע"כ שבגלל דבר כזה אבדת את מלכותך].

[הווי אומר רס"ג לא הבין כשאר הפרשנים שה"הפצר" זה ההפצרה של שאול אלא שזה סוג של ע"ז בהתאם לרשימה המובאת בפסוק (קסם, תרפים).]

גם הפעם, שאול לא מילא את הבקשה ולתומו אומר לשמואל "הקמתי את דבר ד'". כששמואל שואל לפשר הקול הצאן ששומע, עונה שאול כי צאן זה הוא "למען זבח לדי אלהיך". תגובת שמואל ע"כ היא "הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה"- ז"א למרות שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם, העובדה שהם לא קיימו את דבר ד' תלויה בך.

[**הרב קוק** מבהיר זאת אף יותר ואומר³⁰²-אף אם חשבת שהעם לא ראוי למחיית עמלק [יוסבר לקמן] כאן לא שייך להשתמש בענוה (שאף אתה לא ראוי לכך), כיון ש"ראש בני ישראל אתה"-ואתה כן ראוי למחיית עמלק, ועל ידי זכותך זה כן יכול להתבצע, אף אם העם לא ראוי לכך].

(גם פה ניתן לראות מתשובת שאול שהוא חשב שהעיקר זה תפיסת אגג והחרמת הצבא העקרי- "...ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי").

חמלת שאול על הכבשים ועל אגג:

[הערה: לנושא זה הוספתי נספח המלקט מדברי חכמים שונים בנושא זה-הרב קוק, רבי צדוק הכהן וכו'.

²⁹⁷ ילקוט שמעוני על הפסוק.

²⁹⁸ ומכאן למדו חז"ל (בילקוט שמעוני) את הביטוי המפורסם "כל המרחם על אכזרים (דואג שריחם על אגג), סופו להתאכזר על רחמנים (מרמז לדואג שהרג את נוב עיר הכהנים)

²⁹⁹ רד"ק, תרגום.

³⁰⁰ רש"י. ולמרבה הפלא רש"י מפנה לתרגם יונתן למרות שבת"י מדבר במפורש על חטא.

³⁰¹ מפירושי רס"ג למקרא על פרקנו.

³⁰² מאורות הרא"ה על פרשת זכור, עמוד קצד.

פה בחרתי להביא לילדים את הסברו של רבי אברהם כיון שהוא הכי פשוט, ומסבות נוספות.]

חמלת הכבשים-

שאל עצמו אומר:

"ויואמר שאל מעמלקי הביאם אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבח לד' אלהיך ואת היותר החרמנו"

עצם קבלת קרבנות מגויים באופן כללי אינה בעיה, וניתן להקריבם על המזבח³⁰³.

פה הבעיה היא כיון שהקב"ה ציוה במפורש להשמידם.

א"כ למה שאל חומל עליהם?

לילדים הסברתי בפשטות שבגלל ששאל חשב שזה מצוה עוד יותר גדולה להקריב, ולכאורה חבל סתם להורגם כשאפשר להקריבם.

אך מהפסוקים אנו מגלים כי העם לוחץ על שאל לעשות כן, ודואג אף מאשש מעשה זה מבחינה הלכתית³⁰⁴.

רבי אברהם בן הרמב"ם³⁰⁵ כותב:

"...ושאל בחיר ד' באה לו מפלתו מגדולתו, מפני שעבר על מצות ד' יתעלה במלחמת עמלק.

וסביבת עבירתו הייתה פחדו מבני האדם פן ישביתו את שלטונו הגשמי.

ובהודאתו לשמואל אמר: "חטאתי כי עברתי את פי ד' ואת דבריך כי יראתי את העם ואשמע בקולם".

שאל שקד אפוא על רדיפת הכבוד החצוני, הארעי, אף כי מפני דרכו זו סר חינו בעיני ד'..."

לילדים מיתנתי מעט הסבר זה והסברתי כך:

שאל נכנע לעם כיון שהוא חושש שאם הוא לא יוותר להם בענין הכבשים ובענין אגג, יבואו כל מיני רשעים ויגידו-

"זה לא יפה לעשות ככה למלך, זה צער בעלי חיים לעשות כן לכבשים" וכן על זה הדרך.

שאל חושש שאם אנשים אלו ישכנעו את העם, עם ישראל ישתכנע שהוא פנאט, וירצה להוריד אותו מהשלטון, ואז

עלולים להעמיד מישחו הרבה פחות טוב ממנו-ועם ישראל שוב יהיה חסר הנהגה רוחנית מתאימה, ועלול

להתדרדר.

אעפ"כ, כיון ששמואל הזהיר אותו לשמוע הפעם בקול ד' ולא לעשות טעויות-שאל לא היה צריך לתת את ליבו

לשיקול זה.]

[הרחבה:]

מדוע נצטוינו על מצוה הנראית "אכזרית" כהשמדת אנשים נשים וטף מקרב עמלק?

ע"כ עונה הרמב"ם³⁰⁶:

"[בהקשר להשמדת שבעה עממים] התבונן נא בפסוקי התורה כשאשר צוה להשמיד שבעה עממים ואמר "לא תחיה

כל נשמה", סמך לכך מיד ואמר "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם אשר עשו לאלהיהם וחטאתם

לד' אלהיכם"

אמר, אל תחשוב כי זו אכזריות או שאיפת נקמה, אלא היא פעולה שמחייבת אותה המחשבה האנושית לסלק כל

מי שסטה מדרכי הצדק³⁰⁷...ואף על פי שהם קטנים [הרי הם] בכלל הוריהם ואבות הוריהם...כמו שצוה בעיר

הנדחת...כל זה כדי למחות אותם העקבות אשר גרמו להפסד העצום כמו שבארנו..."

³⁰³ "...לוקחין כל הקרבנות מן הגויים...עד שיודע בודאי שזה נפסל[להקרבה]". הלכות איסורי מזבח ג, טו.

³⁰⁴ ילקוט שמעוני שם; מדרש שמואל יח.וראה גם מדרש תהלים נב, ד.

³⁰⁵ המספיק לעובדי ד' שער הענוה, עמוד נז.

³⁰⁶ מו"נ א, נה.

³⁰⁷ "... מפני אותו השריד אשר אשר נואלנו להותיר מהן[משבעה אומות], גרמנו לנו את כל הצרות...ולמדנו לעשות את כל תועבותיהן-שריפת בנים ובנות באש וכל תועבות האמורי, אשר היום אחרי אשר היד האלהית הפיצה את ענני מאפליה לכל עבר, לא נוכל גם לצייר את עומק הרשעה שהיה מאוחד כבר עם תכונת נפשן...לא נוכל לצייר כמה חשוד ושפל היה העולם מבלעדי האכזריות הזאת שלנו, כמו שלא נוכל לצייר כמה רע ונתעב היה לולא הארה הטהורה של אור ד' ודרכיו אשר הארנו עליו במהלכו ההסתורי"(מאמרי רא"ה עמוד 508).

במקום אחר³⁰⁸ מוסיף הרמב"ם הרחבה לענין זה [בהקשר למצות התלויות בעונשין]:
"לפי שאם לא יענש המזיק לא יסתלקו הנזקים כלל, ולא ירתע כל מי שזומם להרע.
ולא כקלות דעת מי שדימה כי זניחת העונשין רחמים על בני אדם, אלא היא עצם האכזריות עליהם, והפסד סדר
המדינה..."

ובמקום אחר כותב³⁰⁹:

"כי הרחמנות על הרשעים המשחיתים, אכזריות על כל הבריות..."

מדברי הרמב"ם עולה- שהעונשין בתורה הינם:
דבר הגורם רתיעה לרשעים אחרים ולחוטא עצמו.
אדם שעושה רע לכלל-אי הענשתו היא בעצם רחמנות עליו, אך אכזריות על כל הסובבים אותו, שסובלים ממעשיו.

[לילדים הסברנו בפשטות שעמלק הינו עם רשע, ששונא את עם ישראל, וההוכחה לכך היא שהם היו הראשונים
שנלחמו עם עם ישראל לאחר שעברו את ים סוף. כמו כן נתתי להם דוגמאות מספר שופטים ועוד לכך שעמלק ניסו
להציק לעם ישראל בכל הזדמנות.
כמו כן הסברתי להם שאומה זו הינה אומה של מכשפים³¹⁰, ולכן א"א להשאיר אפילו כבשים מהם אלא חייבים
להשמידם לגמרי].

מדוע נענש שאול בצורה כה חמורה-הרחקת המלכות, בעבור חטא זה?

ת: **התלמוד עצמו**³¹¹ כבר מעלה בעקיפין שאלה זו בקובעו:
"שאול באחת ולא עלתה לו [הכונה שבחטא אחד-אי קיום מחיית עמלק, הודח מהמלכות], דוד בשתיים ועלתה לו
[הכונה בחטא בת שבע, ובכך שמנה את העם שלא לצורך, ואעפ"כ לא הודח מהמלכות]³¹²."

ומסביר המהר"ל³¹³:

"...מפני שדוד היה ראוי למלכות מצד עצמו שנתן השם יתברך המלכות לזרע יהודה, ולפיכך לא היה נדחה בקלות
ונענש, אבל שאול שלא היה ראוי מצד עצמו למלכות כמו דוד נענש.
ומפי מו"ר הרב זייני שליט"א שמעתי כי הבדל ביניהם נעוץ בכך שחטאיו של דוד הינם פרטיים, אך חטאו של
שאול היה לאומי, ולכן חומרתו גדולה יותר³¹⁴."

התנצלותו של שאול

לאחר דברי התוכחה שאומר שמואל לשאול, משיב שאול ואומר:
"ועתה שא נא את חטאתי ושוב עמי ואשתחיה לדי' ".
שמואל מסרב, ואז נקרע כנף המעיל.

[הרחבה:]

רס"ג³¹⁵ מביא כי יש שאמרו שהתוודותו של שאול ("חטאתי כי עברתי את פי ד' ואת דבריך") לא נתקבלה כי לא
התוודה כפי שצריך.
ויש שאף אמרו כי לא נתקבלה תשובתו כי כבר נחתם עליו גזר דין ע"י שמואל.

³⁰⁸ שם ג, לה.

³⁰⁹ שם ג, לט.

³¹⁰ רש"י טו, ג.

³¹¹ יומא כב:

³¹² ובילקוט מעם לועז (בשם ספר ישן) מביא שהגמון מסוים שאל את רבינו תם בענין מאמר זה, והביא משל שבו הסביר משפט זה, עי"ש.

³¹³ גבורות ד', פרק ט, עמוד נה.

³¹⁴ יש לציין שרבינו המאירי [על הסוגיה ביומא שם] מוסיף נדבך חשוב ואומר, שלעתים חטא אחד הינו בדרגת חומרה יותר גדולה מכמה חטאים, ולכן העונש

עליו הוא יותר חמור.

³¹⁵ נספחות לפירושי רס"ג-הובא בסוף פירושי רס"ג על התורה, עמוד רו.

וע"כ הגיב רס"ג ואמר :

"...ואנו אומרים שאלו אמר דבר זה מתוך תשובה לא היו באים עליו אחרי כן אותם הרעות אלא על דרך הנסיון, לא על דרך העונש, לפי שהתשובה מבטלת את העונש מן השב..."

בדרך זו הולך גם בעל ספר העיקרים³¹⁶ הכותב :
"והדברים המונעים והמעכבים את התשובה הם שלושה :

העלמות החטא, ההתנצלות, ואהבת הממון והכבוד.

וכן היה דוד אומר :

"חטאתי אודיעך"-ירמוז על הכרת החטא.

"ועוני לא כסיתי"-ירמוז על שלא התנצל על החטא כלל.

"אודה עלי פשעי לדי"-ירמוז שהתשובה והיודוי היתה לאהבת השי"ת בלבד, ולא בעבור הממון והכבוד.

ולפי שהיתה תשובת שאלו כשחטא בעמלק, חסרה אלו השלושה תנאים, אע"פ שהודה חטאו לשמואל שתי

פעמים ואמר "חטאתי", לא נתקבלה תשובתו כלל.

וזה מפני שבתחלה היה מכחיש החטא, ולא היה מכיר שחטא..."

שאלה נוספת שאליה מתיחס רס"ג היא סתירה בפסוקים (המובאים לקמן)-כיצד אומר שמואל שלא ישוב עם שאלו, ואחרי כן שב איתו?

(כו) ויאמר שמואל אל שאלו לא אשוב עמך כי מאסתי את דבר ידך...

(ל) ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחויתי לידך אלהיך:

(לא) וישב שמואל אחרי שאלו וישתחו שאלו...

וע"כ עונה רס"ג :

"...ואנו אומרים כי ענין דבריו, לא אשוב עמך-באופן זה, אבל רשאי לשוב עמו באופן אחר, ויהיה האופן אשר לא

ישב עמו הוא בתחלת בקשתו, אבל אם יבקש שוב ויתחנן, ישוב עמו.

הלא תראה, שאחר שאמר לו "לא אשוב עמך", אמר "ויחזק בכנף מעילי", ואמר לו עוד "חטאתי עתה כבדני נא..."

ולפיכך אמר אחר זה "וישב שמואל אחרי שאלו".

קריעת כנף המעיל-

נחלקו רבותינו במדרש שמואל³¹⁷ מיהו הקורע וכנף מעילו של מי נקרע.

יש אומרים כנף מעילו של שמואל, ויש אומרים, כנף מעילו של שאלו.

אך המדרש מסיים באומרו שנסתבר לומר שכנף מעילו של שמואל הוא זה שנקרע-שכן דרך צדיקים להיות

מצטערין, בשעה שאין נטיעתן משובחת.

[הווי אומר, שמואל שמצטער על כך שפסקה מלכות שאלו-(שהוא עצמו המליכו), הוא זה שקרע את כנף מעילו של

עצמו]

בעקבות הקריעה, מגיב שמואל ואמר לשאלו, ש"נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם"-אין הקב"ה כאדם שמבטיח

ומכזב-והקב"ה יעמוד בדבורו לתת המלכות למישהו אחר.

³¹⁶ מאמר רביעי פרק כו.

³¹⁷ פרק יח. וכן ברות רבה ז, יג.

המתת אגג בידי שמואל-

חז"ל³¹⁸ אומרים כי שמואל חתך את בשרו לחתיכות בגודל כזית ונתן לנעמיות (בנות יענה), וי"א שהעמיד ארבעה עמודים ומתח את גופו עליהם.

[הרחבה:]

בתלמוד³¹⁹ (וכך פוסק הרמב"ם³²⁰) לאחר המלכת מלך, וכבוש עמלק השלב השלישי הוא בנין בית הבחירה. אך מדברי המדרש³²¹ אנו רואים שדורו של שאול לא היו ראויים לכך כיון שהיו ביניהם מספרי לשון הרע. [לילדים אמרתי שיתכן שבשל כך שמואל היה עצוב והתפלל כל הלילה-כי מהרגע ששאול מאבד המלוכה-נדחה שוב בנין בית המקדש]

פרק טז

נושאים בפרק:

שמואל הולך בשליחות ד' לבית ישי למשוח מלך מבניו. שבעת בני ישי נפסלים ממלוכה, ושמואל מושח את דוד. רוח רעה מבעתת את שאול ומחפשים מנגן לשמחו. דוד מוצא חן בעיני שאול, ונבחר לנגן לפניו.

שליחת שמואל למשיחת מלך-

שמואל מצטווה ללכת למשוח אחד מבניו של דוד. לגבי צורת המשיחה כותב הרמב"ם³²²:
"אין מושחין את המלך אלא על גב מעיין...ומלכי בית דוד מושחין אותן כמין נזר על ראשן. ולא ימשח במקומות אחרות ולא ירבה בשמן..."

[הרחבה:]

רס"ג³²³ מוסיף על כך ואמר כי:

"...קבלה הייתה ביד ישראל שימשח דוד בשמן המשחה [ו]לא מכלים אחרים.

אמרו בפרק קמא דברכות³²⁴

"דוד מנא לן? שנאמר קום משחה כי זה הוא-זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה..."

על משמעותה של משיחה זו נרחיב בהמשך.

"ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני"

[הרחבה:]

כל המפרשים התקשו בדבר זה-האם שמואל לא בטח בדי חלילה שיצילוהו מחרב שאול?

³¹⁸ פסיקתא דרב כהנא פרק ג; פסיקתא רבתי פרק כב; תנחומא כי תצא סימן ט.

³¹⁹ סנהדרין כ:

³²⁰ הלכות מלכים א, א.

³²¹ דברים רבה ה, י.

³²² שם א, ט; יא.

³²³ מובא ברבי אברהם בן שלמה.

³²⁴ צ"ל הוריות יא:

"...כי אע"פ שהקב"ה עושה ניסים ונפלאות עם יראיו, ברוב הם על מנהג העולם" (הכוונה שהם נעשים בדרך טבעית, וע"י השתדלות).

והרד"ק מוכיח כן מיעקב, ומדוד, שמצינו שבורחים ועושים גם השתדלות טבעית.

רבי אברהם בן הרמב"ם³²⁵ מוסיף בענין זה ואומר :

"אברהם חיבל תחבולות כדי להנצל מרשעת המלכים...וכן יצחק..העתיק משכנו מפני הרעב...וכן יעקב הערים ע"י המקלות שפיצל...אך בכל מעשיהם לא סמכו על חריצותם ויגיעם אלא רק על ד' יתעלה, ולכן ליוותה אותם ההשגחה האלהית במאמציהם...**וכל זאת בזכות נאמנותם וביטחתם האמיתיות, ובטחונם בד' יתעלה, ולא בזכות חריצותם ויגיעתם...**"

הווי אומר-שגדלותם הייתה שלמרות ההשתדלות הטבעית, לא בטחו על מעשיהם-ודווקא בשל כך ארעו להם ניסים³²⁶.

בהמשך מוסיף רבי אברהם³²⁷ :

"הנסים והנפלאות הללו **אין אדם יכול להשליך יהבו עליהם אם אינו ראוי להם**...ואפילו נביא כל שכן מי שאינו נביא, אסור לו להעמיד עצמו בסכנה בלי הכרח גמור. שמואל ע"ה אמר: " איך אלך ושמע שאול והרגני..."

שונה היא דעת הרמב"ם.

הרמב"ם מביא³²⁸ שיש סוגים שונים של נביאים, ולכל אחד מהם הייתה התגלות ע"פ דרגתו ומעלותיו המידותיות וההגיוניות [השכליות].

הרמב"ם לא מהסס לומר שברירת יעקב³²⁹, ודברי שמואל יש בהם במידה מסוימת חוסר בטחון (ביחס לדרגתם כמובן).

גם לגבי תשובת הקב"ה לשמואל נחלקו המפרשים.

לדעת הרד"ק (בשם יש מפרשים), וכך משמע מדברי הרמב"ם-תגובת הקב"ה-"עגלת בקר תקח בידך" היא תוכחה-אתה פחדת, עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא, ונראה מי הורג אותך.

לדעת רבי יהודה אבן בלעם³³⁰, והרד"ק בפרושו הראשון-זוהי הודעה שהקב"ה מודיעו שהכין לו הצלה מראש/ באיזה השתדלות טבעית ינקוט³³¹.

כפי הנראה זוהי גם דעת התלמוד³³² הכותב :

"...וכל היכא דקביע היזיקא לא סמכינא אניסא דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני..."

[לילדים לא הכנסנו בכלל את כל הנושא הנ"ל אך נדגיש את הנקודות הבאות :

הקב"ה מצוה את שמואל לשקר ולומר שהוא בא בשביל הזבח.

היעלה על הדעת שהקב"ה מצוהו בשקר סתם כך?

³²⁵ המספיק לעובדי ד', שער הבטחון, עמוד פו.

³²⁶ לדעת הרמב"ם (מו"נ; ח"ג, נא) יש סבה נוספת להשגחה המיוחדת המלווה את האבות-כי בכל עניניהם –הרוחניים והגשמיים, היתה דעתם נתונה רק כלפי "המצאת אומה אשר תדע את ד' ותעבדה", וכן להפיץ שם ד' בעולם, והנחיית בני אדם לאהבתו יתעלה.

³²⁷ שם עמוד צג.

³²⁸ הקדמת שמונה פרקים, פרק ז.ומקורו הוא ע"פ הנאמר בסוף מסכת נזיר.

³²⁹ וכפי הנראה, הדבר קשור גם לשיטתו של הרמב"ם (מו"נ שם) שלאדם יכול לקרות נזק/צרה רק כאשר באותו רגע אינו בדבקות אילהית. ועל זה הדרך מסביר רבי אברהם בן הרמב"ם (שער הבטחון עמוד עז) שלנביא כל עוד בטחונו הוא גדול בנסי ד' איננו חושש, אך מהרגע שלא השיג את אותו בטחון /אומץ הנובע מרוח מיוחדת שיש בו (כמו שהיה לשופטי ישראל לדוגמא), הרי שהוא חושש עד שתבוא לו התגלות ותשקיט את פחדיו.

³³⁰ מובא ברבי אברהם בן שלמה.

³³¹ כפי שמצינו שהקב"ה מצוה את גדעון בדבר הכדים והלפידים (שופטים ז, טז) וכפי שצוה את יהושע בהשתדלות בכבוש העי (יהושע ח, ב).

³³² קדושין לט:

ת: מדברי התלמוד³³³ אנו יודעים את הכלל המפורסם כי מותר לשנות מפני השלום.
[לילדים הסברתי בהרחבה, שאם שאול היה שומע ששמואל הולך למשוח מלך חדש היה עלול להורגו.]

הקב"ה מצווה את שמואל ללכת לעשות סעודה, ולקרוא לישי ולמשפחתו להשתתף בה.
מדברי התלמוד³³⁴ אנו למדים שְׁיָשִׁי היה דמות מכובדת ומפורסמת מאד בקרב עם ישראל³³⁵, ולכן ההליכה אליו אינה דבר
כה מוזר.

בנוסף כבר נתקלנו בסעודה שעורך שמואל הנביא³³⁶, אינה דבר החורג מגדר הרגיל.

"אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו"

ישי מגיע עם בניו, ושמואל חושב שאליאב הוא המתאים למלוכה, כי היה בעל גובה קומה (כשואל), וכן בגלל שהיה בכור בני
ישי.

הקב"ה מודיע לשמואל כי אליאב אינו מתאים למלוכה³³⁷, ואל לשמואל להתרשם מחיצוניותו "כי האדם יראה לעיניים וד'
יראה ללבב".

במדרש מובא³³⁸ שחוסר אבחנתו של שמואל נבעה מכך שאמר "אנכי הֵרֵאֵה" [כשבא שאול לשאול אותו לגבי האתונות].
אעפ"כ, **בילקוט שמעוני**³³⁹ אנו מוצאים כי שמואל לא טעה לגמרי, שכן בתו של אליאב נשאה לרחבעם.

בעת משיחתו, דוד היה בן 29.³⁴⁰

"ותצלח רוח ד' אל דוד מהיום ההוא ומעלה"

כפי שהזכרנו גם לגבי שאול, גם אצל דוד ישנה רוח התעוררות למען עם ישראל, ולכן חלה עליו הרוח.
וע"כ **כותב הרמב"ם**³⁴¹:

"תחלת מעלות הנבואה שילוח את האדם עזר אלוהי, יעוררו ויזרזו לעשות טובה גדולה בעלת ערך, כגון הצלת קבוצת
חסידים מידי רשע גדול... ויימצא מצד עצמו לכך התעוררות ודחיפה לפעולה... וזוהי מדרגת כל שופטי ישראל... וכך נתלווה
עם דוד בדומה לכח זה, מאז שנמשח בשמן המשחה, כמו שאמר הכתוב: "ותצלח רוח ד' אל דוד מהיום ההוא ומעלה,
ולפיכך היה לו האומץ נגד הארי והדב והפלשת..."

"ורוח ד' סרה מעם שאול"

כשעזבה את שאול רוח הגבורה שהייתה איתו פקדה אותו רוח אחרת-רוח רעה³⁴².
עבדיו מציעים לו לחפש מנגן שיטיב לו בנגינותיו.

³³³ מקור

³³⁴ ברכות נח.

³³⁵ "... אמר רבא, ואיתימא רב זביד, ואיתימא רב אושעיא- זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא.

אמר עולא נקטינן אין אוכלוסא בבבל תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא..." (שם)

³³⁶ כבאכם העיר כן תמצאו אתו בטרם יעלה הבמתה לאכל כי לא יאכל העם עד באו... (ט, יג)

³³⁷ רבותינו (פסחים סו.) מזהים באליאב תכונות של כעס [ולמרות שהארוע המתואר שבו אליאב כועס מתרחש רק לאחר משיחת דוד בכלל, הרי שזה סממן
לתכונה קיימת].

³³⁸ ספרי דברים יז.

³³⁹ רמז קכד.

³⁴⁰ סדר עולם פרק יג.

³⁴¹ מו"נ ב, מה.

³⁴² ובדרך רמז הסביר זאת מרן חיד"א [בספרו "חומת אנך"] ואמר כי שאול חטא במחייית עמלק שהוא בגימטריא מ"ר, לזה סרה רוח ד' [שהיא בגימטריא
ר"ם] בעבור שנשאר עמלק שהוא בגימטריא מ"ר.

בעל ילקוט מעם לועז מעיר שזו הייתה דרך לצמיחת מלכות דוד, עוד מתוך מלכות שאול (ובפרט שמי שהציע לקחת מנגן זה דואג³⁴³, שעוד נראה שהיה שונאו של דוד³⁴⁴).

❖ מדברי חז"ל³⁴⁵ אנו למדים שמטרת דואג³⁴⁶ הייתה דווקא להשניא את דוד, ולומר עליו לשון הרע. וחז"ל אף מספרים לנו ששאול לא התכוין לקחת את דוד, שכן יונתן עצמו ניחן בכל התכונות המתוארות בפסוק, אך מששמע ש-"ד' עמו" החליט לקחת אותו (כיון שזה היה החסרון הגדול שהרגיש שאול כאשר עזבה אותו הרוח³⁴⁷).

סכום:

הפרק עוסק בעיקר במעבר משאול לדוד, וההשתלשלויות שהביאו את דוד למלכות. הפרק מסתיים בכך שדוד מנגן לשאול ומטיב לו מפני הרוח הרעה.

פרק יז

נושאים בפרק:

ההערכות למלחמה, ותיאור גלית וחירופיו. יראת העם מגלית, וביקור דוד במערכה. הבטחת שאול למי שיכה את גלית. הצעת דוד לשאול להלחם בגלית. דוד לוקח אבנים ומקלע (ומסרב ללבוש את בגדי שאול). חלופי הדברים בין דוד לגלית. מפלת גלית לפני דוד ומנוסת פלשתים. שאול מברר לגבי טיב גבורתו של דוד, ומשוחח עמו.

הערכות פלשתים למלחמה -

זכור³⁴⁸, במלחמה האחרונה מול פלשתים ראינו כי שאול לא הביס את הפלשתים לחלוטין³⁴⁹, ולבסוף לא יצא מולם לסבב שני.

למרבה הפלא, תוך זמן קצר מתאוששים פלשתים ונערכים למלחמה. השטח שבו הם מתפרשים (בין שכה ובין עזקה) הוא שטח בתחומי נחלת יהודה³⁵⁰, הנמצא מזרחית לאשדוד. כפי הנראה, יש רמז בדברי רבותינו³⁵¹ שדרכם של הפלשתים הייתה לכנס את צבאותיהם, ולערוך פעולות בחשאי³⁵². גם הפעם, מערכות המלחמה נצבות בין שני הרים. על הפסוק בין שכה ובין עזקה באפס דמים זורשים חז"ל³⁵³ – בפס דמים שמשם פסקו הדמים – שנצחו את פלשתים ופסקו מלהמיתם].

³⁴³ סנהדרין צג.

³⁴⁴ כפי שנראה פה וגם במקורות אחרים דואג אינו קורא לדוד בשמו אלא בכינויים אחרים – הנה ראיתי בן ליישי (פסוק יח בפרקנו), "מדוע לא בא בן ישי" (כ), (ז), "ראיתי את בן ישי" (כב, ט) [וראה עוד בנושא במדבר רבה יח, יז].

³⁴⁵ סנהדרין שם.

³⁴⁶ ראה נספח "לדמותו של דואג האדומי".

³⁴⁷ "רבינא אמר בני יהודה דגלו מסכתא נתקיימה תורתן בידם, בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיימה תורתן בידם. דוד גלי מסכתא, שאול לא גלי

מסכתא... (עירובין נג:)

³⁴⁸ פרק יד.

³⁴⁹ ויעל שאול מאחרי פלשתים... [שב למקומו ולא רדפם עוד (יד, מו)].

³⁵⁰ יהושע טו, לה.

³⁵¹ מדרש שמואל כ.

³⁵² "...אלו פלשתים – שהיו באין גבוהין כשעורים והולכים נמוכים כעדשים... (שם).

³⁵³ שם.

"ויצא איש הבינים"

בפשט הביטוי הכונה לאדם היוצא מבין שתי המערכות³⁵⁴.

ובחז"ל³⁵⁵ יש שדורשים ביטוי זה להורות שהיה חזק כבנין.

הפסוקים מתארים לנו באריכות את גבהו, השריון שהיה לבוש, חנייתו ועוד.

אחד הנתונים המעניינים לגבי גלית היה **גבהו**.

הפסוקים מציינים כי גבהו הוא שש אמות וזרת.

לשם השוואה-גבהו של אדם ממוצע עד כתפיו הוא שלש אמות³⁵⁶ (=מטר וחצי), ואם נוסיף ראש וצוואר נגיע למטר שבעים/מטר שמונים.

גבהו של גלית הוא שש אמות-כשלושה מטרים (!) וזרת-כ-25 ס"מ³⁵⁷.

על השבחים המסופרים עליו [על גבורתו, חוזקו וכו'] אומר **התלמוד**³⁵⁸ שגם זה חצי שבחו של אותו רשע, ולא נכתב כל זה אלא להודיע שבחו של דוד (שנצחו למרות כל זאת).

בפרושו של הרב קלנר על ספר שמואל מצאתי ביטוי קולע לגלית: "**מפלצת של נחשת וברזל**"...

[לילדים נדגיש את גבהו ואת חוזקו-כדי להבין את המעמד בו נמצא דוד]

"ויעמד ויקרא אל מערכות ישראל..הלא אנכי הפלשתי.."

בתרגום מובא שגלית מזכיר לעם ישראל מה עשה לחפני ופנחס במלחמה באפק, וגלית מגלה לנו שהוא היה יוצא

בראש החיל הפלשתי בכל קרב והורג רבים, ובמלחמה זו קודם להיות לרמטכ"ל הפלשתי.

כעת, מתגרה גלית בעם ישראל ואומר להם שיבחרו מישהו שילחם איתו.

רבותינו³⁵⁹ רואים בעמידתו של גלית 40 יום כביטוי לכך שרצה לבזות את אמונתם של ישראל בתורה ובהקב"ה³⁶⁰.

ובמדרש תהלים³⁶¹ אף מוסיף פרט מעניין, ומוסר לנו **כי על חזהו של גלית מתנוסס בגאווה הסמל של דגון-האיל**

הפלשתי שנתקלנו בו לעיל³⁶².

על תגובתם של שאול והעם אשר איתו לדברי גלית נאמר "וישמע שאול וכל העם את דברי הפלשתי ויחתו ויראו

מאד".

מדוע יהונתן וגם שאול לא הלכו להלחם עם גלית?

ומסביר שם שבגלל שגלית הציע: "אם יוכל להלחם איתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם אני אוכל לו והכיתיו

והייתם לנו לעבדים..."

במילים אחרות, גלית מציע כמו (להבדיל) הורדת ידיים – הכל או לא כלום, והימור כזה, שאול, ואף יהונתן שהיו

גבורים לא רצו לקחת על עצמם (לא רק מבחינה פיזית אלא כנראה גם מבחינה רוחנית- שלא היו בטוחים שיש

בידם זכות לנצחו).

³⁵⁴ רד"ק.

³⁵⁵ סוטה מב:

³⁵⁶ עיין שבת צב. בתוס' ד"ה אישתכח.

³⁵⁷ עיין תוספתא כלים סוף פרק ו. ;עירובין כא.

³⁵⁸ סוטה שם.

³⁵⁹ שם.

³⁶⁰ "השכם והערב"..."אמר רבי יוחנן כדי לבטלן מקריאת שמע שהרית וערבית, "ויתיצב ארבעים יום"..."כנגד ארבעים יום שנתנה בהם תורה. (שם)

³⁶¹ מזמור יח.

³⁶² פרק ה.

[לילדים נדגיש בעיקר שבכך שהוא מבטל את ישראל מק"ש במשך 40 יום הוא רוצה להראות להם שהאליל שלו (דגון) חזק משלהם-למרבה הפלא וההפתעה-אותו עונש שהיה לדגון כשנפל³⁶³, מעין כך גם קורה לגלית).

"ודוד הולך ושב מעל שאול לרעות את צאן אביו..."-

כזכור³⁶⁴ דוד נבחר להיות המנגן של שאול, אך משהתחילה המלחמה, שב לביתו לרעות את צאן אביו. כעת, ישי אביו שולחו בכדי להוריד מזון לשלושת אחיו במלחמה.

"והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול...ואת בתו יתן לו"-

כאשר דוד עולה למערכה, הוא ששומע את דברי הפלשתי וגם את מה שהבטיח המלך למי שיכה את גלית. **רבתינו אף מסבירים**³⁶⁵ כי כששמע דוד את גלית מחרף שם ד', נשתטח לפני הארון, ואמר: "רבנו של עולם למה ד' תעמוד ברחוק- והרשע הזה מבזה לארון ולועג למשיחך (-לשאול) ובעמך ישראל ואתה מעלים ממנו... ובאותה שעה אומר דוד- "כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלהים חיים!"

חשוב להדגיש לילדים שזו מידתו של אדם צדיק שכאשר הוא רואה עוול, בפרט אם יש בדבר חילול ד' הוא נזעק לעזור (כפי שראינו אצל שאול לדוגמא במלחמת יביש גלעד-שנזעק להגן עליהם מפני נחש העמוני)

[הרחבה:]

על התנאי שהתנה שאול בקרוחו **רבתינו**³⁶⁶ ואמרו:

"שלושה שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבו כהוגן... **שאול בן קיש** [שאל שלא כהוגן] דכתיב: "והיה האיש אשר יכנו... את בתו יתן לו" יכול אפילו עבד, אפילו ממזר?, [ו]השיבו **הקב"ה כהוגן** ונזדמן לו דוד..."

כעסו של אליאב על דוד –

אליאב רואה את דוד, שהיה אז עדיין נער, ומאשים אותו שירד למען ראות הקרב. למרבה ההפתעה דוד אומר שלא התכוין ליישם את המשפט שאמר³⁶⁷. למרות זאת האנשים ששמעו את מה שאמר דוד לא כך הבינו מדבריו. הם מביאים אותו לשאול, שם דוד כבר אומר כי אכן בידו לנצח את גלית. דוד משכנע את שאול ללכת, שכן למרות שאינו מלומד בתכסיסי מלחמה- הרי שכבר ניצח בעבר את הארי ואת הדוב, "...והיה הפלשתי הערל כאחד מהם".

"ויבחר לו חמשה חלוקי³⁶⁸ אבנים מן הנחל"-

המדרש מסביר³⁶⁹ כי דוד החליט שלא לקחת את מדיו וחרבו של שאול כיון שנתן בו עין צרה, וכיון שנתעצב על כך. אעפ"כ, באותה שעה שאול כבר חש כי המדים "תפורים לו" וכי דוד ראוי למלכות.

רבי אברהם בן שלמה מסביר שני מדרשים תמוהים ומפליאים לגבי בחירת האבנים:

מדרש אחד³⁷⁰ אומר לנו כי דוד בחר חמישה אבנים כנגד שלושה אבות העולם, אחד כנגד אהרן³⁷¹ ואחד כנגד הקב"ה.

³⁶³ ראה לעיל פרק ה.

³⁶⁴ סוף פרק טז.

³⁶⁵ ילקוט שמעוני רמז קכו.

³⁶⁶ תענית ד.

³⁶⁷ כך מסביר התרגום את המלים "הלא דבר הוא"- הלא פתגם הוא דאמרית (-זה היה רק דבורים...).

³⁶⁸ אבנים שהחליקו אותם המים- רי"ד ועוד.

³⁶⁹ מדרש שמואל כא.

³⁷⁰ שם.

³⁷¹ שכן גלית התרברב שהרג את בני עלי שהיו מזרע אהרן (ילקוט מעם לועז).

מדרש נוסף³⁷² אומר לנו שכשהיה דוד מהלך על הפרדה, שמע האבנים שהיו אומרות שאלו ידע בנו בן ישי היה נוטלינו ואנו היינו עושין לו מלחמה.

וכשירד דוד מעל הפרדה ולקחון, אחת אמרה: אני אבן של אברהם אם ישלחני דוד אני מעברת קלינפתו [=עור גולגלתו] מעל ראשו...

השניה אומרת: אני אבן של יצחק אם ישלחני אני מכה מצחו של פלשתי ועוברת במוחו ויוצאת מערפו... והשלישית אומרת: אני אבן של יעקב, אני מכה הפלשתי על לבו ומפלת נבלתו לעיני כל ישראל..."

ומסביר רבי אברהם ב"ש: כי דוד ראה ברוח הקודש שנפלו בשבילו לאותו מקום, וכל אבן היא ביטוי לזכותו של אברהם, יצחק ויעקב שבשבילם היה ראוי לנצח את גלית, ודוד בסוף בא עם חמשת האבנים ביחד.

[לילדים נדגיש כי דוד חש כי הוא צריך לקחת את האבנים האלה דווקא ברוח הקודש, מבלי להכנס לענין זכויותיהם של אברהם יצחק וכו']

[הרחבה:]

בהקשר זה מצאנו תשובה מעניינת בדברי **רבי אברהם בן הרמב"ם**³⁷³ על דרך הפשט המסביר כיצד בטח דוד בנס והוריד מעליו כלי המלחמה:

"החלק הראשון בשלושת החלקים [של סוגי הבטחון בד'] הוא **בטחון הנביאים הקרובים [אל השכינה]** ותלמידיהם מן הצדיקים הישרים,

והוא התערטלות מכל האמצעים הרגילים, והנטיה **לסמוך על הנסים הסותרים את חוקות הטבע**, ועל הנפלאות התלויות בהם.

...וכזה היה **בטחונו של דוד בגשתו להלחם עם גלית הפלשתי בקלע ובחלוקי אבנים** והפשיט עצמו מן השריון והקובע וכלי המלחמה הרגילים, **ונימק מעשהו: "כי לא נסיתי"** וביאר יונתן בן עוזיאל-ארי לא בהון מתעביד ניסא, **ופרוש המלים שהסיר אותם מפאת בטחונו בנס**.

ובהמשך דבריו (שם) מוסיף:

"ומכל הדברים האלה אני למד, עד כמה שהבנתי מגעת, **כי בטחון כזה** שהוא בטחון בנסים לא נשמעו ובחסדי אלוה גדולים שמעלתם קרובה למעשי **נס ייתכן רק בזכות רוח הקודש ובמצוות אלוהים...או בהרגשה נבואית ועוז רוח**

אלהי...³⁷⁴"

"ויאמר הפלשתי אל דוד לכה אלי ואתה את בשרך לעוף השמים"-

כאשר דוד שומע את המשפט הזה זהו סימן בשבילו.

(שכן גלית אמר שיתן את בשרו-בשר אדם לבהמת הארץ-שזהו דבר שאינו בנמצא שבהמה אוכלת בשר אדם.

ולכן דוד אומר לו שהוא יתן את בשרו לעוף השמים ולחית הארץ).

רבתינו³⁷⁵ מעירים גם כי במספר דברים הכשילו פיו של גלית.

א. כשאמר "ברו לכם איש וירד אלי" (ולא וילחם איתי)³⁷⁶.

ב. כשאמר "אם יוכל להלחם איתי והכני... " (והקדים פורענותו לומר שיכהו דוד).

³⁷² מדרש הגדול דברים כא, י.

³⁷³ הזכרנו לעיל [פרק יד] קטע זה לגבי מעשהו של יהונתן שהלך למחנה פלשתים.

³⁷⁴ אעפ"כ ראוי לציין שרבי אברהם עצמו מסייג דבריו ואומר(שם עמוד צג): "...**ואפילו נביא**, וכל שכן מי שאינו נביא, **אסור לו להעמיד עצמו בסכנה בלי**

הכרח גמור..."-טענה זו רק מחזקת את העבדה שיהונתן הלך בעקבות הרגשה נבואית וכדו'.

³⁷⁵ סוטה שם.

³⁷⁶ כפי שראינו בפרק יד בתנאי שמתנה יהונתן-שאם יאמרו הפלשתים "עלו אלינו"- אות הוא משמים כי הקב"ה רוצה שיעלו עליהם (-שינצחום).

כמו כן, דוד מבין שמהרגע שהוא מחרף את שם ד' זהו הזמן שהוא יכול לנצחו³⁷⁷, ומהרגע שקילל בשם ד', זהו הזמן בו הוא התחייב בעונש³⁷⁸.

[בנקודה זו ניתן להרחיב לילדים שדוד חיפש סימן משמים לכך שיוכל לנצח את גלית. מהרגע שגלית "ברך"³⁷⁹ את שם ד', וכן מהרגע שדוד שומע שפיו מכשילו- בכך שאמר וירד אלי – דוד חש שזהו הזמן לפעול]

וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח משם אבן ויקלע..."-

רבתינו³⁸⁰ מסבירים כי היה נס מיוחד והאבן טבעה במצחו של גלית כמו בבצק. **הרד"ק** מביא בשם חז"ל³⁸¹ דעה אחרת לפיה כאשר אמר גלית ואתנה את בשרך לעוף השמים, הסתכל למעלה, והמגן שהיה לו על מצחו נפל. **רבי אברהם ב"ש מסביר** שבאותה שעה זורק דוד את האבנים ואכן אחת פוגעת בקלינפתו (עור קרקפתו), השניה במצחו, והשלישית בלבו. לאחר מכן לוקח דוד את חרבו של גלית וכורת בה את ראשו, וגלית נופל כשפניו ארצה (כדי שיטמן בעפר הפה שחרף וגידף³⁸², וכן כדי שלא יצטער דוד לילך לחתוך ראשו³⁸³).

מלחמת דוד בגלית -

מדברי הפסוקים נראה כי לאחר שפגעה האבן במצחו של גלית, נפל גלית, ו**רבתינו מסבירים**³⁸⁴ שגלית נפל כשפניו ארצה (ולא נפל אחורה כפי שהיה אמור להיות) כדי שתתישב דעתו של דוד ולא יפחד שגלית יקום שוב פעם. לאחר מכן דוד מזדרז ולוקח את חרבו של גלית והורגו סופית. **מו"ר הרב זייני שליט"א** הדגיש³⁸⁵ שזהו נס אדיר מבחינה בליסטית, שהאבן חדרה את גולגולתו.

לילדים נדגיש :

- א. את גודל הנס שהיה – כיצד אדם שהוא כולו מכוסה וממוגן היטב בשריון ברזל ונחושת, חודרים אליו מספר אבנים, בדיוק במקום ששם היה חשוף, ועוד, האבן פשוט נכנסת לתוך גולגולתו כאילו נזרקה בעצמה אדירה.
- ב. נס נוסף הוא נפילת גלית-קדימה במקום אחורה.

תגובת הפלשתים לאור מות גלית-

הפלשתים נסים ועם ישראל רודף אחריהם עד לערים המרכזיות של פלשתים – גת ועקרון, ובוזזים את עריהם.

שיבת דוד למחנה שאול –

דוד שב למחנה שאול כשראשו של גלית איתו, ואת כליו שם באהלו. בדרכו חזרה למחנה ישראל-זורקות נשות ישראל תכשיטים על דוד, ודוד מקדיש את תכשיטים אלו לבית המקדש³⁸⁶.

³⁷⁷ מדרש תהלים לו.

³⁷⁸ ראה רס"ג על ספר שמות עמוד קיב.

³⁷⁹ כך נוהגים רבתינו לומר- בלשון סגי נהור.

³⁸⁰ מדרש שמואל כא ; מדרש תהלים עח.

³⁸¹ לא מצאתי.

³⁸² שיר השירים רבה ד, ד.

³⁸³ מדרש תהלים יח.

³⁸⁴ שיר השירים רבה שם.

³⁸⁵ שיעור ערב שבועות התשס"ז.

³⁸⁶ מדרש עלום המובא בראב"ש.

תוצאות המלחמה -

גם הפעם, כמו במלחמת מכמש (ובשאר המלחמות) הנצחון אינו מוחלט, וגורם בעיקר לנסיגת הפלשתים³⁸⁸. יש לציין שבמלחמה זו הפסוקים מציינים שעם ישראל בוזז את הפלשתים, אך גם פה-לא מדובר על כבוש הערים.

"בן מי זה העולם..."

שאלה זו ששואל דוד הינה תמוהה שהרי ראינו לעיל שדוד היה נושא כליו של שאול, והמנגן שלו! ומו"ר הרב זייני³⁸⁹ הסביר בשיעור ע"פ דברי התלמוד³⁹⁰ ששואל שאל אם מזרח אם מפרץ קאתי?-קרי שאול כבר רואה בדוד סימנים מיוחדים ושואל אם הוא מזרע המלוכה. דואג מרגיע את שאול ושוב מנסה לגרום לקנאה בינו לבין שאול בכך ששואל –קודם תשאל אם הוא ראוי לבוא בקהל. לאחר הדיון בביהמ"ד, עמשה בן יתרא [חתנו של ישי³⁹¹] חותם את הדיון בכך שעמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית היא הלכה המקובלת במסורת-ומאיים בחרב על מי שלא יקבל זאת. לילדים נדגיש כי שאול חש שיש בדוד גבורה מיוחדת וכוחות מיוחדים המתאימים למלך-ולכן שאל בן מי זה –כדי לדעת אם תכונות אלו נמצאות גם במשפחה שלו).

[הרחבה:]

במדרש שמואל³⁹² מביא המשך מעניין שאינו מובא בדברי התלמוד שם. המדרש מביא כי שאול שאל את אבנר מה אמר לו דואג, ואבנר אמר לו. אך כיון ששואל הבין שהמסורת כנראה נכונה, אמר לאבנר שילך לשמואל עצמו ושאל אותו. תגובת שמואל היא חריפה במיוחד ומראה לנ כיצד התייחס שמואל לדואג: "כיון שבא אבנר אצל שמואל אמר לו הדא מנא לך? [הכונה דברים אלו שאמרת כנגד המסורת של מואבי ולא מואבית מנין לך:] לא משל דואג היא? - מין הוא! ואינו יוצא בשלום מן העולם..."

סיום הפרק

שואל מביא את דוד אליו ושואל בעצמו –"בן מי אתה הנער"? ע"כ עונה דוד: "דוד בן עבדך ישי בית הלחמי"³⁹³. הרד"ק מסביר כי דוד אומר לו שהוא מבית לחם, אך גם רמז לו בשמו שהינו איש מלחמה. לקמן נראה גם כי משפחתו של דוד הייתה ידועה בישראל³⁹⁴.

³⁸⁷ ולכן אומר אחימלך לדוד: "הנה חרב גלית הפלשתי אשר הכית בעמק האלה הנה היא לוטה בשמלה [=בגד] אחרי האפוד" (שמואל א; כא, י).

³⁸⁸ "...וירדפו את הפלשתים...וישבו בני ישראל מדלק אחרי פלשתים..." (פסוקים נב-נג).

³⁸⁹ שיעור ערב שבועות התשס"ז.

³⁹⁰ יבמות עו:

³⁹¹ וראה בדברי רבי אברהם בן שלמה על הרקע המיוחד של עמשה.

³⁹² פרק כב; וכן בילקו"ש רמז קכח.

³⁹³ בית הלחמי-רבי שמואל בר נחמן בשם ריש לקיש אמר –שהיה בן תורה שכתוב בה "לכו לחמו בלחמי"- (מדרש שמואל פרק יט).

³⁹⁴ ומעניין הוא שבתרגום (על שמואל ב; כא, יט) מביא שדוד ומשפחתו היו נקראים "אורגים בית הלחמי" ע"ש שהיו אורגים את הפרוכת לבית המקדש.

נושאים בפרק:

אהבת יהונתן לדוד.
אהדת העם לדוד, וקנאת שאול בו.
שאול מתנכל לדוד להורגו ללא הצלחה.
שאול מבטיח לדוד את מירב בתו ומשיאה לאחר.
דוד נושא מיכל אחרי קיום תנאו של שאול.
שאול ירא מדוד בגלל הצלחתו.

הקדמה:

הפרק מדבר על אהבת יהונתן לשאול ומאידיך על קנאתו של שאול לדוד.

ומעניין הוא **שרבותינו דורשים**³⁹⁵:

"כי עזה כמות אהבה-אהבה **שאהב יהונתן לדוד** שנאמר: "ויאהבו יהונתן כנפשו".
קשה כשאול קנאה-קנאה **שקנא שאול לדוד** שנאמר: "ויהי שאול עוין את דוד..."

במילים אחרות אהבת יהונתן לשאול היא האנטיתזה המוחלטת לקנאתו של שאול לדוד ולכן היא מוצגת בתחלת פרקנו.

[בהקשר זה רצוי להזכיר את מאמר רבותינו **במסכת אבות**³⁹⁶:

"כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר, בטלה אהבה... ושאין תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם... ושאין תלויה בדבר, זו אהבת דויד ויהונתן..."

-ולמרות ששיא אהבה זו יתגלה רק בהמשך³⁹⁷, אנו נראה כבר בפרקים הקרובים כיצד יהונתן מסתכן לא מעט, כדי לברר את יחס אביו לדוד, ולעזור לדוד בבריחתו]

• **לילדים נדגיש:** מהי חברות אמיתית- לא רק להיות חבר של מישהו כשרוצים ממנו משהו, אלא גם (ובעיקר) לעזור ולאהוב כל אחד גם הוא שונה מאיתנו- שזה דבר הרבה יותר קשה מלאהוב מישהו שהוא כמוך, ובעל תכונות דומות.

הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו-

החל מאמרה זו אנו מוצאים כבר סימני קנאה גלויים של שאול לדוד.

ומאז "ויהי שאול עוין את דוד מהיום ההוא והלאה"-אורב עליו להכותו³⁹⁸.

בהקשר זה כותב **רבי אברהם בן הרמב"ם**³⁹⁹:

"ועיקר שנאתו לדוד באה לו מחמת הקנאה שנאמר "ויחר לשאול מאד וירע בעיניו... נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים..." והיא שגרמה לכל מה שאירע ביניהם, עד שהגיעו דברים לידי כך שנב עיר הכהנים נעשתה כעיר הנדחת..."

³⁹⁵ שיר השירים רבה ח, ו.

³⁹⁶ ה, טז.

³⁹⁷ כשהיה אמור לרשת את המלוכה, אומר לדוד (שמ"א; כג, יז): "אתה תהיה למלך על ישראל ואני אהיה לך למשנה".

³⁹⁸ **רבי יוסף קרא** על הפסוק. אך יש שפירשו שעין זו היא שנאה (ראה רש"י ותרגום).

³⁹⁹ המספיק לעובדי ד', שער הענווה.

נסיון ההריגה הראשון של דוד-

הרקע לנסיון זה מובא בפסוקים "ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול"⁴⁰⁰.
שאל מטיל את החנית וכוונתו היא "אכה בדוד ובקיר"-שהחנית תפגע בדוד ותנעץ בקיר.
דוד מתחמק פעמיים מפני נסיון זה⁴⁰¹, ושאל מבין כי "ד' עמו", אך "ומעם שאול סר".

נסיון הריגה שני של דוד-

שאל ממנה את דוד להיות רמטכ"ל ("שר אלף").
דוד מנצל מינוי זה כדי ליצור קשר עם העם-ובתגובה לכך "וכל ישראל ויהודה אהב את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם"⁴⁰².

"ויאמר שאול אל דוד הנה בתי הגדולה מרב אתה אתן לך לאשה..."

שאל מציע לדוד לתת לו את בתו מירב לאשה ובלבד שילחם מלחמות ד'.
מטרת שאול היא ברורה-"**ושאל אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים**"
דוד בתחלה מגיב בעונה אופיינית המזכירה לנו את שאול בתחלת דרכו⁴⁰³:
"ויאמר דוד אל שאול **מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל** כי אהיה חתן למלך".
דוד אומר שאינו ראוי למלוכה לא מצד עצמו, ולא מצד זה שהיה רועה צאן⁴⁰⁴ (אלא רק מצד משפחתו⁴⁰⁵).
ולמרות שמרב הובטחה לדוד, נתנה בסוף לעדריאל המחולתי.

רס"ג⁴⁰⁶ מעיר הערה חשובה שממנה אנו למדים על מצבו הנפשי של שאול:
"כ... כי זיווג מרב מעיקרו היה לעדריאל כמאמר הכתוב: "ויהי בעת תת את מרב... והיא ניתנה לעדריאל המחולתי".
כ... כי שאול [אכן השיא את מרב לדוד בדרך טעות] והיסח הדעת כשהיה קורה לו מן הבלבול⁴⁰⁷, אמרו: "ויאמר אל דוד הנה בתי הגדולה מרב אתה אתן לך לאשה" וכשהגיעה שעת [מילוי ההבטחה] מצאוה נשואה לעדריאל זמן מזמן רב, לפי שהכתוב אומר: "והיא ניתנה לעדריאל המחולתי לאשה...".
ואמרו ניתנה מוכיח על מאורע שקדם.
ואילו היה בזמנו, כי אז היה אומר "ויתנה שאול לעדריאל...".

"ויאמר שאול כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות פלשתים להנקם באויבי המלך"

שאל שומע שמיכל מעדיפה את דוד ולכן מוכן לתיתה לדוד תמורת מאה ערלות פלשתים.
אעפ"כ שאול רואה כי דוד מסרב, ולכן הפעם כבר פונה ליועציו כדי שהם ישכנעו את דוד.
הפעם אין בקשה זו חלק מתפקידו כרמטכ"ל אלא כ"מתנת אירוסין".

⁴⁰⁰ "...כי הרוח הטובה סרה ממנו ואירע לו כעין שגעון ומחשבות רעות, ולפיכך תרגמה יונתן "ואשתטי בתוך ביתא" (רבי אברהם בן שלמה)
⁴⁰¹ כפי הנראה, הסבה שדוד לא ברח בעקבות הנסיון להורגו היא כי חשב לשאל יש מלנכוליה ונסיון ההריגה היא תוצאה של שגעון זמני.
⁴⁰² וכן אומרים שבטי ישראל לדוד בספר שמואל ב (ה, ב) כשמבקשים להמליכו: "...גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל...". [וראה גם מדרש תהלים לב].
⁴⁰³ "...ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימין" (ט, כא).
⁴⁰⁴ רלב"ג.
⁴⁰⁵ תרגום על יח, יח.
⁴⁰⁶ פירושי רס"ג לספר שמות עמוד קסב.
⁴⁰⁷ ובדומה ברבי אברהם בן שלמה בשם רס"ג: "...דבר בשאל "בשתיים תחתן בי היום"- הרי הוא [שאול] אמרו בעת בלבלולו ושבושו וכאמרו לפני כן "ויהי ממחרת ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול".

גם פה הפסוקים חוזרים ומדגישים לנו- "ושאול חשב להפיל את דוד ביד פלשתים".

בסיום הפרק מצוינים שלושת הסיבות שהם אלו שמוסיפות שמן למדורה בשנאתו של שאול לדוד:

"וירא שאול וידע כי ד' עם דוד ומיכל בת שאול אהבתהו"

א. "ד' עם דוד"-

העובדה שד' עמו לא רק שלא גרמה לשאול לרצות בקרבת דוד, אלא היוותה תזכורת מתמדת שמלכותו הוסרה ממנו.

בנוסף, לאחר הנצחון על גלית התחדדה אצל שאול תחושה שקודם לא היה בטוח בה:

"ויאמר נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים ועוד לו אך המלוכה"

שאול הופך להיות משוכנע יותר מיום ליום שדוד הוא זה שיקח את מלכותו.

ב. "ומיכל בת שאול אהבתהו"-

אהבת מיכל לשאול מתפרשת באופן ישיר כתמיכה במי שהוא אויבו של שאול, (ורק משמים סובבו ששאול בעת

מחלתו יתן אותה לדוד כדי שתציל אותו מידי הארוכות של אביה⁴⁰⁸).

כמו כן, קרבת מיכל לשאול מגבילה את שאול בביצוע תוכניות מסוימות, וכעת רצונו להרוג את דוד, והדרך לביצוע רעיון זה, חייבת להעשות בצורה דיסקרטית שלא תגיע לאוזניו של דוד ע"י מיכל.

"ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי צאתם שכל דוד מכל עבדי שאול וייקר שמו מאד"

ג. דוד מצליח לבלום את גדודי הפלשתים ממעשי בזיוות, ובכך רק מצדיק בעיני שרי שאול את מינויו

כרמטכ"ל.

אך יותר מכך, דוד מצליח לרכוש את אהדת העם.

ודבר זה הוא לצנינים בעיני שאול.

פרק יט

נושאים בפרק:

שאול זומם להרוג את דוד, ויהונתן מזהיר אותו.

יהונתן מליץ בעד דוד, ודוד חוזר לנגן לפני שאול.

נסיון הריגה שלישי של דוד ע"י שאול, ובריחת דוד למקומו של שמואל.

שאול שולח שליחים להביא את דוד, והם נשארים מתנבאים.

שאול הולך בעצמו להביא את דוד, ואף הוא מתנבא.

"וידבר שאול אל יהונתן בנו ואל כל עבדיו להמית את דוד..."

בשלב זה אנו עדים להחרפה של שנאת שאול לדוד.

אם עד עכשיו נסיונות ההריגה היו בצורה שאינה נראית לעין כנסיון הריגה (הריגת מאה ערלות פלשתים, ו"תאונה" בזריקת החנית), אך עתה שאול מגלה לכולם את רצונו להמית את דוד.

כפי הנראה זהו עוד ביטוי לרוח הרעה האופפת את שאול- שכעת הוא אף אינו מנסה להסתיר את שנאתו ומגלה

אותה גם לעבדיו.

⁴⁰⁸ וע"כ דרשו רבותינו (מדרש תהלים נט): "טובים השנים מן האחד-זו מיכל בת שאול ויהונתן שהיו שניהם אוהבים לדוד...מיכל ממלטת אותו מן הבית ויהונתן מן החוץ..."

"וישבת בסתר ונחבאת..ועמדתי ליד אבי בשדה אשר אתה שם ואני אדבר בך אל אבי"

יהונתן רוצה שדוד יתחבא ליד המקום שהוא ושאלו עוברים בו בבוקר, כדי שיוכל לשמוע מה אביו חושב עליו באמת.

ואכן, בבוקר למחרת יהונתן מדבר עם אביו ומזכיר מעשיו הטובים של דוד – מלחמתו כנגד גלית והפלשתים. בתגובה לדברים אלו נשבע שאול שלא להמיתו.

יהונתן מספר לדוד את דבריו שאול, ודוד חוזר להיות ליד שאול כבתחלה.

בינתיים פלשתים שוב נלחמים בישראל, ודוד יוצא ונלחם בהם, ומצליח להכות בהם מכה גדולה ולהסיגם.

ותהי רוח ד' רעה אל שאול...ויבקש שאול להכות בחנית ובדוד..."

כשדוד חוזר משדה המלחמה הוא ממשיך לשמש כמנגן לפני המלך (!), וכעת, בפעם השלישית, ניצל בנס מנסיון ההריגה.

כתוצאה מכך בורח דוד לביתו.

"וישלח שאול מלאכים אל בית דוד לשמרו ולהמיתו"

שאול שלח שליחים לתפוס את דוד אך מיכל מחליטה להציל אותו, ומשלשלת אותו מבעד לחלון.

על מעשהו של שאול שניסה לחסל את דוד ללא אזהרה אומרים רבותינו **במדרש שמואל**⁴⁰⁹:

"א"ר יהודה ב"ר סימון אפי' כרעים לא עשיתם-איזבל בת כומרין היא משלחת ואומרת לאליהו: " כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם..והכא: "וישלח שאול מלאכים.."

[הכוונה שלהבדיל מאיזבל, שנתנה לאליהו אפשרות לברוח והזהירה אותו קודם לכן, שאול לא נתן לו אפשרות לברוח, ולא הזהירו קודם]

לעומת מעשיו של שאול, מתאר **המדרש**⁴¹⁰ את מסירות נפשה של מיכל:

"והיאך ברח דוד?"

רבי אייבו אומר: שני שערים היו לו לדוד בביתו אחד נעול ומשמרין משער זה, ו[דוד] יצא משער אחר וברח.

ורבנן אמרי: שער אחד היה לו, והיו עומדין על השער והיו משמרין שלא יברח.

מה עשתה מיכל?

שלשה אותו בעד החלון וברח.

"ותקח מיכל את התרפים ותשם אל המטה ואת כביר העזים שמה מראשתיו ותכס בבגד..."

מה היו אותם תרפים ששמה?, וכיצד הצליח הדבר להטעות את שליחי שאול?

על מהותם של אותם תרפים מביא **המדרש**⁴¹¹ כי היו אלו "נקורים של בדולקיי" [- כלי של עור עשוי בצורת אדם].

מדרש זה לא היה מוכר לחלק מהראשונים⁴¹² ולכן היו שקשרוהו לתרפים המוזכרים אצל רחל שהיו ע"ז של לבן.

מיכל לקחה גם כביר עזים-סוג של כר העשויה מעור עזים (וזאת כוונת **התרגום יונתן** האומר "נודא דעזיא")-

שנראתה דומה לשיער אדם, ושמה מראשות המיטה.

⁴⁰⁹ פרק כב.

⁴¹⁰ מדרש תהלים פרק נט.

⁴¹¹ מדרש שמואל פרק כב.

⁴¹² ראה הפרושים השונים שהובאו ברד"ק, ובתרגום. אך הרד"ק עצמו מסתייג ואומר: "וחלילה חלילה שיהיה בבית דוד עבודה זרה..."

"וישלח שאול את המלאכים לראות את דוד לאמר העלו אותו במיטה..."

מיכל הצליחה לשטות בשליחי שאול בטענה שדוד חולה.

לשאול נודע שדוד חולה, אך הוא מצוה להביאו אף במטה מרוב רצונו להרגו⁴¹³.

במדרש שוחר טוב⁴¹⁴ מתואר הדיאלוג הקשה בין שאול לביתו לאחר שנודע לו שרימתה אותו.

"...התחיל כועס עליה: כך רמיתני והברחת את שונאי?! אמרה לו אתה נתתני ומסרתני לליסטים שלך ועמד עלי עם החרב להרגני ואמר לי: אם אינך מברחת אותי אני מתיו את ראשך בסייף, ומיד נצטנן דמי ופחדתי והברחתני, וברוב המורא נתחלחלתי [הכוונה שפירסה נדה]...

בהמשך המדרש שם אף מתואר כי במקום אחר⁴¹⁵ מכונה מיכל בשם "עֲגֵלָה"

"מה העגלה הזאת אינה מקבלת עול על צוארה, כך מיכל לא קבלה עול מאביה אלא קינטרה אותו..."

"ודוד ברח וימלט ויבוא אל שמואל הרמתה...וישבו בניו"

התלמוד דורש⁴¹⁶ כי שמואל ודוד היו עוסקים בנויו של עולם – לימוד בענין בית המקדש.

המדרש מביא שדוד ישב עם שמואל כל הלילה⁴¹⁷ (!) – למרות הצרות ולמרות שלבו היה טרוד ברדיפות שאול.

"וישלח שאול מלאכים לקחת את דוד וירא את להקת הנביאים נבאים ושמואל עמד נצב עליהם..."

לאחר שכבר נתקלנו בבני הנביאים לעיל⁴¹⁸, אנו נתקלים בהם שוב ב"רמה", מקום מושבו של שמואל הנביא.

כאן המקום להזכיר כי שמואל היה רבן של בני הנביאים, והדריך אותם כיצד להגיע לנבואה⁴¹⁹.

מקום לימודם היה בבית מדרש שיוחד לכך⁴²⁰, ושם למד דוד עם שמואל את אותו לימוד שהזכרנו.

רבי אברהם בן הרמב"ם מסביר⁴²¹ מדוע ראו צורך לומר לנו ששמואל היה בקרבנותם של בני הנביאים:

"...ובכן, המוטל על המנהל [=המנהיג] מן סוג הראשון- דהיינו המנהיג בדרכי חסידות, הוא שיתנהג עם האנשים שהוא מנהיגם במדת הענוה החיצונית כדי שיהיה להם למופת, וילכו בדרכיו ע"י שלומדים ממנו ומתדמים אליו, כי הוא מלמדם דרך ד', ומוליכם בה לבטח.

ולכן הייתה הענוה מדתם של נביאי ישראל עם בני הנביאים המונהגים על ידם... וכמו שהיה שמואל הרמתי עומד

על להקת הנביאים..."

ומדבריו מובן שהתיאור "ושמואל עמד נצב עליהם"- איננו רק תיאור עובדתי ששמואל נכח איפה שהיו בני הנביאים, אלא גם לומר ששמואל הנביא על כל גדולתו עדיין עוסק בהנחייה של צעירים ומתווה דרכם בעבודת ד', ובהכנה לנבואה.

שאול שולח שלוש משלחות של אנשים להביא את דוד, אך כולם מתנבאים.

בהקשר לנושא זה כותב **רבי אברהם בן הרמב"ם**⁴²²:

⁴¹³ רלב"ג.

⁴¹⁴ שם.

⁴¹⁵ שמואל ב, פרק ג.

⁴¹⁶ זבחים נד:

⁴¹⁷ מדרש שמואל פרק כב.

⁴¹⁸ פרק י.

⁴¹⁹ ראה תרגום שתרגם על הביטוי "ושמואל עמד נצב עליהם"- "ושמואל קאים מליף עלויהון" [-שמואל עומד ומלמדם].

⁴²⁰ כך מתרגם התרגום (פסוק יט) את הביטוי "בניות ברמה"- "בבית אולפנא" (וראה רד"ק).

⁴²¹ המספיק לעובדי ד', שער הענוה.

⁴²² אגרת ז, בספרו "מלחמות ד'", עמוד קיה-קלט.

"...אך הנביאים השלוחים [ששלחם הקב"ה- כגון ישעיה, ירמיה וכו'] הם נביאים וחכמים, ונביא שאינו חכם- דוגמת מלאכי שאול... והיו ראויים לשם הנבואה ברוח אלהים שהייתה עליהם, אולם לא היו שלוחים, ולא נתנבאו אלא לצורך שעה, ואמרו שבח ותהלה, ואח"כ נסתלקו.
ראו שבאר התרגום [יונתן] ואמר: "ושרת על אזגדי שאול רוח נבואה מן קדם ד' ושבחו אף אינון, ולא מצאנו להם אח"כ זכר בנבואה ולא בשליחות מאת האל כי נבואתם לא נצרכה לדורות..."
לבסוף שאול הולך בעצמו.

"ותהי עליו גם הוא רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא... ויפשט גם הוא בגדיו... ויפל ערם כל היום וכל הלילה..."

מה פשר מעשה זה של שאול?

ת: בדבר זה נחלקו הפרשנים.

הרד"ק הרלב"ג, כותבים כי אכן הסיר שאול את בגדיו לגמרי- בעקבות חווית הנבואה.

הרד"ק אף מציין שתופעה זו אפשרית, שכן מצינו במקומות נוספים שכל הנביאים [למעט משה רבינו⁴²³] אכן

חווים תופעות מיוחדות בעת ההתנבאות⁴²⁴.

דניאל מעיד⁴²⁵: "ואני הייתי נרדם על פני ארצה".

בלעם (להבדיל) תיאר את הנבואה כשהוא: "נופל וגלוי עיניים"⁴²⁶.

בדומה לכך, מפרש רבי אברהם בן הרמב"ם⁴²⁷ אך סובר שהייתה זו התערטלות גשמית ורוחנית גם יחד.

רבי אברהם בן הרמב"ם מציין דבר מעניין וכותב:

"[בעניין קניית מידת הענווה ככלי עזר להתרחק מן השררה-ואחת הדרכים לכך היא:] התחברות אל הענוים, כמו שמצינו אצל שאול בחיר ד' [שכששאר לא התחבר לענוים אלא]- כשנתחבר אל דואג ומרעיו, הרג את כהני ד' והחריב את נב עיר הכהנים.

ואילו לאחר שנתחבר אל נביאי ד', נתערטל מן הגאווה עד כדי כך שפשט מלבושיו, כמו שנאמר: "ויפשט גם הוא

בגדיו"-**ושים לבך אל המלים "גם הוא"**- ויתנבא גם הוא לפני שמואל ויפל ערם כל היום והוא וכל הלילה".

מדבריו של רבי אברהם יוצאים שני דברים עיקריים:

א. ההתערטלות הרוחנית- מן הגאווה, היא זו שגרמה להתערטלות הגשמית.

ב. הביטוי "גם הוא" מראה שלא הייתה זו רק התנהגות פרטית שלו אלא גם של הנביאים האחרים-

שהתנבאו אף הם.

רבי ישעיה דיטראני מפרש שהכוונה "ערום" היא במעט לבוש⁴²⁸- הכוונה שהוריד את בגדי המלחמה שהיו לו.

מעניינת במיוחד היא דעתו של **רבי אברהם בן שלמה [והתרגום]**.

ראב"ש כותב:

"...אבל הפעם השניה אשר נתנבא בה שאול, **הרי הייתה זו הזיות ושטות ובלבולת, כי הרוח הטובה סרה ממנו,**

ואירע כעין טמטום ומחשבות רעות, ופשט בגדיו כל הלילה, כלומר פשט המידות הטובות, ונשתחרר מהם הפשטה

אמיתית, ולבש המדות הרעות, ונשאר כאילו ערום מאותם המדות הטובות, כי לא נשאר לו בהם קשר.

⁴²³ הלכות יסודי התורה ז, ו.

⁴²⁴ שם ז, ב.

⁴²⁵ י, ט.

⁴²⁶ במדבר כד, ד.

⁴²⁷ המספיק לעובדי ד', שער הענווה.

⁴²⁸ תופעה מעין זו מצויה במקרא במספר מקומות-ראה ישעיה כ, ג; איוב כב, ו; מיכה א, ח.[וראה גם דעת הרמב"ם במו"נ ב, מו הסובר שכל זה היה רק במראה הנבואה].

ותרגם [=התרגום] "ויפול ערום"-ונפל ברשן.
וכל ערום [ממש] מתורגם "ערטילאי"- חוץ מזו שתרגמה "ברשן".
...ונעדר הדעת יקרא "ברשן".

בהמשך דבריו מתייחס ראב"ש לנקודה נוספת-כיצד התנבאו שליחי שאול, אם לא היו מוכשרים לנבואה?
ועונה- ששמואל הצליח לעורר בקרבם מעין תשוקה נפשית- ועי"כ זכו לנבואה.
אך מדרגת ההתגלות לה זכו אינה זוקקת הכנה מיוחדת.
ראב"ש אף מוכיח זאת בצורה מעניינת וכותב:
"...הלא תראה אלישע עומד על בקרו⁴²⁹ חורש בעבודתו ואין לו מושג.
וכאשר הניח עליו אליהו אדרתו, שפע עליו כח אלהי שאינו יודע סבתו..."
[ואכן בהמשך אנו מוצאים את אלישע מתכונן לנבואתו **כפי שכותב הרמב"ם**⁴³⁰:
"...וכבר ראינו מהם מי שהתכונן [לנבואה] על ידי שמחת הלב, וזיכוך המחשבה כמו שעשה אלישע באמרו: "ועתה
קחו לי מנגן..."- ואז בא לו החזון".

[לילדים לא הכנסנו כלל כל ענין זה ורק הדגשנו את חוסר הצלחתו של שאול, ומנגד את הסיעתא דשמיא שיש לדוד.
כמו כן ניתן להסביר לילדים כי הקב"ה סובב שדוד יראה ששאל עצמו מתנבא- ואז הבין כי זהו סימן לברוח].

סיכום:

עד עכשיו ראינו חמש נסיונות לרצוח את דוד:

- א. בחנית.
- ב. ע"י ערלות פלשתים.
- ג. פעם נוספת בחנית.
- ד. בשליחת השליחים לביתו.
- ה. בשליחת השליחים לניות ברמה.

פרק כ

נושאים בפרק:

דוד מבקש מיהונתן לדעת רצון אביו עליו
דוד ויהונתן כורתים ברית
עצת יהונתן לדוד
שאול שואל על דוד וכועס על יהונתן בנו
יהונתן מסמן לדוד שכלתה אליו הרעה
פגישת דוד ויהונתן ופרידתם.

"ויברח דוד מניות ברמה"

דוד מנצל את התנבאותו של שאול כדי לברוח.
אך **הרד"ק** משער (וכך נראה ע"פ הפסוקים בהמשך) שיהונתן שכנע את אביו להחזירו להיות מנגן כבתחלה.

⁴²⁹ וַיִּלְךָ מִשָּׁם וַיִּמָּצֵא אֶת אֱלִישֵׁעַ בֶּן שֹׁפְטָן וְהוּא חָרַשׁ שָׁנִים עֶשְׂרִים לְפָנָיו... וַיַּעֲבֵר אֵלָיו וַיִּשְׁלַח אֶדְרָתוֹ אֵלָיו... וַיַּעֲזֹב אֶת הַבָּקָר וַיֵּרֶץ אַחֲרָיו אֱלִיהוּ... (מלכים א'; יט, כא).
⁴³⁰ הקדמה לפרק חלק שם.

"וַיֹּאמֶר לוֹ חֲלִילָה לֹא תָמוּת הֵנָּה לֹא יַעֲשֶׂה אָבִי דָבָר גְּדֹל אוֹ קָטָן וְלֹא יִגְלֶה אֶת אַזְנֵי..."

מדוע יהונתן משוכנע ששאל לא רוצה להרוג את דוד, והרי ראינו לעיל ששאל ניסה להורגו 5 פעמים⁴³¹! בנוסף, יהונתן עצמו אמר לדוד בפרק הקודם: "מבקש שאול אבי להמיתך!" : כפי הנראה לא גילה דוד ליהונתן על נסיונות אלו, ויהונתן רק שמע את אביו אומר שהוא רוצה להורגו, וכמו כן, ראינו בפרק קודם שיהונתן שאל את אביו לדעתו על דוד, ושאל נשבע לו שלא יהרגהו. בנוסף מציין יהונתן – אביו לא עושה משהו בלי להודיע לו קודם. נקודה נוספת שמביא הרד"ק היא – שיהונתן חשב ששאל רוצה להורגו רק בעת שיש עליו רוח רעה, אך כשחוזר לעצמו, מתחרט על כך.

"וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵל יְהוֹנָתָן הֵנָּה חֲדָשׁ מֵחֵר..."

למרות שדוד יודע בודאות כי בלב שאול להורגו, הוא מוכן לעשות "מבחן" שע"י כך יוכח גם יהונתן, ששאל רוצה להורגו (ואין זו רוח רעה שהיא רק זמנית וחלפה, אלא זהו דבר שטבוע באביו). מדוע דוד לא אומר לו זאת במפורש ומספר לו את נסיונות ההתנקשות? ת: ע"כ עונה הפסוק: "וַיֹּאמֶר אֵל יָדַע זֹאת יְהוֹנָתָן פֶּן יַעֲצֵב"⁴³².

"אִם פִּקְדוֹ יִפְקְדֵנִי אֲבִיךָ..."

יהונתן מציע לדוד להסתתר שלושה ימים, ומכיון שביום הראשון והשני הייתה סעודת ר"ח, הייתה זו אפשרות לבדוק באיזו צורה יתייחס שאול להעלמותו של דוד. יהונתן מצידו עושה את המאמצים כדי שאביו לא ישים לב לחסרונו של דוד, ואת מקומו של דוד שישב מצד ימיו של שאול תפס הוא, ואת מקומו שלו משמאל שאול, תפס אבנר⁴³³. שאול מבחין כמובן בחסרונו של דוד, אך ביום הראשון מייחס זאת לכך שנטמא ולכן לא יכול לאכול חולין בטהרה. ביום השני כששאל שואל לפשר העלמו של דוד, יהונתן אומר לו כי דוד בקש ממנו ללכת לסעודה משפחתית. שאול מגיב בזעם ומאיים להכות את יהונתן. או אז מבין יהונתן "כי כלה היא מעם אביו להמית את דוד". [הרחבה:]

הסבר נאה לפשר זעמו של שאול על יהונתן נותן מרן חיד"א⁴³⁴: אפשר [להסביר] ע"פ מה שאמרו ז"ל דשאל דואג ואחיתופל לא היו מזכירים לדוד בשמו. והטעם- כי טבע האוהב להזכיר שם אוהבו ואפילו בלי צורך קראו בשמו. וכלפי לייא [=ומנגד], השווא אינו יכול להזכיר שמו, ומבקש אופן שלא להזכיר שמו. ושאל, סירכיה נקיט [דרך לשונו הרגילה] ואמר: "מדוע לא בן ישי...?" כי לא יוכל לומר דוד משנאתו. ...יהונתן בלי צורך הזכיר שמו ואמר "נשאל נשאל דוד מעמד"י- ומזה נתברר לשאל רוב אהבתו, וחרה אפו, וזהו שכתוב: "כי ידעתי כי בוחר אתה לבן ישי...".

⁴³¹ בפעמיים הראשונות ניסה להורגו ע"י חנית, בפעם השלישית ע"י שינסה להביא מאה ערלות פלשתים, ויהרג, פעם רביעית שוב בחנית, ופעם חמישית כששלח שליחים לבית מיכל.

⁴³² ומדברי הרמב"ם במו"נ (א, כט) המסביר את המילה עצב גם במשמעות של כעס, כוונת הפסוק היא: שדוד לא אמר ליהונתן כדי שלא יכעס על אביו, בגלל דוד. [ועל זה הדרך מסביר גם את פסוק לה]. ועל דרך זה גם תרגם יונתן-נעצב- "אתנסיס" [=זועף].

⁴³³ רבי יוסף קרא.

⁴³⁴ בספרו "הומת אנך" על תורה נביאים וכתובים.

"ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה...ונער קטן עמו"

יהונתן יורה אך מחטיא את המטרה ⁴³⁵ ואומר לנער "הלא החצי ממך והלאה".
למרבה הפלא, למרות שזה היה הסימן המוסכם ⁴³⁶ לבריחת דוד (מפני הסכנה), יהונתן רואה שאין אנשים באיזור,
ולכן אומר לנער לחזור במהירות ויוצא להפגש עם דוד.

מדוע קובעים יהונתן ודוד את מבחן החיצים כדי לדעת את יחס שאול לדוד?
ת: מפני שדוד לא רצה לומר לשון הרע על שאול ⁴³⁷, וכן כדי שיהיה לו סימן שבעזרתו יוכל דוד לברוח במהרה.
(נוסף על כך יש לציין כי דוד חשש ששאול ישלח סוכנים לחפש אותו ויעקבו אחרי יהונתן.
יהונתן שהיה ידוע גם כקשת ⁴³⁸, ניצל זאת, בכדי שלא יחשדו בו שהולך להפגש עם דוד, ולכן עשה עצמו כהולך
להתאמן בחיצים.)

פרק כא

נושאים בפרק:

דוד הולך לנב, ומבקש מאחימלך הכהן לחם.
אחימלך נותן לדוד לחם, וחרבו של גלית.
דוד בורח לגת מפני אימת שאול, ואכיש מלך גת מגרשו.

"ויבא דוד נבה אל אחימלך הכהן ויחרד אבימלך"

דוד בורח ומגיע לנב עיר הכהנים.
הסבה שדוד מגיע אליה היא כיון שהוא רוצה להתפלל שם ולשאול באורים ותומים ⁴³⁹.
כזכור, מאז נחרב המשכן בשילה במלחמת אפק ⁴⁴⁰, עבר המשכן לנב ⁴⁴¹.
מי שמקבל את פניו של דוד בהגיעו לנב הוא אחימלך.
אחימלך היה הכהן בו נעזר שאול המלך כדי לשאול באורים ותומים במלחמת מכמש, (ולבסוף ויתר על הרעיון מפני
רצונו להלחם בפלשתים ⁴⁴²).

העיר נב

נב הייתה אחת מערי הלויים בשבט בנימין, וגרו בה רק כהנים ⁴⁴³.
בנחמיה ⁴⁴⁴ מוזכרת העיר נב, ליד העיר ענתות, שבה חי ירמיה הנביא, ומזוהה כיום כ"נבי סמואל" ⁴⁴⁵.
ושם היה מקום תצפית על הר הבית.

⁴³⁵ כך מסביר הרמב"ם במו"נ (א, כא) את הביטוי "להעבירו".

⁴³⁶ ובילקוט מעם לועז מביא בשם גאון [ע"פ מדרש החפ"ז] שהסימן לדוד להתרחק הוא אם ירה קודם ואז ישלח הנער (ולהפך יהיה זה סימן שאין סכנה).

⁴³⁷ ראב"ש בשם מדרש.

⁴³⁸ "קשת יהונתן לא נשוג אחור" (שמ"ב; א, כב).

⁴³⁹ ילקוט מעם לועז.

⁴⁴⁰ לעיל פרק ד.

⁴⁴¹ למרות שהארון היה בקרית יערים. (מדרש סדר עולם רבה פרק יג).

⁴⁴² רי"ד.

⁴⁴³ ראה נספח כללי לספר שמואל על המשכנים השונים.

⁴⁴⁴ יא, לב.

⁴⁴⁵ "אדמת קדש" עמוד 48.

"ויאמר דוד... המלך צוני דבר ויאמר אלי איש אל ידע מאומה..."

מדוע לא אומר דוד את האמת?

התשובה נעוצה בפסוקים בהמשך-

"ושם איש מעבדי שאול... ושמו **דואג האדמי** אביר הרעים אשר לשאול".

דוד חושש שדואג יספר לשאול להיכן ברח, ולכן אומר שהוא הולך למקום נסתר בשליחות המלך (בשליחות סודית).

וכדי להוציא מלב דואג שהוא הולך יחידי, מוסיף דוד "את הנערים יודעתי אל מקום פלוני"- הודעתי לנערים היכן אני רוצה שיהיו, ויחכו לי שם⁴⁴⁶.

דוד שואל אם יש לחם, ונענה שיש רק לחם קודש- שנשאר⁴⁴⁷.

התלמוד מסביר⁴⁴⁸ כי דוד מבקש מהם אף לחם חול- דהיינו לחם קודש שימעלו בו, ויתנו לו כיון שהיה לו בולמוס והיה במצב של סכנת נפשות.

זוהי הזדמנות להזכיר לילדים פרטים בנושא לחם הפנים :

לחם הפנים נאפה בתנור מיוחד במקדש⁴⁴⁹, ובלשכה שייוחדת לתפקיד זה- הלשכה הדרום מזרחית בבית המוקד שבעזרת הכהנים⁴⁵⁰.

אפיה זו נעשתה תחת פקוחו של ממונה מיוחד שהוקצה למטרה זו⁴⁵¹.

12 החלות שנאפו היו מונחות בשולחן מיוחד שנקרא שולחן לחם הפנים⁴⁵², והיה בהיכל.

כפי שהזכרנו⁴⁵³ – לחם הפנים היה מתחלק כל שבת בין המשמרת הנכנסת והיוצאת, ובין הכהן הגדול.

(ואף פה אצל אחימלך, כשדוד מגיע אליו- בדיוק סיימה משמרתו את תפקידה בבית המקדש, והותחלה ע"י משמרת אחרת⁴⁵⁴).

אחד הנסים המיוחדים שהיה בלחם זה שהיה נשאר חם כביום הלקחו⁴⁵⁵, ובְּרָגְלִים אף היו מוציאים אותו בכדי להראות הנס המיוחד- המעיד על חיבת הקב"ה לישראל⁴⁵⁶.

[הרחבה :]

אך רבנו שמואל בן חפני גאון כותב⁴⁵⁷ דבר מפתיע :

"כבר דימו כי דוד אכל לחם הפנים לפי שאמר "ויתן לו הכהן קדש כי לא היה שם לחם כי אם לחם הפנים".

ואין זה נכון- כי הלחם לפי שלש דרגות :

לחם חול, שמותר לטמא לאוכלו.

ולחם קדש, לא יאכלנו אלא טהור.

ולחם קדשי קדשים כגון לחם הפנים לא יאכלנו ישראל ואפילו טהור.

⁴⁴⁶ רבי יוסף קרא.

⁴⁴⁷ כפי שהזכרנו לעיל, אחימלך היה מהמשמרת המסיימת את עבודתה בבית המקדש- ומשמרת זו מתחלקת עם המשמר הנכנס בלחם הפנים הנשאר משבת (ראה הלכות תמידין ומוספין ה, ג).

⁴⁴⁸ מנחות נה:

⁴⁴⁹ מעשה הקרבנות יב, כג.

⁴⁵⁰ הלכות בית הבחירה ה, י.

⁴⁵¹ הלכות כלי המקדש ז, א.

⁴⁵² ראה הלכות בית הבחירה ג, יב.

⁴⁵³ הלכות תמידין ומוספין ד, יד.

⁴⁵⁴ ירושלמי סוכה ה, ח.

⁴⁵⁵ מסכת שקלים יז:

⁴⁵⁶ מנחות צו:

⁴⁵⁷ מובא ברבי אברהם בן שלמה על פרקנו.

וכאשר שמע אחימלך מדוד שהוא טהור סמך עליו ומסר לו לחם קדש, כי לא היה שם לחם זולתו, כי אם לחם הפנים אשר אינו מותר לדוד בשום פנים ואופן..."

"ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני ד' ושמו דואג האדמי⁴⁵⁸..."

4. מה פרוש הביטוי "נעצר לפני ד'?"

ת: ע"כ עונה רבי אברהם בן שלמה:

"ופירשו נעצר לפני ד' - מתעכב ושוהה מתעשת[=מתרכז] בתפלה ועבודה כדרך שעושים הנזירים העובדים, ותרגם [יונתן] "כנישא"- כלומר, מחשבתו מרוכזת בעבודה ובתפלה..."

"ויאמר דוד לאחימלך ואין יש פה תחת ידך חנית או חרב..."

דוד אומר לאחימלך כי שאול זרזו ללכת במהירות (ולכן לא הספיק לקחת חרב).

רס"ג מוסיף⁴⁵⁹ כי דוד שאל באורים ותומים כדי לדעת אם דרכו תצליח, ורק אז שאל אם יש חרב בידו.

ראיה לפירוש רס"ג נמצאת בדברי דואג עצמו המספר לשאול מעשהו של אחימלך ואומר⁴⁶⁰: "ראיתי את בן ישי בא נבה אל אחימלך... וישאל לו בד' וצידה נתן לו ואת חרב גלית הפלשתי נתן לו".

"ויאמר הכהן הנה חרב גלית הפלשתי... הנה היא לוטה בשמלה.."

כזכור, ראינו שבתום הנצחון על גלית הקדיש דוד את חרבו.

חרב זו הייתה מכוסה בבגד⁴⁶¹, ונשמרה אות וזכר לנס שהיה לדוד בנצחו את גלית⁴⁶².

"ויקם דוד ויברח...ויבא אל אכיש מלך גת"

בעיר גת כבר נתקלנו מספר פעמים.

גת הייתה אחת מחמשת הערים ששלטו בה הפלשתים כבר בימי יהושע⁴⁶³, וגם בתחלת ספר שמואל אנו מוצאים פסוקים שמראים שמצב זה המשיך⁴⁶⁴.

בספר יהושע אנו מוצאים שער זו הייתה אחת משלוש ערים שמהם יצאו ענקים⁴⁶⁵, ואכן מצינו בהמשך ספר שמואל כי בני ערפה, אמו של גלית, כולם ילידי גת⁴⁶⁶.

בספר תהלים נאמר⁴⁶⁷:

"לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך וילך"

ומסבירים רבותינו⁴⁶⁸ שאכיש הוא אבימלך שעליו מדובר בפסוק (ורק נקרא כך ע"ש שהיה אבי - מלך של סרני פלשתים⁴⁶⁹).

⁴⁵⁸ ראה נספח דואג האדמי.

⁴⁵⁹ מובא בראב"ש, ע"פ דברי התרגום.

⁴⁶⁰ לקמן כב, י.

⁴⁶¹ ע"פ תרגום המתרגם לוטה בשמלה - "בשושיפיה" [=בגד מסוים].

⁴⁶² רלב"ג.

⁴⁶³ "העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני" (יהושע יג, ג)

⁴⁶⁴ בהחזרת ארון האלהים (לעיל פרק ה), אומרים יועצי הפלשתים לחמשת סרני פלשתים לשלוה חמישה עכברי זהב [=כנגד חמשת המקומות ששלטו בהם].

⁴⁶⁵ "לא נותר ענקים בארץ בני ישראל רק בעזה בגת ובאשדוד נשארו" (יהושע יא, כב)

⁴⁶⁶ "את ארבעת אלה ילדו להרפה בגת" (שמ"ב; כא, כב)

⁴⁶⁷ לד, א.

⁴⁶⁸ מדרש תהלים לד.

⁴⁶⁹ רי"ד.

לילדים נדגיש :
כי משמעות בריחת דוד לגת – מקום בשליטה פלשתית מובהקת מראה שדוד חשש ששאל יכול להשיגו בכל שטח
א"י (נתתי להם דוגמא שזה כאילו מישהו יברח היום לעזה).
לקמן נראה⁴⁷⁰ שדוד אף מתאונן על כך שנאלץ לברוח מעבר לשטחי א"י, ונאלץ להיות מגורש מנחלת ה'.

"ויאמרו עבדי דוד אליו הלא זה דוד מלך הארץ"

המדרש מביא⁴⁷¹ שכאשר הגיע דוד לגת זיהה אותו איש אחד, והודיע לאחיו של גלית (שהיה שומר ראשו של
אכיש), שדוד פה.
אחיו של גלית ביקש מאכיש לנקום בו, ולדוד נודע שחייו בסכנה.

עוד מובא **במדרש**⁴⁷², כי דוד שאל את הקב"ה מה טעם בבריאת השטות- והרי העונות והטבע מסודרים בצורה כל
כך מסודרת ומיוחדת, ומה טעם יש להקב"ה מכך שיש אנשים שרצים בשוק וקורעים את כסותם.
ע"כ ענה לו הקב"ה- "חייך שתצטרך לה".
ואכן, דוד ירא מאכיש ומשתמש אף הוא בשטות- "וישנו את טעמו בעיניהם ויתהולל בידם ויתו על דלתות השער
ויורד רירו אל זקנו".
ראב"ש מסביר⁴⁷³ :

כי דוד "נעשה כמו האיש השומם, שהוא רועה רוח ונשאר בהול ואינו מוציא מפיו דבר, אלא הם מדברים עמו
והוא כותב על דלתות השער [אכיש מלך גת] חייב לי מאה רבוא דינרים...עד שהוציא מלבם שאינו דוד, כי אם איש
ריק ושוטה".

במדרש אחר⁴⁷⁴ מתואר, כי לאכיש הייתה בת משוגעת, וכשראה את דוד משתטה אמר לעבדיו: "חסר משגעים
אני?!"
ובצורה זו הצליח דוד להמלט אף הפעם.

[הרחבה]:

מדברי התלמוד במס' סנהדרין אנו למדים שבריחתו של דוד לנב הייתה מעשה מסוכן- שגרם לסכן את אנשי נב
(ובעקיפין גרם למותם).
וכך אומר **התלמוד**⁴⁷⁵ :

"אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך- **על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים**⁴⁷⁶ **ועל ידך נטרד**
דואג האדומי ועל ידך נהרגו שאול ושלושת בניו..."

ובמקום אחר מעיר התלמוד⁴⁷⁷ **(באותם ביטויים בדיוק)** כי חלק מהגעת דוד לנב- הייתה בכך שיהונתן לא דאג מספיק לדוד
למאכל-

"...דאמר רב יהודה אמר רב אלמלי הלווהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם **לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדמי**
ולא נהרג שאול ושלושת בניו"

-אין הכוונה שיהונתן אשם חלילה במותם של נב, שהרי דואג הוא זה שרצחם, ובוודאי לא במות שאול.
וכפי הנראה התלמוד רוצה לומר לנו כי אסור היה ליהונתן לתת לדוד ללכת ללא שידאג לו למקום מסתור,

⁴⁷⁰ פרק כו.

⁴⁷¹ מדרש תהלים שם.

⁴⁷² ילקוט שמעוני רמז קלא.

⁴⁷³ ע"פ דברי התרגום.

⁴⁷⁴ מדרש תהלים שם.

⁴⁷⁵ סנהדרין צה.

⁴⁷⁶ ורמז לדברים אלו אנו מוצאים בהצדקותו של דוד עצמו לקמן(כב, כב) כששומע על מעשיו של דואג: "ויאמר דוד לאביתר... **אנכי סבתי** [=סבבתי] **בכל**

נפש בית אביך [=גרמתי בעקיפין למותם].

⁴⁷⁷ שם קד.

מאכל ומשתה⁴⁷⁸ - מכיון שיהונתן ידע שבכל מקום שיגיע דוד מי שיסתיר אותו עלול להענש קשות בידי שאול.

ואם ישאל אדם, מדוע שנחייב את יהונתן לסכן נפשו בשביל דוד?

ע"כ עונה המדרש⁴⁷⁹ ואומר :

"[בהקשר למוכנותו של יהונתן לחטוף מכות מאביו בעת סעודת ר"ח- כשנודע לשאול שיהונתן נתן לו רשות ללכת] שאני התם,

דאגב חביבותא יתירתא דהוה ליה ליהונתן בדוד מסר נפשיה טפי.."

-ומכאן אנו למדים שיהונתן כן היה מוכן לסכן נפשו למען דוד, וגם הפעם היה צריך להחביאו).

פרק כב

נושאים בפרק:

דוד בורח למערת עדלם עם משפחתו ואנשיו.

דוד חוזר ליהודה בעצת גד הנביא, וכעס שאול על עבדיו.

דואג מספר לשון הרע על אנשי נב.

שאול מצוה להרוג את כהני נב, ודואג ממיתם.

אביתר בן אחימלך נמלט לדוד, ודוד אוסף אותו אליו.

"וילך דוד משם וימלט אל מערת עדלם... ויתקבצו אליו כל איש מצוק... ויהי עליהם לשר"

דוד בורח לאזור עדולם הנמצא בשפלה, בנחלתו של שבט יהודה, מזרחית לגת.

שם מצטרפים אליו אנשים עניים, מרירים, וכאלה הבורחים מנושיהם⁴⁸⁰.

משם בורח דוד דרום מזרחית למקום הנקרא מצפה מואב.

שם הוא מסכם עם מלך מואב שיחביא את אביו ואמו⁴⁸¹, כיון שהם לא יוכלו לשאת בטלטלות הדרך, והוא עצמו

מתחבא במצודה(=מצפה מואב⁴⁸²).

בהמשך אין זכר לכך שדוד הוציא את אביו ואמו משם, ובספר שמואל ב מובא⁴⁸³ שדוד הכה את המואבים,

וחז"ל⁴⁸⁴ מעידים שעשה זאת כיון שהרגו את אביו ואמו.

"ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה לך ובאת אל ארץ יהודה..."

מדוע אומר גד לדוד לא להשאר במצודה?

הרד"ק מסביר : גד מייעץ לדוד לברוח לאזור נחלת יהודה, כי שם אוהבים אותו, ולא ילשינו עליו.

הרי"ד מוסיף : כי מלך מואב היה ירא משאול (בעקבות הנצחונות שהיו לשאול על מואב⁴⁸⁵).

(לבסוף באמת מצינו כי דברי גד הנביא התקיימו-שכל עוד היה בארץ יהודה לא רדפו אחריו, והרדיפות החלו רק

כשבא לקעילה).

[הרחבה :]

בהקשר זה מוסיף **מרון חיד"א⁴⁸⁶** דבר נפלא ואומר לגבי הפסוק "לא תשב במצודה ובאת לך אל ארץ יהודה"-

"פירוש : לא תהיה במצודה הקרובה למואב, ותסמוך על זכות רות שבאה ממואב.

⁴⁷⁸ בדומה לעובדיה הנביא, שדווקא בגלל שהיה מקורב למלכות, וידע מה אהאב מתכנן, יכל להרשות לעצמו להחביא את מאה הנביאים.

⁴⁷⁹ ילקוט שמעוני רמז קל.

⁴⁸⁰ ובתנא דבי אליהו זוטא (ה) מובא ש"איש מצוק" הכוונה לתלמידי חכמים. וראה בהרחבה בענין זה בילקוט מעם לועז.

⁴⁸¹ ובמדרש (במדב"ר יד, א) מובא שהיה בוטח דוד במואבים לפי שסבתו הייתה מרות המואביה.

⁴⁸² רי"ד.

⁴⁸³ פרק ח.

⁴⁸⁴ במדבר רבה (שם).

⁴⁸⁵ "וילהם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון" (לעיל יד, מז).

⁴⁸⁶ בספרו "הומת אנך".

לך ובאת אל ארץ יהודה- וזכות אבותיך שהם משבט יהודה אגוני מגנא ואצולי מצלא..."

"וישמע שאול כי נדע דוד..."

לשאול נודע כי לדוד חברו ארבע מאות איש, וכעת הוא זועם על עבדיו כי הם לא עושים שום דבר למען תפיסת דוד, ואף לועג להם שדוד עוד ימנה אותם לשרים, ויתן להם מתנות על עזרתם לו⁴⁸⁷. לאחר מכן מוכיחם שאול בצורה ברורה-"כי קשרתם כלכם עלי"- הנכם שותפים למרידתו של דוד בי⁴⁸⁸, שהרי אף אחד לא מגלה לי את מקומו, ואף אחד לא מצטער על מה שאני עובר. לבסוף מאשים שאול גם את בנו, יהונתן, - "כי הקים בני את עבדי עלי לארב כיום הזה"- בכך שאפשר לדוד להקים צבא של ארבע מאות איש נגדו.

"ויען דואג האדמי והוא נצב על עבדי שאול..."

זכור⁴⁸⁹, דואג האדמי נכח בעת הגיע דוד לנב. כעת דואג מספר זאת לשאול, ומספר גם כיצד סייע לו אחימלך. **בילקוט מעם לועז** מובא בענין זה דבר חשוב המראה לנו את גודל שנאתו של דואג לדוד, ואת רשעותו הרבה: "וכשתבוננו בכתוב תראו שאמר [דואג לשאול]: "בא נובה אל אחימלך" ולא אמר שבא לבית ד', וזה כדי להגדיל קנאתו וחשדו של שאול שאחימלך היה בקושרים [קשר על שאול]. והקדים דואג את השאילה לד' [הכוונה שהזכיר קודם שדוד בא לשאול באורים ותומים] שאחרי שכבר ידע [אחימלך] שהוא בורח, [אעפ"כ] נתן לו החרב. וגם לא סיפר לשאול שדוד אחזו בולמוס⁴⁹⁰ ושלכן נתן לחס... [ואמר] "וחרב גלית הפלשתי נתן לו"- לא סיפר שביקש דוד חרב סתם. והעיקר לא אמר- שדוד סיפר שהוא בא בשליחות המלך, ואין בידו לא צידה ולא חרב כי היה דבר המלך נחוץ, שאחימלך לא ידע כלום- ועי"כ היה יוצא [אחימלך] זכאי לפני שאול. ואעפ"י שאחימלך לא נתן לדוד, ורק הורה לו מקומה, אמר שנתנה לו..." רבותינו מוסיפים⁴⁹¹ שדואג היה גם זקן ממרא- שכן אמר לשאול שאין נשאלים באורים ותומים אלא למלך בלבד, ואבנר ועמשא טענו כנגדו שמותר גם למי שצורך הציבור בו. דואג לא היה מוכן לשמוע, ואף כשהלכו לסנהדראות לברר הדבר, וכולם אמרו כדברי אבנר ועמשא, בכ"ז שיקר לשאול ואמר שאחימלך נהג בדוד כמלך- שכן נתן לו לשאול באורים ותומים.

בתגובה, קורא שאול לאחימלך.

כשראה דואג את דוד, ידע בלבו שדוד אינו מסוכן לשאול, ואעפ"כ החליט להלשין על דוד ומיקומו, ועל מעשי אחימלך.

לילדים נדגיש:

כמה לעתים דיבור תמים שלנו בגנותו של מישו [אף אם זה אמת!] עלול לגרום לו נזקים. (חשוב להדגיש שהנזקים עלולים להיות מכל מיני סוגים: כלכליים, חברתיים, נפשיים, רוחניים ועוד.) במקרה שלנו- דואג גורם לשאול להיות שותף פעיל ברצח כהני נב.

⁴⁸⁷ רבי יוסף אבן כספי.

⁴⁸⁸ "וכן שאול המלך גסות הרוח היתה בו, לפיכך נהרג ונעקרת ממנו המלכות... ולא עוד אלא שהיה שאול משמר קנאה ונקמה בלבבו על ישראל בכל מקומות מושבותיהם בשביל דוד..." (תנא דבי אליהו רבה פרק לא).

⁴⁸⁹ פרק כא.

⁴⁹⁰ ראה מדרש תהלים נב, ה.

⁴⁹¹ ילקוט שמעוני רמז קלא.

לא לחינם אומרים רבותינו⁴⁹²:
ארבעה הדיוטות- בלעם, ודואג, ואחיתופל, וגחזי -אתה מוצא שהללו מפני דבור פיהם נדחפו לגיהנם ... וכן דואג
על לשונו נטרד אימתי בשעה שברח דוד לנוב ... התחיל דואג לספר לשון הרע שנאמר (שם) "ויען דואג האדומי והוא
נצב על עבדי שאול ויאמר ראיתי את בן ישי בא נבה אל אחימלך בן אחיטוב..."

ובמקום אחר מוסיפים רבותינו⁴⁹³:
"... בא להודיעך, שקשה לשון הרע משלש העבירות הללו.

דבר אחר, שההורג את הנפש אינו הורג אלא נפש אחת. והאומר לשון הרע, הורג שלשה.
המספרו, והמקבלו, והנאמר עליו.

ומנין אתה למד זה, מדואג, שאמר לשון הרע על אחימלך לפני שאול, ונהרגו שלשתן. שאול, שקבלו. ואחימלך,
שנאמר עליו. ודואג, שאמרו. שאול שקבלו, שנאמר (דברי הימים-א י, יג) "וימת שאול במעלו". ואחימלך שנאמר
עליו, שנאמר (שמואל-א כב, טז) "מות תמות אחימלך". ודואג שאמרו, שנטרד מן העולם. שנאמר, "גם אל יתצד
לנצח". מן חיי העולם. ומי גרם לו. לשון הרע. שנאמר, "בבוא דואג האדומי ויגד לשאול".
דברים אלו מסכם הרמב"ם בלשונו⁴⁹⁴:

"המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמך ואע"פ שאין לוקין על דבר זה, עון גדול הוא, וגורם להרוג
נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך, צא ולמד מה אירע לדואג האדומי..."

ובהמשך מביא⁴⁹⁵:

"... כל אלו [רשימה של בעלי לשון הרע, הולכי רכיל וכו' שמנה לעיל] הם בעלי לשון הרע שאסור לדור בשכונתם
וכל שכן לישוב עמהם ולשמוע דבריהם ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע לבד"

"ויען אחימלך...ומי בכל עבדיך כדוד נאמן וחתן המלך סר אל משמעתך..."

בספר תהלים אנו מוצאים שדוד מקונן על מעשיו של דואג שהוא זה שמסיט את דעתו של שאול כנגדו וכנגד
אחימלך שעזר לו.

וע"כ אומר דוד בתהלים⁴⁹⁶:

"למנצח משכיל לדוד:

בבוא דואג האדמי ויגד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך".

ע"כ כותב המדרש⁴⁹⁷:

"דבר אחר "ויגד לשאול"- א"ל [דואג לשאול], עשה [אחימלך] לדוד מלך בחייד [=נהג בדוד כמלך], לפי שאין
נשאלין בתומים ואורים אלא למלך ולבית דין ולמי שצורך צבור בו, ודוד נשאל באורים ותומים.

וכיון שאמר לו את הדבר, נכנס בלבו [של שאול] רוח קנאה. ומנין, שכן הוא אומר, (שם כב, יג) "בתתך לו לחם
וחרב". ולא דיך, אלא, "ושאול לו באלהים". לפיכך, בשביל זה, (שם, טז) מות תמות אחימלך.
כיון שראה פניו של שאול זועפות עליו, מיד, (שם, יד) ויען אחימלך את המלך ויאמר ומי בכל עבדיך כדוד נאמן.
א"ל, לא זה ולא זה. וכי תחלה קרא היום הזה, (שם, טו) היום החלתי לשאול לו באלהים חלילה לי. למוד היית
להיות שואל לו⁴⁹⁸..."

⁴⁹² תנחומא מצורע פרשה א.

⁴⁹³ מדרש תהלים נב.

⁴⁹⁴ הלכות דעות ז, א.

⁴⁹⁵ שם הלכה ו.

⁴⁹⁶ פרק נב.

⁴⁹⁷ מדרש תהלים על הפרק.

⁴⁹⁸ שכן דוד היה הרמטכ"ל - והוא מבין השלושה המותרים בשאילה באורים ותומים, כיון שצורך הציבור בו. (רי"ד)

במדרש⁴⁹⁹ מצינו מספר דעות למה נקרא דואג – "דואג האדמי".

אחת הדעות היא כיון שעשה מעשה אדומי.

ומסביר זאת **רבי אברהם בן שלמה** בצורה נפלאה:

"...ומה עשה אדום- גמר בלבו [=עשו אמר בלבו- יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי"]

כך עשה דואג- אלו הודיע לשאול מאותה השעה לא הייתה כל הצרה הזאת [שאול לא היה רוגז כ"כ על אחימלך ועל כהני נב], אלא כבשה [דואג חיכה] עד שקרבה שעת רעה – כיון שראה את שאול שעלתה חמתו-פְרָעָה [הכוונה שגילה את הדבר].

"ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סבו והמיתו כהני ד' "

בתלמוד הירושלמי⁵⁰⁰ מובא דיון מעניין שהתקיים בין אבנר ועמשא לבין שאול, כשצווה להרוג את נב עיר הכהנים-
"..."ולא גלו את אזוני" [הרצים הניצבים].

מי היו?, אמר רב שמואל ב"ר יצחק- **אבנר ועמשא היו**.

אמרו ליה [לשאול]: כלום אית לך עלינן אלא הדין זונרא והדין כלינירין?

[כלום יש לך לצוותנו אלא מחמת כלי הנשק והתכשיטים שנתת לנו] הא טריפין לך! [הרי הם מוחזרים לך!] ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם בכהני ה' "

-במלים אחרות, אבנר ועמשא מוכנים להתפטר מתפקידם כשרי צבאו של שאול, ובלבד שלא לעבור עבירה כה חמורה.

למרות זאת, במקום אחר אומר **התלמוד הירושלמי**⁵⁰¹ מספר סבות לעונשו של אבנר, אחת מהם:

"ע"י שהייתה ספיקה בידו למחות בנוב עיר הכהנים ולא מחה"

ומכאן אנו למדים שעצם סרובו בלבד, לא היה מספיק אלא היה צריך למחות בשאול על עצם המעשה.

בהקשר לזאת חשוב להזכיר את דברי **הרמב"ם**⁵⁰²:

"המבטל גזירת המלך בשביל שהתעסק במצוות הרי זה פטור, דברי הרב ודברי העבד, דברי מי קודמין.

ואין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצווה שאין שומעין לו"

"ויסב דואג האדמי ויפגע הוא בכהנים וימת ביום ההוא שמונים וחמישה איש נושא אפוד בד"

רבתינו מסבירים⁵⁰³ כיצד יתכן הדבר שהיו שמונים וחמישה איש נושא אפוד – והרי אין ממנין שני כהנים גדולים כאחד! [ואיך לבשו כולם אפוד שזהו לבוש כהן גדול?]

ועונים רבתינו:

"אלא מלמד שהיו כולם ראויין להיות כהנים גדולים.

על דברים אלה **מוסיף הרמב"ם**⁵⁰⁴ ומסביר:

" זה שאתה מוצא בדברי הנביאים שכהנים רבים היו חוגרין אפוד בד, לא היו כהנים גדולים שאין האפוד של כ"ג אפוד בד⁵⁰⁵ ואף הלויים היו חוגרין אותו.

⁴⁹⁹ מדרש תהלים שם.

⁵⁰⁰ סנהדרין, פרק י', הלכה ב.

⁵⁰¹ ירושלמי פאה ה, א.

⁵⁰² הלכות מלכים ומלחמות ג, ט.

⁵⁰³ ירושלמי סנהדרין י, ב.

⁵⁰⁴ הלכות כלי המקדש י, יג.

⁵⁰⁵ שהרי באפוד של כהן גדול נאמר (שמות כח, ו) "וְעָשׂוּ אֶת הָאֶפֶד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב"

שהרי שמואל הנביא לוי היה ונאמר בו "נער חגור אפוד בד".
אלא אפוד זה היו חוגרים אותו בני הנביאים, ומי שהוא ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להודיע כי הגיע זה למעלת
כהן גדול⁵⁰⁶, שמדבר על פי האפוד והחשן ברוח הקדש.

הערה:
למרות שכהני נב מתו, המשיך משכן נב לשמש כמשכן עד מותו של שמואל, כדברי התלמוד⁵⁰⁷:
"כשמת שמואל הרמתי חרבה נוב ובאו לגבעון..."

"ואת נב עיר הכהנים הכה לפי חרב מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב"

ביטויים אלה מזכירים לנו היטב שדואג הוא זה שהיה שותף להחלטה⁵⁰⁸ להותיר את מיטב הצאן והבקר של
עמלק⁵⁰⁹, ואילו כאן אינו חומל על הצאן אלא משמיד (כמעט) את כולם [למעט אביתר בן אחיטוב שהצליח לברוח].
ולא לחינם דרשו רבותינו⁵¹⁰:

"...כל מי שנעשה רחמן במקום [שצריך להיות] אכזרי, סוף שנעשה אכזרי במקום [שצריך להיות] רחמן שנאמר:
"ואת נב עיר הכהנים הכה לפי חרב"- ולא תהא נב כזרעו של עמלק [שבהם כן חמל על הצאן]
רס"ג⁵¹¹ מוסיף פרט מעניין וכותב:
"...[לגבי פניית שאול לעבדיו להרוג את נב] ואז פנה שאול לאנשי ביתו ולדואג, והם סייעו בידו.
אשר לדואג, הרי מפורש ענינו בפרשת נב [=בפרקנו].
אשר לאנשי ביתו מפורש כאן⁵¹²: "ואל בית הדמים".
מדבר זה אנו למדים שגם משפחתו של שאול השתתפה אף היא בטבח כהני נב ומשפחותיהם.

"וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב ושמו אביתר..."

רבותינו מסבירים⁵¹³ שאילולי היה נשאר בן לאחימלך היה דוד נענש בצורה קשה ביותר-
"אמר רב יהודה אמר רב אלמלא (לא) נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב, לא נשתייר מזרעו של דוד שריד
ופליט⁵¹⁴..."

ומאז ברח אביתר, הצטרף לדוד, ודוד אף התחייב לשמור עליו מכל פגע⁵¹⁵.

שאלה?

מדוע וכיצד ביצע שאול פשע כה נורא?

ע"כ עונה רס"ג⁵¹⁶:

"[בהקשר להריגת שאול את הגבעונים מחשש שהיו שותפים לאנשי נב] מה מובן אמרו⁵¹⁷: " [ויבקש שאול להכתם]
בקנאתו לבני ישראל ויהודה", שבעיניו הריגת אנשי נב היא קנאה לאומה, שלא יהינו [לפגוע במלך בעזרת] המורד
בו, שנאמר: "כי קשרתם עלי כלכם..."

⁵⁰⁶ וכן מצינו שדוד לובש אפוד בד כשמחזיר את הארון (שמ"ב; ו, יד)

⁵⁰⁷ זבחים ק"ח:

⁵⁰⁸ "ויחמול שאול והעם על אגג"- אמר בר קפרא זה דואג שהיה שקול כנגד כל ישראל (ילקוט שמעוני שמואל, רמז קכא).

⁵⁰⁹ ראה לעיל פרק טו.

⁵¹⁰ קהלת רבה ז, טז.

⁵¹¹ בפרושו על ספר שמות עמוד קסב.

⁵¹² כא, א.

⁵¹³ סנהדרין צה:

⁵¹⁴ ובהמשך התלמוד שם מובא שעתליה, אמו של יואש המלך, חיסלה את כל זרע דוד, והוא היחיד שהנותר- והיה זה כעונש על שנהרגו נב בגלל דוד.

⁵¹⁵ ראה תרגום.

⁵¹⁶ פירוש רס"ג לשמות עמוד קסג.

⁵¹⁷ שמ"ב; כא, ב.

סכום לנושא זה של הריגת נב עיר הכהנים מובא בדברי **רבי אברהם בן הרמב"ם** הכותב⁵¹⁸:

"ועיקר שנאתו של שאול לדוד באה לו מחמת הקנאה... והיא שגרמה לכל מה שאירע ביניהם עד שהגיעו הדברים לידי כך שנב עיר הכהנים נעשתה כעיר הנדחת, וכיפר בה שאול (בלשון סגי נהור!) על מצוות ה' שלא קיים במלחמת עמלק..."

צא וראה כיצד הביאו ההתנשאות ותאוות השררה לחורבנם של גדולים, ואפילו נביאים- שההורג במאמר פיו היה שאול "נביא ה' " ובחיר ה', וההרוגים היו כהני אלהים.

ועוד ידוע כי דואג האדמי לא שיקר ולא כיזב אלא כדי להראות שהוא דורש טובתו של שאול, ולהיות מקורב אליו, כדי להשיג מאתו יתר כבוד וגדולה.

וכך העבירה תאוות השררה (את דואג) ממעלת "עצור לפני ה' " לשפל המדריגה של שקרן ושוף דמים..."

ובקצרה תמצת מרן חיד"א⁵¹⁹ פרק זה באומרו:

"...ובאמת ענין זה של נב עיר הכהנים תסמר שערות האדם מאד, ויפה שתיקה..."

פרק כג

נושאים בפרק:

דוד מושיע את קעילה מיד פלשתים.

שאול מכנס לוחמים לרדת קעילה לתפוס את דוד, ודוד בורח.

דוד במדבר זיף ויהונתן מחזק את ידיו.

הזיפים מודיעים לשאול מקום מחבואו של דוד.

המרדף במדבר מעון, והפסקתו לטובת המלחמה עם פלשתים.

בריחת דוד לעין גדי.

"ויגדו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה..."

רבתינו מסבירים⁵²⁰ כי קעילה הייתה עיר הסמוכה לגבול⁵²¹, ובמלחמה זו לא התכוונו פלשתים להלחם מלחמה

כוללת כפי שראינו לעיל אלא לבזוז⁵²² ולגזול.

אנשיו של דוד יראים מלצאת לסכנה נוספת, כשחרבו של שאול עדיין מרחפת מעל ראשם.

דוד שואל באורים ותומים⁵²³ שהיו לאביתר, ונענה שיושיע את קעילה.

"וילך דוד ואנשיו קעילה וילחם בפלשתים... ויך בהם מכה גדולה"

בגבורת נפש עילאית, יוצאים דוד וצבאו הקטן (600 איש!) להלחם בפלשתים⁵²⁴, ואכן מצליחים להכות בפלשתים

ואף לשבות (מלשון שביה) צאן ובקר.

⁵¹⁸ המספיק לעובדי ה', שער הענווה, עמוד נז.

⁵¹⁹ בספרו "חומת אנך".

⁵²⁰ עירובין מה.

⁵²¹ קעילה נמנית בנחלת שבט יהודה (ראה יהושע; טו, מד), ונמצאת מזרחית לגת, שכזכור, הייתה אחת מחמשת הערים ששלטו בהם הפלשתים. (כדי להמחיש זאת לילדים השתמשתי במפה באטלס דעת מקרא בעמוד 204).

⁵²² שכן תרגום המילה שוטים משמעו בוזזים- ראה לדוגמא בתרגום על אתר; מלכים ב; יז, כ; ישעיה יז, יד.

⁵²³ ראה נספח "האורים ותומים" לגבי תנאי השאילה באורים ותומים.

⁵²⁴ ואין העובדה שאנשי קעילה היו משבט יהודה, ודוד נחלץ לעזרת שבטו, מקטינה את מסירות נפשו של דוד, שהרי חייו היו נתונים בסכנה בכל רגע.

"ויגד לשאול כי בא דוד קעילה... וישמע שאול את כל העם למלחמה... לצור אל דוד ואל אנשיו"

פה אנו רואים כיצד שאול מגייס את כל עם ישראל כנגד שאול, והדבר מעיד ע"כ ששאול הצליח לגרום לעם שדוד הינו מורד במלך.

לדוד נודע כי שאול מתכנן לתופסו, והפעם שואל שוב באורים ותומים כיון שפעם ראשונה שאל לא כסדר⁵²⁵.
(ששאל "היסגרני אנשי קעילה", והיה צריך לשאול קודם "הירד שאול"⁵²⁶).

מדוע לא הסתפק דוד בשאלתו הראשונה ששאל (ובתשובה שקבל מאת ה') "לך והכית בפלשתים האלה והושעת את קעילה"?

ת: ע"כ עונה הרלב"ג⁵²⁷ ומסביר:

"והנה שאל עוד דוד באלהים בעבור אנשיו.

ועל השנות הייעוד [=בתשובת ה'] האמינו אנשי דוד בו, אך דוד האמין בו בראשונה.

ויתכן שנאמר, והוא הנכון לפי מה שאחשוב, כי הלשון הראשון הוא מסופק [=עדיין יש בו ספק] כבר אפשר שיובן שאם ילך והכה בפלשתים, הנה יושיע את קעילה, לא בזולת זה.

אבל לא יהיה בזה הבטחה שיכה את הפלשתים, ולזה יראו אנשי דוד מרדת קעילה.

הלא תראה בענין פלגש בגבעה⁵²⁸ מה שקרה לישראל מהרע, מפני הספוק [=הספק] שהיה בלשון כאשר שאלו באלהים, כשלא דקדקו בו⁵²⁹.

ולזה הסכים דוד לשאול באלהים פעם שנית על זה..."

"ויקם דוד ואנשיו... ויצאו מקעילה"

לאחר ששאל דוד באורים ותומים, נודע לו כי אנשי קעילה יסגירו אותו.

דגש חשוב לילדים:

דוד נלחם וסיכן את נפשו לטובת אנשי קעילה, אך הם היו מוכנים להסגירו!

ע"כ אומרים רבותינו בירושלמי⁵³⁰ [על הפסוק בתהלים⁵³¹]: "בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה"!

"שניהם חנית וחצים" - אלו בעלי קעילה..."

דגש נוסף:

מעשיהם של אנשי קעילה הוא נורא - שהרי אין כפיות טוב יותר גדולה מזו!

⁵²⁵ ורס"ג מסביר: "... אבל פחדו על נפשו הטרידה את לבו מהסדרתן כראוי..." (פירושו על שמות, עמוד קסא).

⁵²⁶ יומא עג.

⁵²⁷ על פרקנו.

⁵²⁸ שופטים פרק כ.

⁵²⁹ הרלב"ג מרמז לכך שבני ישראל שאלו פעמיים באורים ותומים בצורה לא מדויקת ["מי יעלה לנו בתחלה במלחמה", "האוסף עוד לגשת למלחמה עם בני בנימין אחי", ונגפו מול בני בנימין, ורק כששאלו בפעם השלישית בצורה מדויקת (=האוסף עוד לצאת למלחמה עם בנימין אחי **אם אחדל**)" עלו מולם ונצחום.

⁵³⁰ פאה ד, ב.

⁵³¹ נז, ה.

ואף אם חששו מזרועו של שאול, לכל הפחות היו צריכים לשתוק ולא לומר דבר.

"וישב דוד במדבר במצדות וישב בהר במדבר זיף⁵³²..."

דוד נמצא במצודות (=מגדלים מבוצרים⁵³³) שנמצאים במדבר, ושוב שומע כי שאול מחפשו, ולכן בורח ליער⁵³⁴ שנמצא במדבר זיף.

"ויקם יהונתן בן שאול וילך א דוד חרשה ויחזק את ידו באלהים..."

ע"כ מביא הילקוט מעם לועז :

"וכאן אנו רואים מהי אהבה אמיתית שאינה תלויה בדבר- שבעיצומם של הסכנות שאפפו את דוד ואנשיו, ובית אביו ע"י שאול, בא אליו יהונתן לנחמו ולחזק רוחו ובטחונו באלהים בימים הקשים האלה, והפיח בו תקוה שיהיה בטוח שסוף הכבוד לבוא. שאחרי שהקב"ה המליכו וציווה לנביא שמואל למשחו מה יוכל לעשות לו..."

"ויאמר אליו אל תירא...ואתה תמלוך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה..."

על דבר זה כותבים רבותינו⁵³⁵ :

"אמר רבי: שלושה ענוונותנים הם [=גדולי הענוונותנים], אבא (=רבן שמעון בן גמליאל), ובני בתירה, ויהונתן בן שאול...דקאמר ליה לדוד: "ואתה תמלוך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה"⁵³⁶."

בסיום דבריו מעיר יהונתן דבר מפתיע "וגם שאול אבי יודע כן".

ומסביר הרד"ק :

"ידע כן"- שתמלוך.

והיו יודעין דבר זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך⁵³⁷.

"ויעלו זיפים אל שאול הגבעתה לאמר הלא דוד מסתתר עמנו..."

הזיפים⁵³⁸ מדווחים אף הם לשאול שדוד מסתתר במצודות, לא הרחק בדרום להר ישימון⁵³⁹.

המדווח אף טורח לומר לשאול שדוד ערמומי וחמקן⁵⁴⁰.

לילדים נדגיש שמעשיהם של אנשי הזיפים הוא חמור מאד- בכך שאמרו עליו לשון הרע, אך אנשי קעילה התנהגו בצורה הרבה יותר מבישה ומכוערת- בכך שהלשינו על מי שהגן עליהם מפני פלשתים.

בתגובה לדברי הזיפי שדיווח על מקום דוד אומר שאול משפט מדהים :

⁵³² מדבר זיף נמצא מעט מזרחית לעיר זיף הנזכרת ביהושע (טו, נה), שנמצאת דרומית לחברון כ-6 ק"מ.

⁵³³ ר"ד.

⁵³⁴ ראה תרגום.

⁵³⁵ ב"מ פה.

⁵³⁶ ואף שלמסקנת התלמוד (שם) נדחתה ראייה זו כיון שאולי אמר זאת יהונתן לדוד כי ראה שעם ישראל נגררים אחר דוד, ולכן הסכים להיות לו למשנה, - אין זו דחיה לכך שיהונתן היה ענוותן אלא רק ע"כ שלא נמנה בין שלושת הענוונותנים הגדולים.

⁵³⁷ ובהמשך (לקמן כד, כ) אומר שאול במפורש: "ועתה הנה ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל".

⁵³⁸ בתלמוד (סוטה מח:) מביא שתי דעות מדוע נקראו כך- י"א ע"ש מקומן (ראה יהושע טו, כד), וי"א ע"ש שהיו מזייפין דבריהם.

⁵³⁹ כפי הנראה מקום זה שוכן בקרבת ים המלח (וראה תלמוד ירושלמי כלאיים, מג, א).

⁵⁴⁰ ע"פ התרגום על פסוק כב.

"...והלכתי אתכם והיה אם ישנו בארץ וחפשתי אתו בכל אלפי יהודה".
ומסביר זאת ראב"ש :

"וחפשתי אתו בכל אלפי יהודה"- אחקור עליו בכל משפחות יהודה ושבטיו⁵⁴¹.

ואלפי כאן ריבוי...כלומר שבט ומשפחה..".

-אנו שוב רואים גילוי שנאתו של שאול שמוכן כעת לעבור בית בית במשפחות שבט יהודה ולראות מי יודע דבר מה על מקום המצאו של דוד.

"ויגדו לדוד וירד הסלע וישב במדבר מעון"

לדוד נודע כי שאול ואנשיו בולשים אחריו, והוא נאלץ לברוח להר הנמצא במדבר מעון⁵⁴².

"וילך שאול מצד ההר מזה ודוד ואנשיו מצד ההר מזה ויהי דוד נחפז ללכת..."

דוד נמצא בסלע, ואנשיו של שאול עוטרים אותו [=אורבים לו]⁵⁴³ בתחתית ההר שהיה נמצא בו.

על ביטוי זה –"נחפז ללכת" דרשו רבותינו :

[על הפסוק בתהלים⁵⁴⁴ : "אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב"]

"-כיון שראה דוד את עצמו מצומצם [=מוקף] ביד שאול ואנשיו התחיל אומר : על חנם משח אותי שמואל ואמר "משחך ה' למלך", שנאמר "אני אמרתי בחפזי".

מיד אמר לו הקב"ה- שמואל כוזב! !

אני מעיד עליו שהוא נאמן דכתיב "וידע כל ישראל...כי נאמן שמואל".

"ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים על הארץ...וישב שאול מרדף אחרי דוד"

- יש לציין שפשיטת הפלשתים למלחמה נחשבה די חריגה בהתחשב בעובדה ששאל הצליח בכיבושיו לאחר מלחמת מכמש⁵⁴⁵, ומעמדו הבטחוני של עם ישראל נחשב לבטוח יחסית. (וכמובן היה זה סימן לשאול להפסיק את רדיפותיו).

לעיל⁵⁴⁶ הזכרנו [במלחמה לאחר הכינוס במצפה] "ויכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבוא בגבול ישראל ותהי יד ה' בפלשתים כל ימי שמואל".

ואף כי ראינו מלחמות גם לאחר הצהרה זו, הרי שהפסוק מבשר לנו על נצחונות שהיו לישראל על הפלשתים לאורך כל תקופת שמואל.

בעקבות המלחמה נאלצים שאול ואנשיו לנטוש את הסלע בו נמצא דוד, וללכת לשדה הקרב.

לילדים חשוב במיוחד להדגיש כמה שמר הקב"ה על דוד למרות כל נסיונות שאול להורגו.

כפי שכותב הרלב"ג :

"ביאר בזה הספור מה נפלא עצם השגחת ה' על אהוביו, ואיך הציל את דוד עם היותו בעצם הסכנה".

⁵⁴¹ ביטוי זה מגיע בעקבות העובדה ששאול חש שבני שבט יהודה מגוננים על דוד. ולא לחינם אומר לזיפים שהלשינו עליו "ואתם חסותם עליו" (=בניגוד לשאר שלא מודיעים לו על מקומו של דוד).

⁵⁴² גם מדבר זה נמנה בנחלת שבטי יהודה (ראה יהושע טו, נה), וכפי הנראה שכן בקירוב גיאוגרפי למדבר זיף [שכן ביהושע הוא נמנה ביחד עם מדבר זיף].

⁵⁴³ ראה תרגום. אך רוב המפרשים פירשו "עוטרם" מלשון מקיפים (=כעטרה).

⁵⁴⁴ קטז, יא.

⁵⁴⁵ "וילחם סביב בכל איביו במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע" (לעיל יד, מז)

⁵⁴⁶ ז, יד.

"על כן קראו למקום ההוא סלע המחלקֹת..."

רבותינו⁵⁴⁷ מוסרים לנו דבר מזעזע:

"ולמה נקרא שמה סלע המחלקת?

אמר ר"ש בר נחמני: **ששם נחלקו גבורי שאול על [אודות] דוד.**

מהם היו אומרים: עד שבן ישי בידינו לא נפנה ממנו [=לא נעזבהו, ללכת להלחם בפלשתים].

מהם היו אומרים: מלחמת ישראל קודמת, אבל בן ישי מצוי אצלנו כל שעה.

ממדרש מזעזע זה אנו למדים ששאול הצליח להחדיר לגבוריו את העובדה שדוד הינו "סכנה לאומה" עד כדי כך

שהיו שהעדיפו לתפוס את דוד לפני המלחמה בפלשתים (!).

בהקשר לנושא זה מביא **התרגום** דבר מעניין:

"על כן קרו לאתרא ההוא כיף פלגותא אתרא דאתפליג ביה לבא דמלכא למיזל לכא ולכא..."

[=על כן קרא למקום ההוא סלע המחלקת שנחלק בו לב המלך ללכת לכאן ולכאן"]

מדברי התרגום אנו למדים כי לא רק גבוריו של שאול חלקו בנושא זה, אלא אף שאול עצמו התלבט האם להשאר ולתפוס את דוד, או ללכת למלחמה.

לילדים נדגיש:

שעצם ההתלבטות אם לתפוס את דוד או לעזור לעם ישראל להלחם בפלשתים מראה לנו עד כמה עזה היתה שנאת

שאול לדוד בעקבות הרוח הרעה שפקדה אותו.

"וישב שאול מרדף אחרי דוד... ויעל דוד משם וישב במצדות עין גדי"

העיר עין גדי-

דוד בורח שוב והפעם למצדות עין גדי-עיר הנמצאת בנחלת שבט יהודה⁵⁴⁸.

העיר עין גדי שנמצאת על שפת ים המלח, היא העיר הנזכרת בבראשית⁵⁴⁹ כ"חצצֹן תמר" שאותה הכה כְּדַרְלַעֲמֹר

והמלכים שאתו, את יושבי האמֹרי שישבו שם.

למערבה של עיר זו נמצאים הרים ומערות שונים שאליהם ברח דוד.

רבותינו מסבירים⁵⁵⁰ - כי כשהיו דוד ואנשיו מגיעים שוב למקום זה (=סלע המחלקת) היו יורדין מעל סוסיהם

ומשתחווין ונופלין על פניהם ומברכים ברוך... שעשה לי נס במקום הזה..."

בהקשר זה חשוב להרחיב לגבי הלכה זו של הודאה על הנס.

הרמב"ם כותב⁵⁵¹:

"...הרואה מקום שנעשו נסים לישראל כגון ים סוף ומעברות הירדן אומר "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו במקום הזה".

וכן כל מקום שנעשו בו נסים לרבים.

אבל מקום שנעשה בו נס ליחיד אותו היחיד ובנו ובן מברך "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה" או "שעשה נס לאבותי במקום הזה".

⁵⁴⁷ מדרש תהלים יח.

⁵⁴⁸ "זאת נחלת מטה בני יהודה למשפחתם... והנבשן ועיר המלח ועין גדי..."

⁵⁴⁹ "וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמרי הישב **בחצצן תמר**".

⁵⁵⁰ שם.

⁵⁵¹ הלכות ברכות י, ט.

בפרק זה ראינו שדוד בורח לארבע מקומות (קעילה, מדבר זיף, מדבר מעון, מצדות עין גדי), והפעם, ניצל מסכנת מוות קרובה ביותר.

בהמשך עוד נראה שדוד נמצא בסכנות רבות, אך הקב"ה שומר עליו ולא נותן לשאול להזיקו.

פרק כד

נושאים בפרק:

שאול רודף אחר דוד בעין גדי, ונכנס למערה שבה נמצא דוד.

דוד חס על שאול ובמקום להורגו כורת את כנף מעילו.

דוד מגלה לשאול כי ריחם עליו, ומוכיח אותו על התנהגותו כלפיו.

חרטת שאול ותשובתו לדוד, בקשת שאול ושבועת דוד.

"ויהי כאשר שב שאול מאחרי פלשתים ויגדו לו לאמר הנה דוד במדבר עין גדי"

לאחר שהסיג את פלשתים⁵⁵², שאול אינו מבין כי ניתן לו אות נוסף משמים שהקב"ה שומר על דוד, ושיפסיק לרדוף אחר דוד.

להיפך, הפסוקים עוד מתארים לנו כי שאול מחדש את רדיפתו אחר דוד, ואף דורש מעבדיו לחפשו בהרים

ובמקומות גבוהים ובמערות⁵⁵³ (שאלו מקומות שבהם מסתתרים היעלים) באיזור עין גדי.

מדוע התחבא דוד במקומות אלו?

ת: ע"כ עונה הרלב"ג:

"וזכר זה [שהתחבא דוד במקומות מוסתרים היטב- בסלעים וכדו'] כי דוד עם ראותו יד השם הטובה עליו, לא היה מוסר עצמו לסכנות, אך היה מחביא עצמו במקומות אשר יתכן לו בהם בהעלם [=להיות מוסתר] יותר.

"ויבא אל גדרת הצאן... ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו ודוד ואנשיו ברכתי המערה ישבים"

דוד וצבאו נמצאים במערה, ולפתע מגיע לא פחות משאול המלך בכבודו ובעצמו.

אנשיו של דוד מפצירים בו "הנה היום אשר אמר ה' אליך הנה אנכי נותן את אויבך בידך".

למרבה הפלא דוד רק כורת את כנף מעילו.

ואף על מעשה זה "ויך לב דוד אתו על אשר כרת את כנף שאול".

מדוע לא הרג דוד את שאול?

ע"כ עונה הרלב"ג ואומר:

"...ואע"פ שהותר לו להורגו כי רודף היה, ואמר [דוד] חלילה לי מה'... וזה היה בהפלת חסידותו.

..וידע דוד כי הממלכה תהיה לו, ולזה רצה להרחיק ענין הריגת המלכים משיחי ה'...

-דוד ידע שהמלוכה מובטחת לו ולכן לא רצה לפגוע בשאול.

ודוד אף מסביר זאת לאנשיו-"חלילה לי מה'... לשלח ידי בו כי משיח ה' הוא".

⁵⁵² ומפשט הפסוק משמע שלא נלחם בהם ממש אלא שהלך אחריהם והם נסו (כלי יקר).

⁵⁵³ כך מסבירים רד"ק, רי"ד, וכן היא דעת התרגום שתרגם "על אפי שקיפי כיפיא" [=על פני החורים בסלעים-המערות].

רס"ג מסביר⁵⁵⁴ שהביטוי "משיח ה' " הוא כינוי שבו מכונים הנביאים, כה"ג, וגם מלכי ישראל, [ולפי דבריו יוצא

שדוד מפיס את אנשיו בכך ששאלו הינו עדיין מלך ולכן לא הורג אותו].

לילדים נדגיש :

• שדוד אומר לאנשיו שכיון ששאלו הומלך ע"י הקב"ה, כל עוד דוד אינו מלך בפועל שאלו הוא עדין "בחיר ה' ", ואף אם מגיע לו עונש, דוד לא רוצה להיות זה שמבצע עונש זה, אלא שהקב"ה בעצמו יטפל בו.

דגש נוסף וחשוב :

שלדוד מותר להרוג את שאלו מדין רודף ואעפ"כ, הוא מסתפק בכריתת כנף הבגד בלבד, וזוהי דוגמא נוספת למעלתו, ורחמנותו של דוד המלך.

מדוע התחרט דוד על כריתת הבגד⁵⁵⁵?

ת: ע"כ נחלקו רבותינו⁵⁵⁶ :

לדעת רבי יהודה- דוד אמר לעצמו לאחר המעשה "מה בין קטע צציתא לקטע רישא [=מה בין כריתת צצית לכריתת ראש⁵⁵⁷].

ולדעת רבי נחמיה- בגלל שבטלו ממצות צצית שעה אחת⁵⁵⁸.

-דוד חש צער ע"כ שביטל את שאלו ממצות צצית [מדאורייתא⁵⁵⁹] בכך שהוריד לו כנף.

[הרחבה:]

בענין זה מסבירים רבותינו⁵⁶⁰ כי דוד ראה את צניעותו של שאלו –שנהג צניעות כפולה- שכשבא לעשות את צרכיו חפש מקום צנוע, ואף שם מסבירים רבותינו שסכך עצמו [בבגדיו⁵⁶¹] כסוכה, ובירושלמי⁵⁶² אף מביא שדקדק שלא להעלות/להוריד בגד מעבר למה שצריך.

דגש חשוב לילדים :

חשוב להדגיש כמה חשובה הצניעות לאדם- אפילו במקומות כמו בית הכסא- כפי שאנו רואים אצל שאלו.

ודברים אלו פוסק הרמב"ם להלכה בהלכות דעות⁵⁶³ :

"צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן- לא יתבזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן.

ואפילו בשעה שיכנס לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה בגדיו עד שישב, ולא יקנח בימין, ויתרחק מכל אדם, ויכנס חדר לפנים מחדר מערה לפנים מן המערה ונפנה שם...

ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול, וכדרך שנוהג צניעות ביום בבית הכסא כך נוהג בלילה, ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד כדי שלא יתרחק"

ובמקום אחר⁵⁶⁴ מוסיף הרמב"ם לגבי הקדושה הראויה להיות במחנה ישראל בעתות מלחמה :

(יד) ואסור להפנות בתוך המחנה או על פני השדה בכל מקום אלא מצות עשה לתקן שם דרך מיוחדת להפנות בה שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה :

⁵⁵⁴ פרושו על תהלים, עמוד מז.

⁵⁵⁵ ולגבי השאלה מדוע החליט דוד בכל זאת לכרות את הבגד נראה בהמשך שדוד עשה זאת כדי להראות לשאלו שחם על חייו.

⁵⁵⁶ ילקוט שמעוני רמז קלג.

⁵⁵⁷ אין הכוונה להשוות בין שני הדברים, אלא הכוונה שבעקבות כריתת הבגד היה עלול להגיע גם לידי הריגת שאלו (ילקוט מעם לועז).

⁵⁵⁸ וראב"ש מביא בשם חז"ל [לא מצאתי-צ.ג.] ששאלו ניצל מן המיתה בזכות שהיה זהיר במצות צצית.

⁵⁵⁹ הלכות ציצית, ג, א.

⁵⁶⁰ ברכות סב:

⁵⁶¹ רש"י. [וראה במדבר רבה ד, כ מקור הענין]

⁵⁶² סוכה ה, ד.

⁵⁶³ ה, ו.

⁵⁶⁴ הלכות מלכים ו, יד-טו.

(טו) וכן מצות עשה להיות יתד [=כלי חפירה] לכל אחד ואחד תלויה עם כלי מלחמתו, ויצא באותה הדרך ויחפור בה, ויפנה ויכסה שנאמר ויתד תהיה לך על אזניך וגו'.

ובין שיש עמהן ארון ובין שאין עמהן ארון כך הם עושים תמיד **שנאמר והיה מחניך קדוש**".

לילדים נדגיש :

את הצניעות בכך שלא מדברים בעת שנפנים, וכן אם אדם נאלץ להתפנות כשאין שרותים יקפיד ללכת למקום שרחוק מאנשים.

כמו כן, נתתי להם את הדוגמא מחתול, שלאחר שמסיים לעשות צרכיו, מכסה.

ומה חתול, שאין לו שכל עושה כן, ק"ו שיהודי שמצווה בשמירת צניעות צריך להקפיד על דבר זה.

[הרחבה :]

במאמר תמוה בתלמוד **במסכת ברכות**⁵⁶⁵ כותבים רבותינו :

"ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלטי" אמר רבי יוסי ברבי חנינא **כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם שנאמר "והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחס לו"**

-מדוע נענש דוד, והרי עצם העובדה שלא הרגו היא חמלה אדירה כשלעצמה –לפנים משורת הדין, שהרי היה מותר לו להורגו!

ע"כ עונה ה"בן איש חי"⁵⁶⁶ :

שדוד כרת לו את כנף הבגד, ועי"ז גרם לשאול שלא יוכל לקיים מצות ציצית [השקולה כנגד כל המצוות

שבתורה⁵⁶⁷-צ.נ.], וכיון שכל מטרתו בכריתת הבגד היתה בכדי להראות לשאול שהוא חס עליו ולא הרגו, לא היה צריך לכרות הכנף דווקא, אלא היה כורת חלק אחר מהבגד.

"וישסע דוד את אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל שאול"

- דוד מפייס⁵⁶⁸ את אנשיו⁵⁶⁹ ומסביר להם שלא הרג את שאול כי הוא משיח ה'⁵⁷⁰.

"ויקם דוד... ויקרא אחרי שאול...למה תשמע את דברי אדם לאמר הנה דוד מבקש רעתך"

בניגוד מוחלט לרדיפתו של שאול שמוכן לשפוך את דמו של דוד על לא עוול בכפו, מתגלה חסידותו של דוד במלא הדרה.

-לא רק שדוד נמנע מלהורגו (למרות שמן הדין היה מותר לו), הוא אף פונה כעת לשאול כמלך ואף משתחוה לפניו (!).

ואף יותר מכך- דוד אינו מאשים את שאול ברדיפתו אלא מאשים את האנשים המפיצים עליו לשון הרע.

⁵⁶⁵ סב:

⁵⁶⁶ בספרו "בן יהודע" על אגדות התלמוד.

⁵⁶⁷ ראה רמב"ם הלכות ציצית ג, יב.

⁵⁶⁸ ע"פ התרגום על הפסוק.

⁵⁶⁹ **הרד"ק מסביר** כי כשראו אנשיו של דוד שהולך לקראת שאול חשבו שיהרוג אותו, וכשחזר עם כנף מעילו הם התרגזו ורצו להרגו בעצמם.

⁵⁷⁰ ומעניין הוא שבבבלי (ברכות סב:) ובירושלמי (סנהדרין יא:) מובא שהסבה שאומר דוד לאנשיו לא לפגוע בשאול היא דווקא בגלל צניעותו- כדברי הירושלמי: "ארור מגע בהדין צניעא" [=ארור מי שנוגע בצנוע זה].

"הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנך ה' היום בידי במערה ואמר להרגך ותחס עליך...כי משיח ה' הוא"

על מי מדבר דוד?

האם עליו, או שמא על אנשיו שמנעם מלקום ולהרוג את שאול?

ת: מפשט דברי התלמוד⁵⁷¹ נראה שאכן כשדוד מדבר עם שאול הוא מתכוין אל עצמו שהיה יכול להרוג את

שאו⁵⁷², ומה שכתוב "ואמר להרגך"- הכוונה לאחד מאנשיו.

"ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך בידי...ולא הרגתיך...ואתה צודה את נפשי לקחתה"

דוד מכנה את שאול "אבי" (במובן של אדוני-כיון שהיה חמיו⁵⁷³) ומוכיח לו שהיתה לו אפשרות להרגו, ולא הרגו,

ואילו שאול ארב⁵⁷⁴ לדוד בכל פינה להרגו.

"כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע..."

במשל הקדמוני (משל שאמרוהו ראשונים⁵⁷⁵) נאמר, - שמרשעים יוצא רשע- הקב"ה מזמן לרשע שנופל ביד רשע

כיוצא בו⁵⁷⁶.

"אחרי מי יצא מלך ישראל...אחרי כלב מת אחרי פרעש אחד"

מדוע ממשיך דוד את עצמו לפרעש ולכלב?

ת: ע"כ נתנו מספר תשובות בדברי החכמים.

התרגום מתרגם: "בתר מן נפק מלכא דישראל...בתר חלש חד, בתר הדיוט חד"

ולפי אחד הפירושים המובא בילקוט מעם לועז- דוד חש ששאו⁵⁷⁷ לקנא בו בגלל שתי סבות-

א. שמו הטוב⁵⁷⁷.

ב. גבורתו⁵⁷⁸.

כנגד שמו הטוב (שהתפרסם כאדם מיוחד, צדיק וכו') אמר שאינו אלא כפרעוש [=אדם כמו כולם⁵⁷⁹], וכפרעש-

הכוונה כאדם מאוס, ששונאים אותו]

כנגד גבורתו אמר שהינו חלש ככלב מת [שכבר אינו גבור כפי שהיה אז ולכן אל לשאול לקנא בו].

"ויהי ככלות דוד לדבר... וישא שאול קלו ויבך ויאמר אל דוד צדיק אתה ממני"

בפעם הראשונה מאז הם נפגשים פנים אל פנים מאז בריחתו של דוד⁵⁸⁰, ולאחר קנאה ורדיפה חסרת פשרות, שאול

מודה בטעותו ומתבייש בה- כשרואה שדוד אכן חס על חייו כשהיתה לו אפשרות להורגו.

ואכן, **מסבירים רבותינו**⁵⁸¹ כי שאול כעת רואה את התקיימותו של הסימן שנתן לו שמואל- שמי שיקרע את כנף

מעילו הוא זה שימלוך אחריו ויעמיד מלכות יציבה⁵⁸², ואף ממנו יצא מלך המשיח⁵⁸³.

⁵⁷¹ ברכות שם.

⁵⁷² שכן התלמוד מסביר למה לא כתוב "ואח"ס עליך במקום ותחס עליך-ומסביר שהכוונה שצניעותו של שאול היא זו שהצילתו- אך לולי כן הכוונה לדוד.

⁵⁷³ ע"פ התרגום וראב"ש.

⁵⁷⁴ "צ'דה"-מלשון אורב שכן הצייד צדה ואורב להזיק (ראב"ש).

⁵⁷⁵ כך כתבו כל המפרשים.

⁵⁷⁶ מכות י'.

⁵⁷⁷ "...וייקר שמו מאד".

⁵⁷⁸ "הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו".

⁵⁷⁹ שהרי פרעש אינו נבדל מפרעושים אחרים, אף דוד אינו מיוחד/ נבדל משאר האנשים.

⁵⁸⁰ לעיל פרק יט.

⁵⁸¹ ילקוט שמעוני רמז קלד.

⁵⁸² כך מסביר הרמב"ם במו"נ (א, יב) את הביטוי "וקמה בידך ממלכת ישראל"-מלשון "יציבות הדבר וקיומו".

⁵⁸³ מדרש תהלים נז.

נוסף על כך, מברך שאול את דוד על מעשה זה- שגמל לו רעה תחת טובה. דוד מנצל הזדמנות זו ומשביע את שאול שלא יפגע במשפחתו, ואכן שאול חוזר לביתו, ודוד ואנשיו חוזרים למצודה.

לכאורה נראה היה כאילו שאול חזר בו בתשובה, ומעתה יפסיק את רדיפותיו ואת קנאתו לדוד.

אך **רבתינו**⁵⁸⁴ אומרים לנו:

"וישבע דוד לשאול...כיון שהלך לו שאול אמרו לו גבוריו⁵⁸⁵- וכי בשביל שלא הרגך במערה היה צדיק, יודע היה שאלו עשה לך מאומה היינו נכנסים ואוכלים אותו צלי [=חותכים אותו איברים איברים]"

בראב"ש מובא בשם **מדרש**⁵⁸⁶ שלבו של שאול היה רך בתשובה ורק בגלל גבוריו חזר לשנוא את דוד.

(ויתכן שעליהם דבר **התלמוד**⁵⁸⁷ כשאמר:

"[על הפסוק בתהלים⁵⁸⁸: "אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחבותינו"]

"ואין יוצאת"- **שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול** שיצא ממנו דואג האדומי..."

פרק כה

נושאים בפרק:

דוד שולח את נעריו אל נבל הכרמלי.
תשובת נבל לעבדי דוד, ועליית דוד להכותו.
אביגל אשת נבל הולכת לפייס את דוד.
דברי אביגיל לדוד, ותשובתו אליה.
מות נבל. דוד נושא לאשה את אביגיל ואת אחינעם.

"וימת שמואל ויקבצו כל ישראל ויספדו לו..."

● מדוע מספרים לנו על מותו של שמואל?

ת: **רבתינו מסבירים**⁵⁸⁹ שפרשת מיתת שמואל נכתבה כדי להראות שבעוד נבל הכרמלי (שנראה לקמן) עסוק ב"מרזיחין" [=מרחצאות ותענוגות פרטיות], עם ישראל מתאבל על שמואל.
הרד"ק מוסיף כי יתכן שהזכירו פה מיתת שמואל לומר שבעת שנפרד שאול מדוד, באותו פרק מת שמואל⁵⁹⁰.

לילדים נדגיש:

שזהו סימן גדול של רשעות, כיצד אדם שוקע בשמחה הפרטית שלו, ומתעלם כליל מאבל של עם ישראל.

⁵⁸⁴ ילקוט שמעוני שם.

⁵⁸⁵ לקמן בפרק כו נראה שדוד מאשים בכך את אבנר.

⁵⁸⁶ לא מצאתי מקומו.

⁵⁸⁷ ברכות יז:

⁵⁸⁸ קמד, יד.

⁵⁸⁹ קהלת רבה ז, א.

⁵⁹⁰ לפי התיארוך שנתנים רבתינו (סדר עולם רבה יג), נפטר שמואל ארבעה חודשים לפני מותו של שאול בגלבע.

"תניא אידך: בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלוש עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון עד כאן מדת בינונים. אבל במדת רשעים מה כתיב "אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר", מה כתיב בתריה? "הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק",

אלא יצער אדם עם הצבור...

לאחר מותו של שמואל יורד דוד למדבר פארן.

בריחתו של דוד היא אדירה, ודוד פוסע קילומטרים רבים- ממדבר עין גדי הנמצא בסמוך לים המלח (בקצה צד מזרח של מרכז א"י), ועד למדבר פארן המוזכר בפסוקים באיזור הר שעיר⁵⁹² ובאיזור הר סיני⁵⁹³- בקצה הדרומי של א"י⁵⁹⁴!

"ואיש במעון ומעשהו בכרמל והאיש גדול מאד"

נבל הכרמלי הוא איש עשיר מאד ובעל צאן ובקר מרובים, שרעו בשטחים נרחבים בנחלת שבט יהודה. ביום גזיזת צאנו (יום שהיה נהוג לעשות בו שמחה⁵⁹⁵), נמצא נבל בכרמל⁵⁹⁶, שם היה צאנו ומקנהו במשך השנה.

"והאיש קשה ורע מעללים והוא כלבי..."

לעומת אשתו אביגיל- שהנה "טובת שכל ויפת תאר" (ובתלמוד⁵⁹⁷ אף נזכרת כאחת משבע נביאות שהיו לישראל), מתואר נבל הכרמלי כבעל מעשים רעים⁵⁹⁸, כרמאי, ⁵⁹⁹, ככופר⁶⁰⁰, (וי"א אף מגלה עריות⁶⁰¹), המיוחס למשפחת קלן[בן]י⁶⁰².

בירושלמי מתואר⁶⁰³ נבל כאדם גאוותן המתפאר גם ביחוסו- שבא ממשפחת חצרון שלא נתערב בה זר.

וראב"ש אף מביא בשם חז"ל⁶⁰⁴ שנבל התגאה כיון שראה שתצא ממנו מלכות, (אך לא ידע שתצא מאשתו- אביגיל).

"וישלח דוד עשרה נערים ויאמר דוד לנערים עלו כרמלה ובאו אל נבל ושאלתם לו בשמי לשלום"

רועיו של נבל גוזזים מצאנו של דוד, ודוד שולח נערים אל נבל שיבררו מדוע עשו כן עבדי נבל. רועיו של דוד מברכים את נבל ומספרים לו שלא רק שלא עשו להם שום דבר רע, אלא אף מלאו את בקשתם בכל דבר שהיו צריכים⁶⁰⁵.

⁵⁹¹ תענית יא.

⁵⁹² "ואת החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על המדבר..." (בראשית יד, ו).

⁵⁹³ "ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן" (במדבר י, יב).

⁵⁹⁴ ראה לדוגמא באטלס דעת מקרא עמוד 63.

⁵⁹⁵ רבי יוסף קרא. (וראה לקמן הביטוי בפסוק ח – "כי על יום טוב בנו...")

⁵⁹⁶ כרמל היא עיר הנמצאת כ-10 ק"מ דרומית לחברון, ונזכרת בפסוקים (ראה יהושע טו, נד) כאחת מהערים שאינן מוקפות חומה, ונמצאת דרומית לזיף כ-5 ק"מ. (ע"פ "אדמת קדש").

⁵⁹⁷ מגילה יד.

⁵⁹⁸ ע"פ התרגום. ולעומתו מסביר ראב"ש את הביטוי "רע מעללים" כקמצן.

⁵⁹⁹ מדרש תהלים נג.

⁶⁰⁰ כך נדרש במדרש תהלים (פרק נג) על הפסוק "אמר נבל בלבו אין אלהים..."

⁶⁰¹ ילקוט שמעוני רמז קלה.

⁶⁰² נבל היה מזרע יהודה- ממשפחת כלובי, שהיה מבני חצרון, מבני פרץ. (ראה דברי הימים א; ב, ט).

⁶⁰³ סנהדרין יא:

⁶⁰⁴ לא מצאתי.

⁶⁰⁵ לקמן (פסוק טז) אף נראה שעבדי דוד שמרו על עבדי נבל שלא יקרה להם נזק מצד מישהו אחר.

"ויבואו נערי דוד וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו"

[הרחבה:]

מהו פשר הביטוי "וינוחו"?

ת: **הרלב"ג מסביר** שהמנוחה שעליה מדובר היא מנוחה שנחו הנערים לפני שבאו לדבר עם נבל. אך רוב המפרשים מסבירים שהמנוחה היא מנוחה אחרי שדברו עם נבל.

וע"כ מביא **הרמב"ם במו"נ**⁶⁰⁶:

"...וכן נאמר בהפסקה מן הדבור לשון ניחה [=מנוחה], והוא אמרו: "וידברו אל נבל...וינוחו".

ענינו לדעתי: - **ופסקו מלדבר עד שישמעו התשובה**, לפי שלא נזכרה להם לפני כן יגיעה כלל, ואפילו אילו היתה להם יגיעה היה אמרו "וינוחו" מוזר מאד בשיחה.

אלא תיאר שהם הסדירו כל אותו הלשון אשר יש בו מן העדינות והרוך⁶⁰⁷ מה שבו ושתקו, כלומר- שלא הוסיפו על אותן הדברים ענין אחר, ולא פעולה הגורמת שתהא תשובתו כפי שאמר להם. [הכוונה שנערי דוד דברו אליו בשיא העדינות, כך שתגובתו החריפה של נבל אינה קשורה למשהו שהם אמרו אליו/בצורה בה הם התבטאו, אלא מחמת טבעו הרע-צ.נ.]

לפי שמטרת אותה השיחה תיאור ציקנותו [=קמצנותו], שהוא היה ציקן בתכלית... "

בירושלמי⁶⁰⁸ נדרש הדבר מלשון מחנה- שדברו כולם כאחד טובה על דוד.

"ויען נבל את עבדי דוד ויאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו"

נבל מגיב בחריפות גדולה⁶⁰⁹ ואף מבקר את דוד ע"כ שהוא הינו החוצפן, שכן מעולם לא ראינו שופט (בתקופת השופטים) שמרדו בו, כפי שעשה דוד לשאול.

(ולדעת **רש"י** בדבריו "מי דוד" התכוין לבקרו לא רק על מרדנותו בשאול, אלא גם ע"כ שהנו צאצא מרות המואביה [=ואינו ראוי לבוא בקהל]).

אעפ"כ, **בדברי חז"ל**⁶¹⁰ מצינו שנבל כן נתן אוכל לעבדי דוד אך בצורה מועטת ביותר, אך במקום אחר **אומרים רבותינו**⁶¹¹ שנבל ביקש להורגם לאחר מכן.

-נבל אף ממשיך ושואל "ולקחתי את לחמי ואת מימי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה?"

דגש חשוב לילדים:

כאן אנו רואים כפיות הטובה של נבל-

שהרי לא רק שעבדי דוד עזרו לנבל, שמרו על צאנו, ואף הגנו על רועיו, נבל התעלם מכך כליל ואף האשים את דוד במרידה (למרות שידע שנמשח ע"י דוד⁶¹²), וכפי שראינו אף ניסה להרוג את נערי דוד.

מנין באה לנבל התנהגות מעין זו?

ת: כפי שראינו מדברי הירושלמי התנהגות זו **באה לו כתוצאה מזה שמשפחתו הייתה חשובה, ובעלת עושר ולכן הרשה לעצמו לרדת על דוד שהינו ממשפחה שאינה מיוחסת.**

⁶⁰⁶ א, סז.

⁶⁰⁷ "דברי פיוס רכים הנאמרים בכבוד ובענוה, העלולים לחדור לנבכי הנפש" (הערת הרב קאפח במו"נ שם).

⁶⁰⁸ שם.

⁶⁰⁹ וכן נראה לקמן כשמספר הנער לאביגיל אומר על דבריו של נבל לנערים "ויעט בהם" [=הפריחם מלפניו כמו עיט-ראב"ש] ובדומה בירושלמי (שם).

⁶¹⁰ ר"ה יח.

⁶¹¹ תנא דבי אליהו רבה סוף פרק יח.

⁶¹² "כלום הוא בטוח, אלא על שתי טפין שמשחו שמואל!?! היכן הוא שמואל והיכן הם טפיו" (מדרש שמואל פרשה כג).

לילדים נדגיש :
שכל אדם שהקב"ה חנן אותו במשהו – בכשרונות, בעושר וכדו' הוא בסכנה גדולה להתגאות על חבריו ולהרגיש שהוא שווה יותר מהם.

"וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַנְשֵׁי חַגְרוּ אִישׁ אֶת חַרְבּוֹ..."

מדוע מגיב דוד בכזו חריפות למעשהו של נבל?

הסבה הראשית היא שעם ישראל כבר ידעו כי דוד נמשח למלך⁶¹³, ובכל זאת נבל מבזה אותו ברבים⁶¹⁴.

סבה נוספת מביא ראב"ש :

"...והיה דוד מקוה מן נבל שיתן שכרו בגלל הגנתו על מקוהו.

והנה, לא די שלא שלם לו על כך, אלא שהרבה לחרפו, ומשום כך חרד דוד ונתקצף.

הוא אומר [בפסוק]: "וְדָוִד אָמַר אֲךָ לְשֹׁקֵר שְׁמַרְתִּי כָל אֲשֶׁר לוֹ בַּמְדַּבֵּר וַיֵּשֶׁב לִי רַעַה תַּחַת טוֹבָה..."

בתלמוד⁶¹⁵ נדרש בהקשר זה שדוד ישב עם החכמים ודן את נבל אם להורגו וקודם שמע מה שיש לאנשיו לומר- אם

לחייב או לזכות, ורק לבסוף חיוה את דעתו.

"וְלֹאֲבִיגִיל אֶשֶׁת נָבִל הִגִּיד אֶחָד מֵהַנְּעָרִים לְאִמֶּר..."

אחד מנערי דוד מספר לאביגיל את אשר קרה והיא מחליטה להביא לדוד מנחה בכדי לרצותו.

"וְהִיָּה הִיא רֹכֶבֶת עַל הַחֹמֶר...וְהִנֵּה דָוִד וְאַנְשֵׁי יוֹרְדִים לְקִרְאָתָה"

אביגיל פוגשת את דוד ואנשיו בצד ההר⁶¹⁶, ודוד עצמו מוכן להרוג את נבל ואנשיו, ואף את כלביו (וי"א אף את

נכדיו⁶¹⁷), בעקבות מעשהו של נבל⁶¹⁸.

"וְתֵרָא אֲבִיגִיל אֶת דָּוִד...וְתַפֵּל לְאִפֵּי דָוִד וְתִשְׁתַּחֲוֶה אַרְצָה"

אביגיל משכנעת את דוד שבה העוון כדי שיקשיב לדבריה- כיון שהיא לא ראתה את נערו.

כמו כן משכנעת אביגיל את דוד שנבל- כשמו כן הוא- אדם שפל (ולא יכול לעמוד כנגד מדותיו הרעות⁶¹⁹), ולכן אל

לו לשים לב לדבריו.

ולאחר מכן מוסיפה שלא יהרוג את נבל וישפוך דמו, ובשכר זה הקב"ה ישמור לו את שכרו לעוה"ב.

[הרחבה :]

מפשט הפסוקים לא ברור על איזה מכשול מדברת אביגיל, והרי נבל אכן היה מורד במלכות!

במסכת מגילה⁶²⁰ מביאים רבותינו אגדתא רגישה ומורכבת במיוחד בנושא זה שמוסיפה תמיהות כפל כפלים⁶²¹.

בירושלמי⁶²² מובא הדבר בצורה מעט שונה ושם נאמר :

"א"ל [=אביגיל לדוד] **כִּד תִּיפּוּק פִּקְפוּקְתָּךְ** [כשיצא הספק וידעו כולם שאתה מלך ישראל] **יְהוּ אוֹמְרִים עֲלֶיךָ שׁוֹפֵךְ**

דְּמַיִם אַתָּה.

⁶¹³ כפי שראינו שאומרים אנשי אכיש מלך גת (לעיל פרק כא) "הלא זה דוד מלך הארץ".

⁶¹⁴ רד"ק.

⁶¹⁵ סנהדרין לו.

⁶¹⁶ תרגום על הפסוק.

⁶¹⁷ מדרש שמואל פרשה כג.

⁶¹⁸ ירושלמי שם. ולדעת התרגום הכונה שהיה הורג כל מי שמשית בקירות לבו-בעל דעה ולא כלבים ובהמות וכיו"ב.

⁶¹⁹ ילקוט מעם לועז.

⁶²⁰ יד.

⁶²¹ מפאת רגישות העניין לא יכלתי לכתוב משמעות עניין זה והסתפקתי בדברי הירושלמי והמדרש, אעפ"כ, הסבר נפלא לענין זה נמצא בדברי ראב"ש-ע"ש.

⁶²² ירושלמי שם.

"ולמכשול עון"- אתה עומד להכשל באשת איש [הכונה שדוד רצה לשאתה לאשה⁶²³] מוטב אחת ולא שתיים [עדין שישאנה לאשה ולא ישפוך את דמו], עתידה רובה מן הדא מיייתי לא תהא דא בדא [הרי מכשול גדול יבוא עליך בעתיד ומוטב שלא תקח מכשול זה עם זה].

"ולשפוך דם"- **עומד אתה למלוך על ישראל והן אומרים עליך שופך דמים היה**. והדא דתימר [ומה שאמרו] "כל המקלל מלכות בית דוד חייב מיתה". [זה לא חל עליך ולכן אין אתה יכול להרוג את נבל כיון ש] **אדיין מחוסר כסא את** [עדיין כסאך חסר- ששאל מולך].

"וזכרת את אמתך" מלמד שפקרה עצמה [=שרמזה לו שיקח אותה לאשה לאחר מות בעלה, למרות שהיתה עדיין אשת איש] וכיון שפקרה עצמה [שרמזה לו שיקח אותה לאחר מות בעלה] פגמה הכתוב. בכל קרייא את קרי [בכל הפסוקים אתה קורא את שמה בכתוב מלא] אביגיל בר מהדין פסוקא [חוץ מהפסוק הזה "ויאמר דוד לאביגיל ברוך השם וגו'... "]

בצורה מעט שונה מתואר אותו מעשה **במדרש תהלים**⁶²⁴ :
"אמרה לו אביגיל לדוד, אדוני דוד, אם יבוא הדין הזה לפניך מה אתה עושה. ילך העני ויאמר לבעל הבית עשה עמי צדקה ותן לי פת אחת, ואינו נזקק לו [=לא נותן לו], והעני נופל עליו והורגו. אם הן באין אצלך לדין, מה אתה אומר לו.

ואתה מפקפק בדבר, ואין אתה יכול להוציא מפיד.

והן [מי שיראה זאת] אומרים, לא עשה כן לנבל [אלא בגלל] שלא נתן לו, ואת מפקפק. שכן הוא אומר, (שמואל-א כה, לא) "לא תהיה זאת לך לפוקה". אל תפקפק בפיד, ואל תאמר, בשביל שאני מלך אין אדם מוכיחני. הוכח אתה לעצמך.

וכן הוא אומר, (צפניה ב, א) התקוששו וקושו. אם תרצה לקשט את אחרים, קשט עצמך תחלה ואחר כך קשט אחרים. לא תהיה לך זאת לפוקה. זאת כבר מונחת לך אחת דיין באחת.

מהו [שכתוב], (שמואל-א כה, לא) "וזכרת את אמתך". אמרה לו, אל תשכחני אהיה כנגד פניך כשיבוא הדין הזה לפניך, וכשאתה דן אותו. הוי אומר, [אמר דוד] **זכורה אותה לטובה שעשתה לי [אביגיל שעצרה בעדי], שלא באתי בדמים, שאם הייתי עושה אותו מעשה לא הייתי יכול לכפרו.**

על מעשיה של אביגיל **מוסיף המדרש**⁶²⁵ :

" טובה היתה אביגיל לדוד מכל הקרבנות שבעולם. שאילו עשה אותו מעשה שחשב [להכרית את בית נבל], **אילו היה מקריב כל הקרבנות שבעולם לא היה לו כפרה, והיא באת אליו ומלטתו**"

לילדים נדגיש :

שאביגיל שכנעה את דוד שלא צריך להרוג את נבל, ושדבר זה יגרום לו נזק- לא ירצו להעמידו למלך, ואם דוד ידון דיני נפשות עלולים להגיד לו – אתה רצחת את נבל ומשפחתו, ואיך אתה דן אותי ברצח?
בנוסף נדגיש לילדים כמה גדולה היתה רחמנותו של דוד- שאף מי שהיה מגיע לו עונש (שאלו בפרק הקודם, וכעת נבל וביתו) חס עליו ולא הענישו.

כמו כן נדגיש שלעומת רחמנותו של דוד, הרי שבני שבטו כולם⁶²⁶ קנאו בו בגלל הצלחתו במלחמות ובגלל שחשו שד' עמו.

"ותבא אביגיל אל נבל והנה לו משתה בביתו כמשתה המלך"

לאחר שהצליחה אביגיל לשכנע את דוד, חוזרת אביגיל לביתה ומוצאת את נבל שיכור במשתה שערך.

⁶²³ בהקשר זה חשוב להבין שדוד רוצה לקחתה כיון שהוא חש שממנה יבנה זרעו ומלכותו, ולא מדובר בלקיחת אשה נוספת לשם תענוג חלילה. ואף בדברי רבותינו (מדרש תהלים שם) מצינו שדוד לא טעה בתחושתו אלא כך יעד הקב"ה "תבא הטובה [=אביגיל שנאמר בה "והאשה טובת שכל"] ותהיה לטוב [=לדוד שנאמר בו "יפה עינים וטוב רואי"] וילך הרע [=נבל] ברעתו" (לשון המדרש שם).

⁶²⁴ שם.

⁶²⁵ שם.

⁶²⁶ כך מובא במדרש תהלים (נב) בהקשר לדואג שקנא בדוד: "ולא הוא בלבד, אלא כל שבטו נתקנאו בו- זיפים, ואנשי קעילה, ונבל".

בבוקר היא מספרת לו את שקרה (למעט את העובדה שדוד מחל לו⁶²⁷) ונבל נעשה חולה מדאגה, ודומם מתנועה כאדם משותק⁶²⁸.

ע"כ מוסיף הרמב"ם במו"נ⁶²⁹:

"...וכבר אמר אחד [מחכמי] הספרדים שנעצרה נשימתו עד שלא הורגשה לו מיתה כלל כדרך שיארע למקצת המעולפים...עד שלא יודע אם הוא מת או חי וימשך הספק הזה יום ואף יומיים..."

כעבור עשרה ימים מת נבל במגפה.

• **רבותינו מוסרים לנו⁶³⁰** כי אותם עשרה ימים היו עשרת ימי תשובה⁶³¹, ומתוכם שבעה היו ימי אבלו של שמואל, אך הקב"ה לא רצה שאבלו של נבל יתערב באבלו של אותו רשע, ולכן מת רק לאחר מכן.

"וישמע דוד כי מת נבל ויאמר ברוך ה' "

דוד שמח שהקב"ה רב את ריבו ומנעו מלשפוך את דמו.

לאחר מכן שולח דוד עבדים לאביגיל לקחתה לאשה.

בסיום הפרק לוקח דוד גם את אחינעם לאשה.

"ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש אשר מגלים"

רבותינו נחלקו⁶³² כיצד נתן שאול את מיכל לפלטי, והרי היתה אשת איש. ונתנו הסברים לפשר דבר זה.

אך הרד"ק אצלנו מוסיף נקודה חשובה ואומר:

"...והנכון בעיני, כי גט נתן מיכל לדוד כי כן ראינו ששנא שאול את דוד אחר שנתחתן עמו, עד שברח דוד מפני שאול.

וכראות שאול כי דוד היה בורח, אע"פ שהיה חוזר אליו לפעמים, הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה, ועשה כן, ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש".

[בנקודה הנ"ל לא נגעתי עם הילדים].

גם בהחלטה זו **אומרים רבותינו⁶³³** כי **לדואג האדומי** חלק בענין ואף לא מהססים להאשימו בחטא זה של גרימת גילוי עריות:

"...כתיב (תהלים ה) תאבד דוברי כזב איש דמים ומרמה יתעב ה' " מדבר בדואג ואחיתופל דוברי כזב הן ודיבורן.

...זה [אחיתופל] התיר גילוי עריות ושפיכת דמים וזה [דואג] התיר גילוי עריות ושפיכות דמים ...

[ולגבי חטא גלוי עריות שמואשם דואג] [כמו שאמר] נחמן בריה דר' שמואל בר נחמני:

אמר [דואג] לשאול: וכי יש אישות לדוד [וכי אשתו נקראת אשת איש?] הלא מורד במלכות הוא וחשוב כמת!

ועכשיו הִתְּר קונעתו [זוגתו שנתקדשה לו] וְעָשָׂה אותו זיטויטוס [=מוכתב למיתה], וכאלו הוא מת, ודמו מותר,

ואשתו מותרת. **עמד שאול ונתן מיכל אשת דוד על פיו לפלטי בן ליש...**"

⁶²⁷ רבי יוסף קרא.

⁶²⁸ דבר זה היה עונש ע"כ שניסה להורגם (תנא דבי אליהו רבה שם)

⁶²⁹ א, מב.

⁶³⁰ ילקוט שמעוני שם.

⁶³¹ במסכת ר"ה (יח.) מוסבר שהקב"ה חכה עשרה ימים לנבל כנגד "עשר לגימות" [=אוכל מועט] שנתן להם.

⁶³² סנהדרין יט:

⁶³³ בראשית רבה לב, א.

נושאים בפרק:

הזיפים מלשינים על דוד, ושאל יורד ללוכדו.
 דוד ואבישי יורדים למחנה שאול ולוקחים את חניתו.
 תוכחת דוד לאבנר ולשאול.
 חרטת שאול. דברי דוד אליו, וברכת שאול לדוד.

"ויבאו הזיפים אל שאול הגבעתה לאמר הלא דוד מסתתר בגבעת החכילה..."

כזכור, בתחלת הפרק הקודם ראינו שדוד ברח למדבר פארן, שהייתה בקצה הדרומי של א"י. למרבה ההפתעה, לאחר המסע הגדול שערך דוד ממדבר עין גדי למדבר פארן (=הליכה לאורך חצי ארץ ישראל), אנו מוצאים אותו שוב חוזר לאיזור זיף (!) למקום הנקרא "גבעת החכילה", ושוב פוסע מדרום הארץ, לקצה המזרחי של מרכזה (!)⁶³⁴. מקום זה נמצא כפי הנראה בסמיכות גיאוגרפית למדבר זיף⁶³⁵ שדוד הסתתר שם כבר פעם אחת. פעם נוספת מלשינים הזיפים לשאול על מקום המצאו של דוד, ושאל שוב לוקח איתו צבא של שלושת אלפים איש בכדי לארוב לדוד. דוד שולח מרגלים המבשרים לו כי אכן, שאול הקים את מחנהו בקרבת מקום.

[הרחבה:]

• מרן חיד"א⁶³⁶ מעיר בהקשר זה:

"הלא דוד מסתתר - לא אמרו [הזיפים] בפירוש שיבא [שאול] לתופסו⁶³⁷... כי יראו לנפשם שמא יאמר [שאול להם] שכבר נשבעו שניהם [-שאול ודוד, לאחר שיצא שאול מהמערה] ודוד גילה צדקתו שהוא אהובו, וא"כ [יבין שאול כי] בנפשם דברו להסית לשאול לעבור על השבועה והם מחרחרי ריב וחייבים עונש. לכן אמרו לשון סתום [ולא אמרו בפירוש שיתפוס אותו] שאם יכעוס עליהם [שאול] יאמרו שכוונתם שדוד מסתתר לארוב על פלשתים שהם שונאי המלך. ואם ידבר עמם [שאול] בנחת וניכר שרצונו הוא לרדוף אחריו יאמרו כי לזה באו לבשרו.

"ויקם דוד ויבא אל המקום אשר חנה שם שאול..."

שאול הקים מחנה, ואת מחנהו סידר בצורת עיגול כדי שמי שמתקרב אליהם יפחדו מלהתקרב עוד⁶³⁸.

"ויען ויאמר אל אחימלך החתי ואל אבישי בן צרויה אחי יואב מי ירד איתי אל שאול אל המחנה..."

כיצד לא חשש דוד לסכנה לרדת לתוך מחנהו של שאול?
 ע"כ עונה מרן חיד"א⁶³⁹:

היה בטוח דוד כי לא ימסר בידו, דמלבד עון נב עיר הכהנים החמור מאד, ונפש הכהנים מקטרגים עליו ושואלים נקמה.

עוד זאת יתירה על השבועה שנשבע שלא להרע לו..."

⁶³⁴ לענ"ד דוד חוזר לשם כי כעת נודעה השבועה שנשבע שאול לדוד שלא ירע לו, ולכן דוד לא חושש שילשינו עליו.

⁶³⁵ כך נראה לי ע"פ דבריו של בעל אדמת קדש (עמוד 52-53).

⁶³⁶ בפרושו "חומת אנך".

⁶³⁷ כפי שאמרו בפעם קודמת (כג, כ) "ועתה לכל אות נפשך המלך לרדת רד ולנו הסגירו [-ועלינו להסגירו] ביד המלך"

⁶³⁸ רלב"ג.

⁶³⁹ בפרושו "חומת אנך".

חשוב להדגיש :

-כדי להבין את בקשתו של דוד צריכים אנו להבין איזו גבורה (ובטחון בה'!) נדרשת למעשה זה- ללכת למחנה של 3000 חיילים, שכל תנועה הכי קטנה, וכל רעש עלול להסגיר אותם. למרות הכל אבישי בן צרויה מסכים לרדת עם דוד.

"ויבא דוד ואבישי אל העם לילה והנה שאול שכב ישן במעגל וחניתו מעוכה בארץ"

שאול, מפאת כבודו כמלך, וכן מפני חשיבותו הצבאית נמצא במרכז המעגל, וסביבו העם, וחניתו נעוצה⁶⁴⁰ בארץ. אבישי, שיודע את יחסו של דוד לשאול מציע לו "אכנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לך"- בפעם אחת אכנו עד שהחנית תפגע בו ותחדור עד הארץ⁶⁴¹. דוד מגיב בדומה לתגובתו שראינו במערה- "אל תשחיתהו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה".

"ויאמר דוד חי ה' כי אם ה' יגפנו או יומו יבוא ומת או במלחמה ירד ונספה"

[הרחבה:]

• מדוע נשבע דוד? ומה פשר שבועה זו?

ע"כ **אומרים רבותינו**⁶⁴² :

"...כל הצדיקים משיעין על יצרן, וכן את מוצא בדוד שנפל שאול בידו, מה אמר דוד- **חי ה' כי אם ה' יגפנו או יומו יבוא וכו'**, [חלילה לי מה'...] - ולמה נשבע שתי פעמים? אמר רבי שמואל בר נחמני- **בא יצרו ואמר לו: אלו נפלת אתה בידו לא היה מרחם עליך והורגך!**, - מן התורה מותר להורגו, שהרי רודף הוא! - לפיכך קפץ ונשבע שתי פעמים חי ה' [חלילה לי מה'] שאינו הורגו.

במקום אחר מוסיפים רבותינו⁶⁴³ :

" רבי יוחנן ורשב"ל [נחלקו כלפי מי אמר דוד "חי ה'"] .

ר"י אמר : ליצרו נשבע.

וריש לקיש אמר : לאבישי נשבע.

א"ל [דוד לאבישי] חי ה' - **אם תגע בו אני מערב דמך בדמו**, הה"ד (שם) "ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתהו".

ע"פ הדברים הנ"ל חשוב להבין איזה נסיון עצום זה לדוד.

בפעם השניה שניתנה לדוד האפשרות להרוג את שאול, ובכך להביא לידי קץ את בריחותיו, ואת מסכת הייסורים האדירה שהוא עובר, דוד מחליט לוותר על אפשרות זו למרות שכאמור, מן הדין מותר היה לו להורגו. לילדים נדגי ש את המסר החשוב שאנו לומדים מכאן- שאדם שהעליבו אותו צריך ללמוד לשתוק ולא להלבין פני האדם שהעליבו, אף אם הוא צודק בטענתו, כמאמר רבותינו **במסכת חולין**⁶⁴⁴ :

"אמר רבי אילעא אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה שנאמר "תולה ארץ על בלימה..."

וכאן אנו רואים שאדם שמצליח לבלום עצמו בשעת מריבה, כאילו כל העולם תלוי בזכותו.

⁶⁴⁰ ע"פ התרגום.

⁶⁴¹ כנ"ל.

⁶⁴² במדבר רבה טו, טז.

⁶⁴³ ויקרא רבה כג, יא.

⁶⁴⁴ פט.

"ויקח דוד את החנית ואת צפחת המים מראשתי שאול וילכו להם ואין ראה ואין ידע"

- דוד מנצל את התרדמה שנפלה על כל המחנה⁶⁴⁵, ומחליט לקחת בעצמו⁶⁴⁶ את חניתו של שאול (בדומה למה שלקח במערה את כנף מעילו של שאול⁶⁴⁷) ואת צפחת (כמין בקבוק/כלי המכיל⁶⁴⁸) המים.

"ויקרא דוד אל העם ואל אבנר בן נר לאמר הלא תענה אבנר..."

דוד קורא לאבנר ומוכיח אותו על שאיש חשוב כמוהו⁶⁴⁹ הפקיר את שמירתו על שאול, ונתן לו את היכולת להרוג אותו.

ע"כ דורשים **רבותינו**⁶⁵⁰ :

"ויקרא דוד אל העם וגוי' הלא תענה אבנר"

אמר לו [דוד לאבנר], מה יש לך לענות. הרי אמרת על דבר המערה [לשאול] אילו היה עושה לך [דוד] מאומה, היינו נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר [ולכן אל תאמין לו שחס עליך]. או אימר, בסירה הועדה [כשאמרת במערה, שלא דוד חתך את כנף מעילו, אלא נתקל בקוץ]. בחנית וצפחת, מה יש [לך] לענות? הלא תענה אבנר.

לא היה לו מה לענות, נעשה אלם.

(קטע זה היה קשה להבנה לחלק מהילדים.

אני הסברתי להם כך :

דוד מוכיח את אבנר שבמערה אמר לשאול שדוד לא באמת ריחם עליו, וכנף מעילו של שאול שהחזיק בידו הוא כי שאול נתקל בקוץ, ודוד מצא את זה.

אך כעת כשדוד ניצב על הגבעה הוא מוכיח את אבנר : קודם גרמת לשאול לשנוא אותי בכך שאמרת לו שנתקל בקוץ, ולא שכרתי את כנף מעילו ורחמתי עליו.

אך כעת מה תענה אבנר?

וכי גם עכשיו תגיד שהחנית הגיעה לידי כי נתקל בקוץ?!, והרי ברור הוא כעת שלקחתי את חניתו והייתה לי אפשרות להורגו, ושוב רחמתי עליו.)

"ויכר שאול את קול דוד ויאמר הקֹלך זה בני דוד..."

דוד מנצל את ההזדמנות ושוב מוכיח את שאול ע"כ שהינו גומל לו רעה תחת טובה.

"ועתה ישמע נא אדני המלך...אם ה' הסיתך בי ירח מנחה ואם בני האדם ארורים

הם..."

[הרחבה:]

מה פשרו של משפט זה?

ע"כ עונה רס"ג⁶⁵¹ :

"אמרו "אם ה' הסיתך ביי" ענינו : **אם היה שה' הרשה לך בי כאמרו**⁶⁵² [לגבי עכסה בתו של עתניאל בן קנו שעליה נאמר] "ותסיתהו לשאול מאת אביה שדה" אשר ענינו קבלת רשות.

⁶⁴⁵ חז"ל (ב"ר יז, ה) מסבירים שהייתה זו תרדמה מיוחדת שנפלה עליהם.

⁶⁴⁶ ולמרות שקודם אמר לאבישי "ועתה קח נא את החנית..." התחרט דוד, וחשש שמא לא יוכל לגבור על יצרו ויהרגנו. (רד"ק)

וי"א שלקח בעצמו כדי להראות לאבנר ולשאול העם שהיה יכול להרגו. (רבי יוסף קרא).

⁶⁴⁷ ואע"פ שבמערה נכשל מעשה זה ע"י גבורי שאול (ואבנר) הפעם נראה שגבורי שאול כבר לא יוכלו להשתמש בתירוץ מעין זה.

⁶⁴⁸ ע"פ התרגום.

⁶⁴⁹ במדרש (קהלת רבה ט, יא) מובא לגבי גבורתו של אבנר (בהקשר לביטוי "הלא איש אתה") - "דאמר רבי אסי משום רבי יוחנן נח לו לאדם להזיז כותל בנוי

שש אמות [כ-3 מטר] מלהזיז רגלו אחת של אבנר..."

⁶⁵⁰ מדרש תהלים נח.

⁶⁵¹ מובא בראב"ש.

⁶⁵² יהושע טו, יח.

בהקשר זה מובא בתלמוד⁶⁵³:

" אם ה' הסיתך בי ירח מנחה" - אמר רבי אלעזר אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד "מסית" קרית לי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו דכתיב כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו'.

מה משמעותו של משפט זה, ומדוע כעס הקב"ה על כך?

בתרגום מובא: "אם מן קדם ה' אתגרית בי יתקבל קרבנד⁶⁵⁴ ברעוא..."

דהיינו, דוד אומר לשאול, שאם מאת ה' היא שתתגרה בי, ואין זה ברצונך, יתקבל קרבנד ברצון.

-מפשט דברי **התלמוד⁶⁵⁵** נראה, שהקב"ה כעס בעיקר על הביטוי "מסית", שמשמעו כאילו הקב"ה הכשיל בכוונה את שאול בדבר זה.

הרב קוק מסביר⁶⁵⁶: שהקב"ה כעס על דוד כי בדבריו משתמע כאילו אין לשאול בחירה חופשית, ולמרות

שהדברים יצאו מדוד בעת צער, אך כיון שביחס לדרגתו אין זה שייך לומר כן, לכן נענש.

[בנקודות אלו לא נגעתי עם הילדים].

"ואם בני האדם ארורים הם כי גרשוני מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבֹד אלהים אחרים"

התרגום מסביר: שהכוונה היא ששונאיו אמרו לו לך דור בין גויים עובדי ע"ז.

רבותינו שואלים⁶⁵⁷ בהקשר לכך:

"וכי תעלה על דעתך דוד מלך ישראל עובד ע"ז? - אלא כיון שפוסק מדברי תורה כאילו הולך ומדבק בע"ז "

- ז"א דוד מתאונן ע"כ שבגלל הרדיפות אינו יכול ללמוד תורה, ובשבילו זה כאילו לעבוד ע"ז.

בדרשה אחרת **מביאים רבותינו⁶⁵⁸**:

"וכן בדוד הוא אומר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים" - וכי מי אמר לו לדוד

לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך: כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה.

ובהקשר זה אף מובא **בתוספתא⁶⁵⁹**:

וכן דוד אמר (ש"א כו) "כי גרשוני היום..." וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד עבודה זרה?

אלא שהיה דוד דורש ואומר כל המניח את ארץ ישראל בשעת שלום ויוצא כאילו עובד עבודה זרה דכתיב (ירמיה

לב) "ונטעתים בארץ הזאת באמת" - אינן עליה אין נטועין לפני באמת לא בכל לבי ולא בכל נפשי.

משפט מדהים נוסף בחשיבותה של א"י, מובא **במדרש תהלים⁶⁶⁰**:

"א"ר יוסי בן חלפתא לרבי ישמעאל בריה:

אתה מבקש לראות את השכינה בעולם הזה, עסוק בתורה בארץ ישראל! שנאמר "דרשו ה' ועזו בקשו פניו תמיד".

⁶⁵³ ברכות סב:

⁶⁵⁴ רוב המפרשים הסבירו: אם ה' הסיתך בי, - אז אַנִּי אַקְרִיב קֶרֶבֶן (!) ע"כ שחשאתי (ולכן אתה רודף אותי).

⁶⁵⁵ "א"ל הקב"ה לדוד: "מסית" קראת לי?, הרי אני מכשילך [מסיתך - גי' דק"ס] בדבר שאפילו תנוקות של בית רבן מכירים בו..."

⁶⁵⁶ עין אי"ה על ברכות שם.

⁶⁵⁷ ספרי עקב ז.

⁶⁵⁸ כתובות קי:

⁶⁵⁹ ה, ב.

⁶⁶⁰ פרק קה.

על חשיבותה של א"י מסכם הרמב"ם ואומר⁶⁶¹:

(י) גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו :

(יא) אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין שנאמר "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשא עון". אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא

וכל הקבור בה נתכפר לו וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה שנאמר "וכפר אדמתו עמו"...

(יב) לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה גוים, ואל ידור בחוצה לארץ, ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז שנאמר "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים".

לילדים נדגיש :

דוד כועס על מי שגרם לשאול לשנוא אותו (דואג, אבנר, יועצי שאול, הזיפים וכו') וגרם לו שלא יוכל להיות בא"י⁶⁶², שאז הוא נחשב כעובד עבודה זרה, מכיון שחוו"ל הוא מקום טמא, לעומת א"י שהיא ארץ הקודש. חשוב במיוחד להדגיש את קדושתה של א"י בכך שעדיף לגור בא"י אפילו במקום שרובו גוים, אין כמעט בתי כנסת וכו', מאשר לגור בחוו"ל במקום שיש בו הרבה יהודים והרבה בתי כנסת ולומדים יותר תורה.

"ויאמר שאול חטאתי שוב בני דוד כי לא ארע לך עוד תחת אשר יקרה נפשי בעיניך"

גם הפעם⁶⁶³, מתודה שאול לפני דוד אך הפעם מוסיף שאול את הביטוי "חטאתי" ואומר לדוד שאין לו מה לחשוש ממנו כיון שנפשו של דוד יקרה לו, וכעת הוא נוכח שעשה טעות חמורה מאד.

דוד רואה שוידויו של שאול הוא אמיתי ומצווה לאחד הנערים להחזיר לו את חניתו⁶⁶⁴.

הרלב"ג מסביר כי שאול התודה על שני דברים :

א. "הסכלתי"- שלמרות שאתה זה שקרעת את כנף מעילי וזה היה הסימן לכך שלך מגיעה המלכות, המשכתי לרדוף אותך.

ב. "ואשגה הרבה מאד"- ע"כ שגמלתי לך רעה תחת טובה, כשאתה חסת עלי.

בסיום הפרק מתפלל דוד לדי' שְכֻמו שִנְפְּשו יקרה לפני שאול היום, כן תיקר לפני הקב"ה וישמרהו מכל צרה. לאחר מכן שאול משלח את דוד לדרכו, והוא חוזר למקומו.

פרק כז

נושאים בפרק:

דוד ואנשיו בורחים לגת ומתיישיבים בצקלג.

דוד מכה בעמים שונים מבלי ידיעת אכיש.

"ויאמר דוד בלבו עתה אספה יום אחד ביד שאול אין לי טוב כי המלט אמלט..."

מדוע בורח דוד לגת לאחר שבפעם הקודמת כמעט ונהרג, (ואך בקושי ניצל בנס)?

תשובה :

⁶⁶¹ הלכות מלכים ה, י-ב.

⁶⁶² דוד מרמז על כך שנאליץ לברוה לגת (ראה פרק כא) כתוצאה מפחדו מפני שאול.

⁶⁶³ בדומה לדבריו בצאתו מהמערה.

⁶⁶⁴ ואת צפחת המים לא החזיר לו, כי בזיון יש בדבר להחזיר למלך את כלי השתיה שלו. (ילקוט מעם לועז)

הרד"ק מסביר :

"...ויש לפרש : כי בפעם ההיא הלך דוד לבדו, והתנכר שם [הראה את עצמו לפלשתים כשונה מהם], וכשראה שהכירוהו פחד, אבל עתה בא בשש מאות איש, וקודם שהלך לגת שלח לאכיש כי התבאש בשאול ובעמו, ואם ירצה ישב עמו הוא ואנשיו, ויעזרוהו להלחם בישראל, והודיע עצמו כי הוא דוד, ואכיש קבלו בשלום".

ובילקוט מעם לועז מוסיף סבה נוספת: כיון שנודע כעת כי שאול רודף את דוד, נתפרסם שהוא שונא לו, ולכן טענתו של דוד, לשבת עם אכיש מחשש לידו של שאול נראתה סבירה.

מספר הערות בענין בריחת דוד לאכיש מלך גת:

לאחר שברח דוד למדבר זיף (בחושבו שהשבועה שנשבע לו שאול, תגרום לשונאיו לחדול מההלשנות על מיקומו) דוד נוכח שוב לעוינות כלפיו כאשר שוב מלשינים עליו אנשי זיף.

לדוד אין הרבה אפשרויות.

-לשוב לחיות במדבר פארן, בוודאי עם כמות של 600 איש, הוא דבר שהינו כמעט בלתי אפשרי.

אם כך מדוע לגת דווקא?

דוד בוחר לשוב לאכיש מלך גת מתוך ידיעה ברורה שבא"י לא יוכל להמלט מידו הארוכה של שאול⁶⁶⁵.

מאידך, אצל אכיש יהיה בטוח משאול, והדבר אף יאפשר לדוד לדעת על מלחמה או דברים אחרים שמתכננים הפלשתים.

דוד ידע שיש לו סיכוי להתקבל אצל אכיש, וכעת דוד מראה עצמו שכאילו מאס במלכות ישראל, וכעת הוא מוכן להיות עם לצידם של הפלשתים⁶⁶⁶.

אכיש מצידו רואה את הדברים באור חיובי-

הרמטכ"ל של היהודים, ששמו יצא כגבור חיל, יהיה האמצעי שבו ישתמש אכיש לנצח את צבא ישראל. דוד מסכים לכך בתנאי שתנתן לו צקלג.

בהמשך נראה⁶⁶⁷ שלמרות שאכיש הסכים לכך, דעתם של סרני פלשתים לא היתה נוחה מכך כלל וכלל.

"ויאמר דוד אל אכיש ... יתנו לי מקום באחת ערי השדה ואשבה שם...ויתן לו אכיש ביום ההוא את צקלג"

דוד מבקש מאכיש עיר ומקבל את צקלג.

ראב"ש מסביר :

דוד בקש את צקלג כדי להפרד מהפלשתים ולא להתערב עמהם כיון שהצטער ע"כ שלא יכל להיות בא"י. ועשה כפי שעשה יוסף שהושיב את אביו ואחיו בארץ גושן, בכדי להבדל מהמצרים.

כפי שנראה בהמשך הפרק צקלג שימשה גם כמקום אסטרטגי מבחינה צבאית – לכיבוש ועוד.

⁶⁶⁵ לא לחינם מעיד המדרש (דברים רבה ה, ט): "דורו של שאול כולן היו דילטורין. תדע לך כשהיה שאול רודף אחר דוד היו הכל אומרים עליו לשון הרע לשאול..."

⁶⁶⁶ "האם הרשה דוד לעצמו לעזור לאכיש נגד ישראל באמרו (כח, ב): "ויאמר דוד אל אכיש לכן אתב תדע את אשר יעשה עבדך" [בהקשר להצעתו של אכיש לדוד להצטרף אליו למלחמה נגד ישראל].

חלילה לדוד מכך, אלא אמר דברים שקולים ומתפרשים [לחיוב ולשלילה]-ראב"ש על פרק כט.
⁶⁶⁷ פרק כט.

העיר צקלג :
בספר יהושע⁶⁶⁸ נמנית העיר צקלג בנחלת שבט יהודה, ונמנית בין הערים שלקחו אנשי שבט שמעון משבט יהודה והתיישבו בהם.
בהמשך נראה, כי מעת שהתיישב בה דוד חזרה העיר להחשב בנחלת שבט יהודה.

"ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל הגשורי והגזרי והעמלקי... והכה דוד את הארץ ול א יחיה איש ואשה"

דוד מנצל את העובדה ששבטים אלו ישבו באיזור שבו לא היה להם מלחמה עם אדם, ולכן לא נשמרו מספיק⁶⁶⁹.
ע"כ מוסיף ראב"ש :

"כי דוד, כל מה שעשה באשר לא השאיר מהם אחד, אנו אומרים שאין עליו בכך בקורת, כי עמלק ידוע שעליו נאמר תמחה את זכרו, והגשורי והגזרי מן שבעה עממים.
וכבר חטא מי שקיים מהם כאמרו [בספר יהושע⁶⁷⁰]: "ולא הורישו בני ישראל את הגשורי", [וכן בספר שופטים⁶⁷¹]: "ואפרים לא הוריש את הכנעני היושב בגזר".

הערה לגבי דבריו של ראב"ש :

דבריו לגבי הגשורי והגזרי אינם עולים עם הנאמר במקורות.

א. בתורה⁶⁷² מוזכרים שבעת העממים ואין זכר לגשורי והגזרי.

ב. הסבה שדוד מכרית את הגשורי והגזרי אינה כי הם ממשפחות שבעת העמים, אלא כפי שמובא

כבר בפסוקים בהמשך הפרק⁶⁷³ :

"ואיש ואשה לא יחיה דוד... פן יגזו עלינו לאמר כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים אשר ישב בשדה פלשתים" - במלים אחרות דוד נאלץ לעשות זאת לגשורי ולגזרי כדי שלא יעלו על כך שהוא מנצל את אמונו של אכיש בכדי להלחם באויבי ישראל, ובכדי שלא ישארו עדי ראיה למעשיו.
בנוסף, יתכן לומר שהם היו שותפים של העמלקים ולכן הוכרתו איתם ביחד.

• העם הגזרי-

עם זה נזכר לראשונה בספר יהושע⁶⁷⁴ כשמלך גזר בא לסייע למלך לכיש, כשיהושע בא עליהם לכובשם.
יהושע מוחק כליל את זכרו של שבט זה, וכעת באיזור זה ישבו כנענים.
מקומם של שבט הגזרי במקור היה צפונה לרצועה שעליה שלטו פלשתים, שהתחילה מאיזור באר שבע עד איזור עקרון⁶⁷⁵.

העם הגשורי-

נזכרים לראשונה בספר דברים⁶⁷⁶ בנחלת יאיר בן מנשה, באיזור צפון הגלעד (מזרחית לכנרת).

⁶⁶⁸ טו, לא.

⁶⁶⁹ רד"ק.

⁶⁷⁰ יג, יג.

⁶⁷¹ א, כט.

⁶⁷² דברים כ, יז.

⁶⁷³ פסוק יא.

⁶⁷⁴ י, לג.

⁶⁷⁵ ראה אטלס דעת מקרא עמוד 141, 147.

⁶⁷⁶ ג, יד.

שבת הגשורי לא נכבש ע"י בני ישראל בתקופת יהושע⁶⁷⁷.

העם העמלקי-

כפי שהזכרנו לעיל⁶⁷⁸ עמלק ישב בעיקר בארץ הנגב⁶⁷⁹.

כמו כן הזכרנו שעמלק היה שותף לבזיזות שונות שנעשו⁶⁸⁰.

בפרק טו ראינו ששאול נלחם בהם אך לא הרג אותם אלא רק הציל את ישראל מבזיזותיהם⁶⁸¹.

חשוב להדגיש:

כי שלושת העמים הנ"ל שאותם דוד כבש כעת היו באיזור מצרים, ולא באיזור המקורי של העמים הנ"ל כפי שצויין.

וכן אנו רואים מדברי הפסוק: "כי הנה יִשְׁבּוּ הארץ אשר מעולם בואך שורה ועד ארץ מצרים" - הכוונה שדוד כבש שלושת עמים אלו שישבו בבטחה החל מתחום שור בכניסה למצרים, ועד לשטח מצרים עצמה⁶⁸².

"ויאמר אכיש אל [=לאן] פשטתם היום? ויאמר דוד על נגב יהודה ועל נגב הירחמאלי ועל נגב הקיני"

דוד אומר לאכיש כאילו הוא פושט על משפחות משבט יהודה⁶⁸³ הנמצאות בדרום נחלת יהודה⁶⁸⁴, כשלאמיתו של דבר דוד מחק לחלוטין כל איש ואשה מבני הגשורי והגזרי.

בכך מנצל דוד את אמונו של אכיש וגורם לו לחוש כאילו הוא אכן בוגד בעמו, וילחם לצד פלשתים בעת הצורך.

• מדוע מחסל דוד דווקא עמים אלו?

דוד מנצל את מיקומו הנוכחי, בכדי להשלים משימות צבאיות חשובות ששאול לא מילא בזמן כהונתו. בראש ובראשונה- מצות השמדת עמלק.

וכך כותב הרמב"ם⁶⁸⁵:

"שלוש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: למנות להם מלך... להכרית זרעו של עמלק...

ומוסיף עוד בהקשר זה⁶⁸⁶:

"וכן מצות עשה לאבד זרע עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק..."

• הערה חשובה:

פעם נוספת אנו נוכחים לכך שלמרות שדוד מנצל את שהותו בגת כדי להיות הרחק מזרועו של שאול, הוא עדיין נלחם באויבי ישראל, וממלא משימות ששאול הוא זה שהיה צריך לקיימם.

⁶⁷⁷ "ולא הורישו בני ישראל את הגשורי ואת המעכתי וישב גשור ומעכת בקרב ישראל עד היום הזה" (יהושע יג, יג)

⁶⁷⁸ פרק טו ("עמלק-תעודת זהות").

⁶⁷⁹ במדבר יג, כט.

⁶⁸⁰ לעיל ו, ד. וראה גם לקמן ל, א.

⁶⁸¹ "ויעש [=שאול] חיל ויך את עמלק ויצל את ישראל מיד שוסהו" (יד, מז).

⁶⁸² ראה תרגום.

⁶⁸³ ערי הירחמאלי היא עיר שבה היו אנשים ממשפחת ירחמאל בן חצרון משבט יהודה (ראה דהי"א ב, כה), ונזכרת לקמן (ל, כט) כסמוכה לערי הקיני.

(רד"ק).

⁶⁸⁴ תרגום.

⁶⁸⁵ הלכות מלכים א, א.

⁶⁸⁶ שם; ה, ה.

נושאים בפרק:

פלשתים מתקבצים למלחמה ואכיש מבקש מדוד להצטרף אליו.
שאול מעלה את שמואל באוב.
שמואל מודיע לשאול את סופו במלחמה.
בעלת האוב מגישה לשאול ועבדיו מאכל.

"ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים את מחניהם לצבא להלחם בישראל..."

מה פשר התקבצות זו למלחמה?

ת: ע"כ מובא בתוספתא⁶⁸⁷:

"כל זמן שהיה שמואל קיים היו פלשתים נופלים ביד ישראל, שנאמר: ותהי יד ה' בפלשתים כל ימי שמואל..."

מִשְׁמַת שְׁמוּאֵל מָה הוּא אוֹמֵר?

"וימת שמואל ויקבצו פלשתים את מחניהם לצבא"

-מכאן אנו למדים שזכותו של שמואל הגינה על עם ישראל כל זמן שחי.
מהרגע שמת שמואל, כבר לא הייתה זכות לעם ישראל שבגללה ינצלו מהפלשתים.

לילדים נרחיב בהקשר זה על זכותו של הצדיק שגר בין רשעים- שבגללו הקב"ה חס עליהם, כפי שראינו בדברי אברהם להקב"ה בענין סדום.

"ויאמר אכיש אל דוד ידע תדע כי אתי תצא במחנה אתה ואנשיך"

- אנו רואים עד כמה סמך אכיש על דוד, ורצה שישתתף איתו במלחמה כנגד עם ישראל⁶⁸⁸.

לדוד היתה זו שעת מבחן לא פשוטה, שהרי כל חייו עסק רק בלהגן על ישראל מאויביו, וכעת הוא עלול למצוא את עצמו נלחם כנגד אחיו היהודיים.

לחילופין, אם יגלה דוד סימני מרידה, אכיש ושאר סרני פלשתים (שכבר חשו שהוא מורד) יהרגו אותו ואת אנשיו מיד.

בפרק הבא כותב הרלב"ג⁶⁸⁹:

"...והנה היתה מחשבת דוד בלכתו, להיות לשטן לפלשתים ולסכל עצתם על ישראל..אחר שהם בוטחים בו"

"ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל ויקברו ברמה ובעירו"

ע"כ אומרים רבותינו⁶⁹⁰:

"וכי אין אנו יודעים שהרמה עירו?

אלא, מלמד שספדו לו כל ישראל כדרך שספדוהו ברמה"

-דברים אלה מראים לנו עד כמה קשור היה עם ישראל לשמואל הנביא, שבניגוד לשאר השופטים שימש גם כמנהיג רוחני, כשופט בעיני צדק וחברה, כמורם של בני הנביאים, וכנביא בפני עצמו.

⁶⁸⁷ סוטה יא, ו.

⁶⁸⁸ בפסוק הבא אכיש אף מציע: "...לכן שמר לראשי אשימך כל הימים"

⁶⁸⁹ על תחלת פרק כט.

⁶⁹⁰ תוספתא שם.

מדוע מוזכרת שוב מיתת שמואל, והלא כבר הוזכרה לעיל⁶⁹¹ במפורש!

ע"כ עונה הרד"ק:

"אע"פ שספר מתתו למעלה ספר גם כן הנה, מפני המעשה שעשה שאול שדרש בבעלת אוב עבורו, ואילו היה [שמואל] חי לא היה דורש מאיתו, כי הוא כבר ביער האבות והידענים"

"ויקבצו פלשתים ויבאו ויחנו בשונם"

• העיר שונם⁶⁹² -

עיר זו נמצאת מזרחית לעמק יזרעאל, ודרומה אליה נמצאים הרי הגלבוע בהם נתקל בפרק הבא. מקומה של עיר זו הינה צפון מערב לבית שאן, והיא ממוקמת בנחלתו של שבט יששכר⁶⁹³. באטלס דעת מקרא מביא, ששונם היתה אחת מתחנות הביניים של פלשתים, בהם חנו בדרכם ליזרעאל, שהיה שטח בעל חשיבות צבאית-אסטרטגית. בתנ"ך נזכר מקום זה כמקום מושבה של האשה השונמית⁶⁹⁴, שבביתה התארח אלישע, וכן של אבישג השונמית⁶⁹⁵.

"ויקבץ שאול את כל ישראל ויחנו בגלבוע וירא שאול את מחנה פלשתים וירא ויחרד לבו מאד"

שאול רואה שפלשתים נקבצים ופחד אדיר מציף אותו. הוא חש שאין ה' עמו כפי שהיה במלחמות קודמות. צרה נוספת היא, ששמואל נפטר. אך הפסוקים מתארים לנו כי גם בדרכים אחרות בהם מנסה שאול לדעת מה רצון ה', נחסמות לפניו.

"וישאל שאול בה' ולא ענהו ה' גם בחלמות גם באורים וגם בנביאים"

• מדוע לא מצליח שאול לדרוש באורים ותומים?

ת: בחלמות⁶⁹⁶ - לא נענה שאול.

באורים - לא נענה כיון שלא היו אצלו, אלא אצל אביתר הכהן שירד עם דוד⁶⁹⁷.

אך מדוע בנביאים לא נענה שאול?

ע"כ מביא הרלב"ג מספר אפשרויות:

"... אשר מדרך הנשאל בהם [=באורים ותמים] שיבא לו מענה, אם לא [=אלא אם כן] יהיה זה בסבת חטא⁶⁹⁸,

כמו שמצינו בשאול כששאל באלהים [=באורים ותמים], שלא ענהו מצד מה שעבר יהונתן בנו על השבועה, במה שטעם מהדבש...

וידמה [=ונראה לומר] שלא היה שם כהן ראוי שתשרה שם רוח הקדש, להיות נשאל באורים ותומים, כי כבר הרג

שאול נב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים, והנמלט מהם [=אביתר בן אחימלך] היה עם דוד...

והרלב"ג מסיים את דבריו ואומר:

⁶⁹¹ פרק כה.

⁶⁹² ראה אטלס דעת מקרא עמוד 207.

⁶⁹³ "ליששכר יצא הגורל הרביעי... ויהי גבולם יזרעאלה והכסלות ושונם" (יהושע יט, ח)

⁶⁹⁴ מלכים ב, פרק ד.

⁶⁹⁵ ראה מלכים א, פרק א.

⁶⁹⁶ ע"פ התרגום. ויש שפירשו שהכוונה בשאלת הלום לא נענה.

⁶⁹⁷ רד"ק.

⁶⁹⁸ הרלב"ג רומז לכך ששאול לא נענה בגלל חטא הריגת נב עיר הכהנים.

”ויותר נפלא [=מופלא] מזה שלא ענהו ע”י הנביאים, עם ריבויים [=למרות שהיו רבים], כמו שקדם באמרו:
”וירא את להקת הנביאים”⁶⁹⁹”

בהקשר לנושא זה כותב ראב”ש :

”ותרגם [התרגום] : ”ולא קביל צלותיה ה’ אף בחלמיא אף באוריא אף בספריא”, ואמר אחרי כן ”ולא ענני ה’ ביד
הנביאים”, [תרגם התרגום] : ”ביד ספריא”, ולעולם [=למרות שתמיד מתרגם התרגום] ”נביאים”-”נביא”, [אלא]
לפי שלא היה בימיו של שאול נביא [אלא אחד מה”ספריא”-בני הנביאים, תלמידיו של שמואל], וכבר קדם
ושמואל מת [ולכן גם משמואל לא יכל לבקש]”

בתלמוד⁷⁰⁰ אנו מוצאים רמז עקיף לכך ששאול לא נענה כיון שהרג את נב עיר הכהנים, ואף שאול עצמו ידע
זאת.

שכן לקמן נראה שכאשר מעלה האשה באוב את שמואל, ושואל פונה אליו אומר לו :
”...ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות...”
והתלמוד מסביר ש”אורים ותמים לא קאמר כיון דקטליה לנב עיר הכהנים”
-הווי אומר שאול לא דרש באורים ותמים כיון שידע שזה עונש על הריגתם⁷⁰¹.

”ויאמר שאול לעבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדרשה בה”

פה שאול עושה מעשה קיצוני מעין כמוהו המראה לנו באיזו מצוקה היה שאול.
בתחלת הפרק נאמר : ”ושאול הסיר את האבת ואת הידענים מהארץ”⁷⁰², וכעת נואש שאול עד כדי כך שהוא עובר
על איסור מפורש מהתורה כדי לדעת מה לעשות במצב הקשה אליו נקלע.

וכך כותב הרמב”ם⁷⁰³ בנוגע לאיסור שאלה באוב :

”אסור לשאול בעל אוב או ידעני שנאמר ”לא ימצא בך... ושואל אוב וידעני”.

-נמצאת למד שבעל אוב וידעני עצמן בסקילה, והנשאל בהן באזהרה ומכין אותו מכת מרדות.
ואם כיון מעשיו ועשה כפי מאמרו לוקה”

ומהו אותו איסור העלאה באוב?

ע”כ מובא במסכת סנהדרין⁷⁰⁴ :

”תנו רבנן :

בעל אוב- זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו⁷⁰⁵”.

וע”כ מביא הרמב”ם⁷⁰⁶ :

”...כיצד מעשה האוב?

זה שהוא עומד ומקטיר קטרת ידועה, ואוחז שרביט של הדס בידו ומניפו, והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם
עד שישמע השואל כאלו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל, בדברים מתחת הארץ, בקול נמוך עד מאד,
וכאלו אינו ניכר לאוזן, אלא במחשבה מרגיש בו.

⁶⁹⁹ לעיל יט, כ.

⁷⁰⁰ ברכות יב:

⁷⁰¹ ואע”פ שראינו שהאורים ותמים היו כעת עם נערו של דוד-אביתר, שאול היה יכול לבקש מאחד מעבדיו שישאל בורים ותמים, או שיביאו את אביתר אל
שואל.

⁷⁰² ולמרות שאין כוונת הפסוקים לומר שבאותו זמן הכרית (וכעבור זמן קצר מיד בקש אשת אוב), אלא רוצים לומר לנו את הניגוד שבהתנהגותו של שאול
מפאת מצבו.

⁷⁰³ ע”ז וחקת הגויים יא, יד.

⁷⁰⁴ סה:

⁷⁰⁵ מעלה את המת ויושב לו באחד מבין פרקי העצמות של מכשף, כגון על פרקי אצבעותיו או על פרקי ברכיו” (רש”י על סנהדרין שם).

⁷⁰⁶ ע”ז וחקת הגויים ו, א.

וכן הלוקח גולגולת של מת, ומקטיר לה, ומנחש בה, עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו.
כל אלו מעשה אוב הן, והעושה אחד מהן נסקל.

שאל מבקש בעלת אוב ועבדיו מכוונים אותו לבעלת אוב הנמצאת בעין דור.
שאל מוריד את בגדי המלכות, ולובש עליו בגדים פשוטים⁷⁰⁷ בכדי שהאשה לא תזהה אותו.
ולמרות שהאשה מתלבטת אם לעשות כדבריו בגלל העונש הקשה שהטיל שאל המלך על מי ששואל באוב (!), שאל
עוד נשבע לאשה שלא יקרה לה עוון במעשה זה.
בדברי רבותינו⁷⁰⁸ מובא כי אשה זו היתה אמו של אבנר.

"ותאמר האשה את מי אעלה לך ויאמר את שמואל העלי לי"

הרד"ק בפרוש⁷⁰⁹ מביא שבפרשיה זו נחלקו הגאונים האם אכן העלתה האשה את שמואל או לא.

כאן נביא את פרוש רוב הגאונים בקצרה, ואי"ה נרחיב ע"כ בנספח מיוחד לפרק זה⁷¹⁰.
דעת רוב הגאונים שהאשה אכן העלתה את שמואל, ולא בגלל שבהעלאה באוב יש כח להעלות המת אלא כי ה' רצה
שיעלה שמואל.

הוכחות לדבר זה נעוצות בכך שהאשה עצמה מפחדת ומתיירת כשעולה שמואל, ואין דרכו של מי שמעלה מתים
שפוחד מהמת.

כמו כן, האשה פוחדת ששאל יהרוג אותה, ומי שמחיה מתים אין זה הגיוני שיפחד מהמות.
נוסף על כך יש סוגיה מפורשת במסכת סנהדרין שממנה רואים שאכן שמואל כן עלה.

דגשים לילדים :

לילדים נדגיש את מצבו הקשה של שאל, ואת הייאוש שתקף אותו.

נביא את דברי הרמב"ם וכו' על ענין העלאת האוב, אך כמובן נדגיש שאלו דברים שאין בהם ממש.
בנוסף, נסביר להם כפרושם של רס"ג, ורבינו האי, שלא האשה היא שהחיותו, אלא הקב"ה גרם ששמואל יקום,
ולכן גם האשה נבהלה כשראתה זאת.

"ויאמר שמואל למה תשאלני זה' סר מעליך ויהי ערך [=בעזרו של רעך]"

שמואל כועס על שאל שהעלהו באוב ובפרט לאחר שהקב"ה כבר החליט לתת את הממלכה לדוד.
שמואל מוכיח שוב את שאל על חטאו בענין עמלק, ומודיע לו מה יהיה עונשו.

"ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי..."

פה מקבל שאל את הגזירה הנוראה- שיפל הוא ועם ישראל במלחמה.
לשמע דבר זה "וימהר שאל ויפל מלא קומתו ארצה וירא מאד מדברי שמואל גם כח לא היה בו כי לא אכל לחם
כל היום וכל הלילה".

רבותינו כותבים⁷¹¹ על כך דבר מזעזע :

"...אמר ליה [שאל לשמואל]: ואין מיערק [=ואם אברח, אנצל?]

⁷⁰⁷ בלשון המדרש(ויק"ר כו, ז) "מאנין פניקא"-בגדים מבוזים.

⁷⁰⁸ ויקרא רבה כו, ז.

⁷⁰⁹ וכן מובאת מחלוקת זו ברבנו בהיי על התורה (הוצאת מוסד הרב קוק) עמוד שסא.

⁷¹⁰ ראה נספח "האם הצליחה בעלת האוב לבעלות את שמואל".

⁷¹¹ ויקרא רבה שם.

אמר [שמואל]: אין, ערקת את משתזיב [=אם תברח תנצל], ואם את מקבל עליך מדת הדין מחר אתה ובניך עמי במחיצתי [בגן עדן].

כיון ששמע שאול את דברי שמואל נתירא, שנאמר "וימהר שאול ויפל מלא קומתו ארצה..." אמרו לו אבנר ועמשא: מה אמר לך שמואל? אמר להם: אמר לי למחר את נחית לקרבא, ונצח [=למחר אתה יורד לקרב ומנצח]. ולא עוד, אלא בניך מתמנין רברבין [=ובניך יתמנו לשרים].

מכאן אנו רואים שלשאול היתה האפשרות להנצל, אך שאול הבין שהדרך היחידה מבחינתו לכפר על עוון הריגת נב עיר הכהנים הוא רק ע"י שיצא למלחמה ויהרג.

ע"כ מוסיף המדרש⁷¹²: "אמר ריש לקיש: באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם: באו וראו בריה שבראתי בעולמי- בנוהג שבעולם אדם הולך לבית המשתה, אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין. **זה יוצא למלחמה ויודע שנהרג ונוטל בניו עמו ושמוח על מדת הדין שפוגעת בו...**

במדרש מעניין⁷¹³ אנו מוצאים התייחסות לדבריו של שמואל על מה שנגזר על עם ישראל ועל שאול: "בשעה שהלך שאול ושאל באשת אוב, והעלתה לו שמואל, ואמר לו שמואל כל אותן הדברים, וכיון שאמר לו שמואל "אתה ובניך עמי" בטח שאול על דבריו ונתייאש מן התפלה- **אמר [שואל], הואיל ואני מת, מה אני מועיל מתפלל?**

ישב לו מן התפלה ונדקר בחרב...שאלו היה מתפלל לפני הקב"ה היה מבטל ממנו את הגזירה" ובהקשר לנושא זה **אומרים רבותינו**⁷¹⁴:

"ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב:

כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו... מהכא "ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי וה' סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות ואקראה לך להודיעני מה אעשה"

ואילו אורים ותמים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים.

ומנין דאחילו [=שמחלו] ליה מן שמיא שנאמר (ויאמר שמואל אל שאול מחר) [ומחר] אתה ובניך עמי ואמר רבי יוחנן "עמי"-במחיצתי.

רבינו המאירי מסביר⁷¹⁵:

שלמרות ששאול שאל באוב, שלכאורה נראה כאילו לא עשה תשובה, הרי בזה שהלך למלחמה למרות שידע מה מצפה לו, בזה רואים ששב בתשובה על חטאו, והתבייש בו, ולכן כופר עונו.

סיום הפרק

בעלת האוב מציעה לשאול לחם, אך שאול מסרב.

האשה שוחטת מיד עגל מרבק⁷¹⁶ [=מפוטם⁷¹⁷] ואופה מצות, ולאחר הפצרות ולחצים מצד עבדיו⁷¹⁸, שאול אוכל לבסוף.

⁷¹² שם.

⁷¹³ דברים רבה (הוצאת ליברמן) א, ח.

⁷¹⁴ ברכות יב:

⁷¹⁵ על הסוגיה.

⁷¹⁶ "...ואמר רבי יונה [אבן ג'נאה, -מגדולי המדקדקים בספרד] מרבק הוא המקום אשר תפוטם בו הכבשה או העגל ברבק.

והרבק [הוא] חבל הנקשר בצוואר שלא תסור הכבשה או העגל כאשר רוצים לפטמו. (ראב"ש).

⁷¹⁷ תרגום.

⁷¹⁸ ראה תרגום.

נושאים בפרק:

פלשתים מתקבצים למלחמה ומבקשים מאכיש לשלוח את דוד לביתו. אכיש מתנצל בפני דוד על החלטה זו, ומשלחו לעירו.

"ויקבצו פלשתים את כל מחניהם אפקה וישראל חונים בעין אשר ביזרעאל"

לאחר שחנו בשונם, מתקדם הצבא הפלשתי צפונה לכיון עמק יזרעאל וחונים באפק. עיר זו הייתה ממוקמת בחלקו הדרומי של עמק יזרעאל, למרגלות הר הגלבע, מזרחית לנחל הקישון⁷¹⁹. הר הגלבע עצמו ממוקם מעט מערבית לאיזור מגידו (דרומית מזרחית לבית שאן).

עמק יזרעאל בתנ"ך-

עמק זה מוזכר בתנ"ך מספר פעמים בהקשר למלחמות. מלחמת ברק עם סיסרא, עוברת דרך כל עמק יזרעאל עד תענך ומגידו⁷²⁰. ואף המהומה הראשונה במלחמת גדעון מתבצעת בחלקו הצפוני של עמק יזרעאל⁷²¹.

סרני פלשתים, ביחד עם מאות ואלפים של חיילים מתכוננים למלחמה, ודוד וצבאו נמצאים בסוף עם אכיש.

"ויאמרו שרי פלשתים מה העברים האלה"

שרי פלשתים מתרעמים כך שדוד ואנשיו מצטרפים למלחמה אך אכיש מרגיע אותם ואומר להם שאל להם לדאוג, שכן הוא מכיר את דוד כאילו היה איתו כבר שנים (למרות שהיה איתו רק ארבעה חדשים⁷²²) ולא מצא בו פסול. אעפ"כ, שרי פלשתים לא משתכנעים, ודורשים מאכיש שלא לתת לו להצטרף אליהם למלחמה פן יבגוד בהם. אכיש מתנצל באזני דוד כי בעיניו הוא בסדר, ורק הסרנים הם אלה שלא נותנים לו מלבוא למלחמה. דוד מגיב בתמימות ואמר – איזה רע מצאת בי שלא אבוא ואלחם באויביך? לבסוף חוזר דוד לכיון צקלג.

מרון חיד"א מעיר⁷²³ כי גלגל הקב"ה את הדבר שלא ימצא דוד במלחמה, שבמלחמה זו מתו לבסוף שאול ובניו, ואם דוד היה משתתף, היו מאשימים אותו בכך שלא עשה מספיק בכדי להציל את שאול.

נושאים בפרק:

דוד ואנשיו שבים לצקלג, ומוצאים כי העמלקים שבו את בני ביתם. דוד שואל בה' והנער המצרי מוליך אותו לכיון עמלק. דוד מכה את עמלק ומציל את מה ששבו. טענות אנשי הבליעל בדבר חלוקת השלל, והחלטת דוד לחלקו אף לאלו ששמרו על הכלים.

⁷¹⁹ ראה דעת מקרא עמ' 207, 211.

⁷²⁰ ראה שופטים פרק ד.

⁷²¹ ראה שופטים ז, כב.

⁷²² רד"ק.

⁷²³ "הומת אנך".

"ויהי בבוא דוד ואנשיו אל צקלג ועמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג וישרפו אתה באש"

כשדוד חוזר לעירו הוא מוצא עיר שרופה באש, ונשיו, וכן בניהם ובנתיהם של אנשי העיר, נשבו כולם. בנס לא הרגו העמלקים אף אחד⁷²⁴.

כפי הנראה למרות שדוד הכרית העמלקים ולא השאיר איש ואשה, היו כאלה שהצליחו לברוח, ורצו לנקום בדוד, ולכן שרפו את עירו.

"ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסוקלו כי מרה נפש כל העם איש על בניו ועל בנתיו"

כשרואים אנשיו של דוד מה עשו העמלקים, מאשימים הם את דוד במה שקרה (וגם על כך שהחליט להצטרף לצבא אכיש ובשל כך גרם לעמלקים לרצות לנקום בו⁷²⁵).

דוד בוכה על מה שקרה, וגם על ההאשמה שמאשימים אנשיו אותו.

"ויאמר דוד אל אביתר... הגישה לי האפד... וישאל דוד בה' ארדף אחרי הגדוד הזה"

בנספח "האורים ותמים" הבאנו את דבריו של רס"ג האומר שאחת הסבות בשבילה שואלים באורים ותמים הינה מלחמות.

אעפ"כ בשאלה זו באורים ותמים היה חריג- כיון שפה נענה דוד על שתי שאלותיו בבת אחת- מחמת דחיפות העניין⁷²⁶.

לפני ששאל דוד את השאלה באורים ותמים, נאמר לנו בפסוקים "ויתחזק דוד בה' אלהיו".

ומסביר זאת מרן חיד"א:

שאפשר להסביר שדוד התחזק בכך שראה שהצילו הקב"ה מלהשתתף במלחמה עם אכיש, שאז היו אובדים חלילה הוא ואנשיו כליל.

דוד נענה בחיוב באורים ותמים לבקשתו שיצליח להדביק⁷²⁷ את העמלקים ולהציל נשיו.

ע"כ כותב בעל ילקוט מעם לועז:

"...ואנו רואים כאן שהעמלקים נהגו לפי דרכם, שלא היה בהם אומץ להלחם בגלוי וחיכו לשעת כושר ותפסו את כל הנחשלים⁷²⁸ היינו הטף והנשים שפי שעשו בימי משה".

"וירדף דוד הוא וארבע מאת איש ויעמדו מאתיים איש אשר פגרו מעבֹר את נחל

הבשר"

מתוך צבאו של דוד שמנה שש מאות איש, ארבע מאת חצו איתו את נחל הבשר והשאר לא חצו ונשארו לשמור על הכלים.

הרד"ק מסביר שהסבה המקורית שנשארו כיון שלא היה להם כח לרדף והיו חלשים⁷²⁹.

נחל הבשור- מדבריו של בעל "אדמת קדש"⁷³⁰ נראה כי נחל הבשור נמצאת דרומית לעזה.

⁷²⁴ רד"ק.

⁷²⁵ ע"פ "חומת אנך".

⁷²⁶ "אין שואלין באורים ותמים שני דברים כאחד... ואם הצרך הדבר לשנים [=אם היה צריך שיענו לו בפעם אחת על שתי שאלות] מחזירים לו שנים" (יומא

עג:)

⁷²⁷ כך תרגם בתרגום למילה "ארדף".

⁷²⁸ כפי שנאמר לגבי עמלק: "ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע".

⁷²⁹ וכן היא דעת התרגום שמתרגם אשר פגרו- "ואתמנעו".

⁷³⁰ עמוד פה.

"וימצאו איש מצרי בשדה ויקחו אתו אל דוד ויתנו לו לחם ויאכל וישקהו מים"

מכאן למדים **בתלמוד**⁷³¹ שאדם שיש לו בולמוס [=חולי הבא מחמת רעבון] מאכילין אותו דבש וכל מיני מתיקה שהם משיבים את רוחו של האדם.

ובתלמוד הירושלמי⁷³² משמע שהאכילוהו מדבלה וצימוקים של תרומה.

"ויאמר נער מצרי... אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה ועל נגב כלב ואת צקלג שרפנו באש"

לאחר שאנשיו של דוד מחיים את רוחו של הנער, הנער מתחיל לספר כיצד ניצלו העמלקים את העובדה שהפלשתים התרחקו צפונה בכדי לפשוט על ארץ פלשתים (הנקראת גם ארץ כרתים⁷³³) ועל חלקים בדרום נחלת שבט יהודה. לאחר שדוד משכנע את הנער המצרי שלא יסגירו אל אדוניו, מראה הנער לדוד את המיקום בו חונים העמלקים. דוד וצבאו מגיעים למקום העמלקים, ומוצאים אותם באמצע החגיגות על לקיחת השלל והביזה.

"ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם ולא נמלט מהם איש כי אם ארבע מאת איש נער"

דוד מכה את צבא פלשתים מהבוקר ועד הערב שלמחרת, הורג את כולם (למעט ארבע מאות איש שנמלטו), ומחזיר את השלל.

בדברי הימים מובא⁷³⁴ שביחד עם דוד הצטרפו אנשים מבני מנשה, שהיו כלם גבורים בצבא שאול.

ובתלמוד מובא⁷³⁵ בהקשר לכך שלכן זכו לנצחם – שכן אין בני עשו [=ובתוכם עמלק] נופלים אלא ביד זרעו של יוסף [=שמנשה הם מבניו של יוסף].

על מלחמה זו אומרים **רבתינו**⁷³⁶ :

"ר' יהושע בן לוי פתר קרא בעמלקים "בקרוב עלי מרעים" אלו עמלקים שנאי (שמואל א ל) ועמלקים פשטו אל נגב ואל צקלג לאכול את בשרי ושתי נשי דוד נשבו.

"צרי ואויבי לי [המה כשלו ונפלו]" (שם) ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם."

מהו "למחרתם"? אמר ריב"ל שתי לילות ויום אחד [=נמשכה מלחמת דוד בעמלק].

מי היה מאיר לו? הקב"ה בזיקים וברקים הוא שדוד אומר (תהלים יח) "כי אתה תאיר נרי"..."

"ויבא דוד אל מאתיים האנשים... ויען כל איש רע ובליעל... יען אשר לא הלכו עמי לא ניתן להם מהשלל"

דוד ואנשיו חוזרים לנחל הבשור, למקום שבו שמרו מאתיים האנשים הנותרים על הכלים, ואנשי בליעל רוגזים ע"כ שהם יהנו מהשלל למרות שלא נלחמו.

ע"כ אומר להם דוד "כי כחלק הירד במלחמה וכחלק הישב על הכלים יחדיו יחלקו".

⁷³¹ יומא פג:

⁷³² יומא ה, ה.

⁷³³ ראה רד"ק.

⁷³⁴ דה"י א; יב, כ.

⁷³⁵ ב"ב קכג: וברגמ"ה שם.

⁷³⁶ ויק"ר כא, ג.

- **בילקו"ש מביא**⁷³⁷ כדוגמא לכך מצינו במלחמתו של אברהם עם המלכים⁷³⁸, שנלוו אליו עבדיו, וענר אשכל וממרא נשארו לשמר על הכלים – וחלק אברהם אבינו ביניהם בשוה.

עקרון זה מפורש כבר בתורה⁷³⁹:

"וחצית את המלקח בין תופשי המלחמה ובין כל העדה".

כעת משהתעוררה המהומה לגבי האנשים שנשארו לשמור על הכלים דוד הזכיר שוב רעיון זה וקבעו מחדש⁷⁴⁰.

בילקוט מעם לועז מביא בהקשר לפסוק זה הסבר נוסף:

שדוד הוכיח את אנשי הבליעל ואמר להם – שבמלחמה של האומות שבה הנצחון נמדד לפי מספר החיילים והלוחמים, נכון הדבר שמי שלא השתתף במלחמה בפועל לא זכאי לקבל מהשלל.

אך במלחמה של עם ישראל שלא בזכות הכח ומספר הלוחמים מנצחים, אלא בזכות תשועת ה', גם אלה שעזרו בעקיפין ושמרו על הכלים זכאים לקבל מהשלל.

ע"כ כותב הרמב"ם⁷⁴¹:

" כל הרוגי המלך ממונם למלך.

וכל הממלכות שכובש הרי אוצרות המלכים למלך.

ושאר הבזה שבזוזין, בזוזין ונותנין לפניו והוא נוטל מחצית בראש, ומחצית הבזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה לשמרה, חולקין בשוה שנאמר "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו"

כל הארץ שכובש הרי היא שלו, ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה, ובכל אלו הדברים דינו דין.

ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ותהיה מחשבתו ומגמתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבר זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה', שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות..."

"ויבא דוד אל צקלג וישלח מהשלל לזקני יהודה לרעהו לאמר..."

לאחר שהחזיר דוד את נשיו ואת שללו ושלל אנשיו, מחזיר דוד לאנשים נוספים משבט יהודה (שהיו אוהביו⁷⁴²) שנלקח מהם השלל.

פרק לא

נושאים בפרק:

המלחמה בפלשתים ומות שלושת בני שאול.

שאול נופל על חרבו, ואנשי ישראל נסים מהפלשתים.

פלשתים מתעללים בגוויות שאול ובניו, ושיראל לוקחים אותם לקוברים.

"ופלשתים נלחמים בישראל וינסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבע"

• מהי הסבה בשלה נהרגו רבים מעם ישראל במלחמה זו?

ת: ע"כ מצינו בחז"ל מספר סבות.

במדרש אחד מביאים חז"ל⁷⁴³:

⁷³⁷ רמז קמא.

⁷³⁸ ראה בראשית יד, כד.

⁷³⁹ במדבר לא, כז.

⁷⁴⁰ ראב"ש.

⁷⁴¹ הלכות מלכים ד, ט.

⁷⁴² תרגום.

⁷⁴³ דברים רבה ה, ט.

ד"א "ואמרת אשימה עלי מלך" א"ר יהודה ברבי אלעאי על ג' דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ ואלו הן למחות זכרו של עמלק ולמנות להם מלך ולבנות להם בהמ"ק... אבל דורו של שאול כולן היו דילטורין תדע לך כשהיה שאול רודף אחר דוד היו הכל אומרים עליו לשון הרע לשאול שנא' (תהלים נב) בבוא דואג האדומי וגוי' (שם נד) בבוא הזיפים ויאמרו לשאול לפיכך היו נופלים במלחמה..."

במקום אחר מביאים רבותינו⁷⁴⁴:

"ד"א [על הפסוק במלכים⁷⁴⁵] "יהודה וישראל רבים" מהיכן נתמעטו ישראל?

כיון ששמואל אמר לשאול שילכו למחות שמו של אגג, עברו על הדבר, [והיו] ישראל מאתים ועשרים אלף שני ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרי אלפים איש יהודה (שמואל א' ט"ו ד') באותה שעה נתחייבו כלייה. אמר הקב"ה אם הולכים בבת אחת [בזמן שאול] אין עמידה לישראל, הריני נוטלם קימעה קימעה, ושבעים אלף מתים מהם בדבר [-בזמן דוד], והשאר בהר הגלבוע עם שאול"

לילדים נדגיש:

ששתי הסבות קשורות אחת בשניה:

לשון הרע מבטא את הפירוד והשנאה ששררה בעם ישראל, שאז אף אם הם מקיימים מצוות, הקב"ה אינו חפץ בהם. מאידך, כשיהודי לא יכול לחיות בשלום עם השני- הוא נופל בטעות של שאול- ומרחם על האויבים שלו.

"וידבקו פלשתים את שאול ואת בניו ויכו פלשתים את יהונתן ואת אבינדב ואת מלכישוע בני שאול"

לאחר שרבים מעם ישראל נופלים במלחמה, גם בניו של שאול נופלים⁷⁴⁶.

ופה מתגלה גבורתו של שאול שמוכן למסור עצמו בכדי לכפר על חטאו.

ואכן הפסוק ממשיך ואומר לנו "ותכבד המלחמה אל שאול...ויקח שאול את החרב ויפל עליה"

ע"כ מעיר מרן חיד"א⁷⁴⁷:

"מגיז הכתוב צדקתו, כי הגם שראה שנסו ישראל, וראה מיתת בניו לא נס⁷⁴⁸, וקבל המיתה על עצמו לזכות לעולם הבא כמו שאמר לו שמואל הנביא עליו השלום מחר אתה ובניך עמי במחיצתי"

"וימצאהו המורים אנשים בקשת ויחל מאד...ויאמר שאול לנשא כליו שלף חרבך ודקרני בה..."

לאחר ששאול מרגיש כי הקשתים הולכים וסוגרים עליו, שאול מבקש מנערו שהוא יהרגהו, במקום שאותם רשעים יהרגוהו, יתעללו בגופתו, ויבזוהו⁷⁴⁹.

נערו של שאול מסרב, ושאול לוקח את חרבו ונופל עליה.

"ויקח שאול את החרב ויפל עליה"

מפסוק זה משתמע בפשטות כי שאול אכן הרג את עצמו⁷⁵⁰.

אעפ"כ בתחלת שמואל ב⁷⁵¹ מובא שהנער העמלקי מספר לדוד על קורות המלחמה אומר לו "ואעמד עליו ואמתתהו". ע"כ מביא הרלב"ג⁷⁵²:

⁷⁴⁴ פסיקתא רבתי פרשה יא.

⁷⁴⁵ א; ד, כ.

⁷⁴⁶ אך איש בשת ברח עם אבנר. ("חומת אנך" בשם מפרשים).

⁷⁴⁷ שם.

⁷⁴⁸ למרות שכפי שראינו מדברי המדרש (ויקרא רבה כו, ז) בפרק הקודם, יכל לברוח ואף להנצל.

⁷⁴⁹ ע"פ התרגום.

⁷⁵⁰ וכן משמע מהפסוק בדברי הימים (א; י, ד): "ויאמר שאול אל נושא כליו שלף חרבך...ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד ויקח שאול את החרב ויפל עליה"

⁷⁵¹ פרק א, ט-י.

⁷⁵² על שמואל ב.

"ידמה מזה המקום [=מהפסוק אצלנו בפרק ל'] שכחש העמלקי, [ו]שאמר לדוד שכבר הרג שאול, ואולם אמר זה למצוא חן בעיני דוד, כי יודע היה שנאת שאול את דוד...⁷⁵³"

- מדברי הרלב"ג אנו רואים כי הנער מחפש כיצד להצדיק את עצמו, ולמצוא חן בעיני דוד. עובדה זו יכולה להסביר לנו פרט תמוה נוסף המובא במדרש⁷⁵⁴ האומר שהנער העמלקי היה בנו של דואג האדומי. כפי הנראה, המדרש לא בא לתאר לנו מי היה אביו, אלא לומר לנו שהוא נקט בשיטה דומה לשל דואג האדומי שעשה מעשה מתוך חנופה.

הוכחה נוספת לנושא זה נמצאת לקמן בפרק ד. שם נראה כי דוד משוה את מעשיהם של רכב ובענה (שהרגו את איש בשת בתחבולה), למעשהו של הגר העמלקי, ואומר: "כי המגיד לי לאמר הנה מת שאול והוא היה כמבשר בעיניו [=לעצמו חשב שבשורה זו היא בשורה טובה] ואחזה בו ואהרגהו בצקלג אשר לתתי לו בשורה [=שחשב שאתן לו מתן בשורה⁷⁵⁵]".

המלבי"ם אף מדייק זאת באופן נפלא ומסביר⁷⁵⁶:

יש הבדל בין "מגיד" ובין "מבשר":

שהמגיד יגיד דבר שאין לחברו בו תועלת בידיעתו, ולפעמים דבר ששמע במקרה מפי אחרים.

והמבשר: יכוין להודיע דבר שיש לחברו בו תועלת.

והנה [בשורת] מיתת שאול היה אצל דוד רק הגדה- כי לא חשב להשיג מזה שום תועלת, וכל שכן שלא היה אצלו בשורה טובה.

אבל בעיניו [=של הגר העמלקי] היה כמבשר לו בשורה טובה...

-ומכאן אנו רואים שאכן- דוד לא האמין לגר העמלקי, והבין שאמר זאת בשביל שכר בשורה, ולכן הרגו.

[לילדים לא נכניס את כל הדיון, ונסביר בפשטות ששאול הרג את עצמו]

על מעשהו של שאול מביאים **רבותינו**⁷⁵⁷:

[על הפסוק "ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם", דורש המדרש:]

"אך" להביא את החונק עצמו⁷⁵⁸ [שיש עליו דיני מאבד עצמו לדעת (=מתאבד)].

יכול כשאול? [אולי נאמר שגם לשאול יש דין של מאבד עצמו לדעת?]

ת"ל "אך" [למעט את שאול שאינו נכלל בגדר מאבד עצמו לדעת⁷⁵⁹].

מהו היחס לאדם שמאבד עצמו לדעת?

ע"כ כותב הרמב"ם⁷⁶⁰:

"המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר ולא מתאבלין עליו ולא מספידין אותו.

אבל עומדין עליו בשורה ואומריין עליו ברכת אבליים וכל דבר שהוא כבוד לחיים... וכן כל אותן שאמרו שאין מתאבלין עליהן כגון הרוגי בית דין ושפרשו מדרכי צבור והנפלים והמאבד עצמו לדעת אין הכהן מתטמא להן".

⁷⁵³ ולמרות שהביא הרלב"ג הסבר נוסף – בחרתי בהסבר זה כי לענ"ד הוא יותר הולך כפשט הפסוקים מפרק ל, ומדברי הימים.

⁷⁵⁴ תנחומא תצא פרשה יא.

⁷⁵⁵ מצודת דוד.

⁷⁵⁶ בפרושו לקמן (ד, *).

⁷⁵⁷ בראשית רבה לד, יג.

⁷⁵⁸ ע"כ דורש התלמוד בב"ק (צא): "את דמכם לנפשתיכם אדרש"- מיד נפשתיכם [=של עצמכם], אדרוש את דמכם.

⁷⁵⁹ וע"כ מביא הרד"ק שתי סבות:

א. שידע שסופו למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל.

ב. שלא רצה שיתעללו בו הערלים ויבזו גופתו.

⁷⁶⁰ הלכות אבל א, יא, והוספה מפרק ב, ח (שם).

לילדים נדגיש :
שהקב"ה נתן לאדם חיים, אך מטרת נתינת החיים אינה כדי שאדם יעשה בהם מה שירצה ובטח לא שהוא יחליט לקחתם בעצמו, אלא שיבין את החסד הגדול בכך שהוא חי, וישתמש בחייו כדי לקיים רצון ה'.
אצלנו, שאול אינו מתאבד סתם אלא מת על קדוש ה' תוך כדי הגנה על עם ישראל, ובנוסף לכך בתור כפרה על חטאו – הריגת נב, ולכן אין זה נקרא התאבדות סתם.

"וימת שאול ושלשת בניו ונשא כליו גם כל אנשיו ביום ההוא יחדיו"

[הרחבה:]

ע"כ מובא בילקוט מעם לועז :

"והנה הכל מדה כנגד מדה :

מה שנפל בחרב היה על עון עיר הכהנים שהרג בחרב ומה שנפלו בניו עמו ביום אחד-על שהרג שם [=בנֹב] אבות על בנים. ויהונתן נהרג על שהיה לו חלק מה בעוון זה- שאלו היה פוטר את דוד בלחם כדרך המלואים לא היה בא דוד לאחימלך ולא היה גורם להריגתם...

וזה שאח"כ הפשיטו כליו [של שאול] לפי שחמל על אגג ועל הצאן והביאם לא"י.

[לילדים לא הכנסתי ענין זה מפני המורכבות בהבנת עונשו של יהונתן ביחס למעשהו]

בהקשר זה מובא (מיוחס ל)רש"י על דברי הימים⁷⁶¹ :

"[על הפסוק "וימצאהו המורים בקשת..."]

- בוא וראה כי אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' (משלי כ"א) כי נגד ה' דרכי איש- בנימין היו שונאיהם נופלים לפניהם בקשת כי הם בקיאים בקשת כדכתיב אטר יד ימינו וגו' בשופטים (כ"א) וכן ביהונתן צדה אורה לשלח לי למטרה בשמואל (א' כ') וכתיב למטה (דברי הימים א' י"ב ב') בנימן נושקי קשת מימיני וגו' וכן באסא בספר זה (דברי הימים א' ב' י"ד) ומבנימן נושאי מגן ודורכי קשת וגו' אבל כשהשם סר מעל שאול נפל ביד רובה קשת בדבר שהוא אומנתו."

עוד מובא במדרש⁷⁶² בהקשר זה על האכזריות שבמותו של שאול :

"...ורבנן אמרין : כל מי שנעשה רחמן על אכזרים [=מרמז על חמלתו על אגג], מדת הדין פוגעת בו.

הדא הוא דכתיב : "וימת שאול ושלשת בניו..."

במדרש אחר⁷⁶³ אנו מוצאים סיכום של הסבות שבגללם נהרג שאול :

"ת"ר על חמש חטאות נהרג אותו צדיק⁷⁶⁴ שנאמר (ד"ה א' ו) "וימת שאול במעלו אשר מעל בה' "

1. על שהרג נוב עיר הכהנים,

2. ועל שחמל על אגג,

3. ועל אשר לא שמע לשמואל שא"ל שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך (שמואל א' ו) והוא לא עשה כן אלא

ואתאפק ואעלה העולה,

4. וגם לשאול באוב לדרוש

5. "ולא דרש בה' וימיתהו" (מלשון המדרש לא ברור בדיוק מהו החטא החמישי אך בילקוט מעם לועז מביא :

שבמלחמת מכמש (לעיל יד, ט) אמר שאול לכהן "אסף ידך" ולא שאל באורים ותמים לפני שיצא למלחמה,

וזהו החטא החמישי עליו מדבר המדרש⁷⁶⁵).

⁷⁶¹ א'; י, ג.

⁷⁶² מדרש זוטא קהלת ז, יד.

⁷⁶³ תנחומא אמר ב.

⁷⁶⁴ ומדברי התלמוד (יומא כב): " שאול באחת ועלתה לו... שאול באחת ועלתה לו, מאי היא? מעשה דאגג" - אנו למדים שזה היה החטא החמור ביותר מבין

חמשת החטאים המוזכרים.

⁷⁶⁵ רש"י (על דבה"א; י, ג) מביא שהיו שתי מעילות בכך ששאל אחר שמואל, וע"כ ששאל באוב וזהו החטא החמישי שעליו מדובר.

לילדים נסביר :

שאכן שאול היה צדיק⁷⁶⁶, אך בכך שלא כלה את עמלק, קבל רוח רעה שעל ידה הגיע לכל הדברים הרעים הנזכרים פה.

מאידך חשוב להזכיר לילדים גם את פעולותיו החשובות של שאול למען עם ישראל ואת זכויותיו :

נתחיל ממעשיו הפרטיים שמוזכרים לשבח :

א. ענוה בעת המלכתו ("הלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל"⁷⁶⁷)

ב. שמע חרפתו ושתק- ("ובני בליעל אמרו מה ישענו זה ויהי כמחריש"⁷⁶⁸)

ג. היה זהיר במצות ציצית⁷⁶⁹.

ד. היה צנוע במעשיו, בפרט בדברים הנסתרים מעין אדם-(ויבא אל גדרת הצאן ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו⁷⁷⁰)

ה. שב בתשובה על מעשיו, והיה מוכן להרוג את עצמו כדי לכפר על חטאו שעשה⁷⁷¹.

ו. שאול זכה להתנבאות – שזוהי מדריגה מיוחדת לכל אדם המצריכה מדות מיוחדות⁷⁷², וכפי שהעיד עליו שמואל הנביא

בכבודו ובעצמו⁷⁷³: "הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמהו בכל העם".

בנוסף גם בתחומים לאומיים ראינו את מעשיו הטובים של שאול :

1. שאול הוא זה שלקח את הלוחות מיד גלית, ורץ איתם עשרות קילומטרים, במלחמה הראשונה מול פלשתים

באפק⁷⁷⁴.

2. שאול מנתח צמד בקר כדי להכריח את כל ישראל לצאת להגנת אנשי יביש גלעד⁷⁷⁵.

3. דאג לבער האבות והידענים מעל עם ישראל⁷⁷⁶.

4. מוכן להכות את פלשתים עד חרמה במלחמת מכמש (ונעצר רק כי לא ענהו ה' באורים ותמים בגלל חטא

בנו⁷⁷⁷).

5. הוא אינו פשרן באשר לחטא בעל השפעה לאומית, אף אם המדובר הוא בנו שלו (-שאלולי העם היה משכנעו

לפדות את יהונתן היה הורגו⁷⁷⁸), ואף במצב מלחמה (שמוכיח את העם ע"כ שהינם אוכלים לפני שזרקו את

הדם⁷⁷⁹).

6. שאול מחזק את הצבא⁷⁸⁰, ונלחם באויבי ישראל מצפון, ממזרח, ומדרום⁷⁸¹.

7. היה מכבד ת"ח, מאכילן ומשקן⁷⁸².

8. היה נותן מזונות לבנות ישראל, שבעליהן נמצאים במלחמה⁷⁸³.

"ויראו אנשי ישראל ... כי נסו אנשי ישראל וכי מתו שאול ובניו ויעזבו את ההרים וינסו"

בעקבות המלחמה, נסוג צבא שאול ונוטש את ערי המישור, ואת ערי עבר הירדן.

⁷⁶⁶ על דמותו של שאול נרחיב אי"ה בנספח מיוחד.

⁷⁶⁷ לעיל ט, כא.

⁷⁶⁸ לעיל י, כז.

⁷⁶⁹ ע"פ דברי ראב"ש בשם מדרש עלום.

⁷⁷⁰ לעיל כד, ג.

⁷⁷¹ ויקרא רבה כו, ז.

⁷⁷² ראה הלכות יסודי התורה ז, א.

⁷⁷³ לעיל י, כד.

⁷⁷⁴ מדרש שמואל פרק יא.

⁷⁷⁵ יא, ז.

⁷⁷⁶ פרק כח, ג.

⁷⁷⁷ יד, לו.

⁷⁷⁸ שם, מד.

⁷⁷⁹ שם, לב.

⁷⁸⁰ שם, נב.

⁷⁸¹ שם, נז.

⁷⁸² ירושלמי נדרים ט, ט.

⁷⁸³ שם.

"ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את החללים וימצאו את שאול ואת שלשת בניו נפלים בהר הגלבע..."

כפי שראינו, שאול נפל על חרבו, ושלשת בניו מתו בידי פלשתים.

הפלשתים כורתים את ראשו של שאול, ולוקחים את בגדיו וחרבו⁷⁸⁴ בכדי להראות את גודל הנצחון, הודות לעבודה זרה שלהם.

לאחר מכן שמים הפלשתים את בגדיו וחרבו בבית עשתרות (שם של ע"ז שכפי הנראה היתה בצורת כבשים⁷⁸⁵ וכדו'), ואת גופתו [וגופות בניו⁷⁸⁶] תולים⁷⁸⁷ בבקעת בית ש[א], [ואת גלגלתו בבית דגון⁷⁸⁸].

דגש לילדים:

נצלתני הזדמנות זו כדי להסביר לילדים מה שכותב הרמב"ם⁷⁸⁹:

"[בהקשר לאדם שאינו מרחם על עניים] "...וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם, יש לחוש ליחוסו, שאין האכזריות מצויה אלא בגויים שנאמר "אכזרי המה ולא ירחמו".

כאן אנו רואים שהגויים לא הסתפקו בהריגתם של שאול ובניו, אלא ביזו את גופותיהם, ותלו איברים שונים בפומבי, רק כדי להראות את נצחונם.

"וישמעו אליו יושבי יביש גלעד...ויקמו כל איש חיל...ויקחו את גויות בניו מחומת בין שן"

תושבי יביש גלעד שומעים על⁷⁹⁰ מה שקרה לשאול, ומחליטים לצאת במבצע אמיץ להצלת גופו של שאול ובניו באישון ליל. לאחר שהם מחלצים את גויותו וגויות בניו הם שורפים אותם וצמים שבעה ימים.

את פשרו של מבצע זה, ואת הצום שעשו, מסביר המיוחס לרש"י על דברי הימים⁷⁹¹:

"... ולמה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבע יותר משאר ישראל?

לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה נחש העמוני עליהם.

וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם יבא להם מושיע [מנחש העמוני].

והיו צמים ומתענים אולי יבא להם מושיע, ובא שאול והושיעם.

כנגדן נתענו עתה גם הם ז' ימים.

וגם מפני אבילות שנהגו שבעת ימים, כי גם קרוביהם היו [=שאול ובניו היו משבט בנימין], כי כשהרגו ישראל את יושבי גבעה במעשה פלגש בגבעה (סוף שופטים), נתנו אנשי יבש בנותיהם לבנימין כשחטפום מן המחולות"

מדוע שרפו אנשי יביש את גופות שאול ובניו?

[הרחבה:]

ת: ע"כ נתנו מספר תשובות במפרשים.

רס"ג⁷⁹² דוחה את העמדה לפיה השריפה שעליה מדובר פה היא שריפת הגוף והותרת העצמות, שהרי מצינו אצל יוסף⁷⁹³, ואצל איש האלהים [בספור המוזכר בספר מלכים⁷⁹⁴] שמוזכר שלקחו את עצמותיו ושם לא מוזכר ששרפו את גופם! ולכן, אומר רס"ג, אין להוכיח מכאן שהשריפה שעליה מדובר היא שריפת הגוף והותרת העצמות.

⁷⁸⁴ ראה תרגום.

⁷⁸⁵ ראה דברים כה, ד.

⁷⁸⁶ רד"ק.

⁷⁸⁷ ע"פ התרגום.

⁷⁸⁸ רד"ק ע"פ דבה"י א; י, י.

⁷⁸⁹ הלכות מתנות עניים י, ב.

⁷⁹⁰ ע"פ התרגום.

⁷⁹¹ א; י, יב.

⁷⁹² אמונות ודעות עמוד רח.

⁷⁹³ "ויקח משה את עצמות יוסף עמו..." (שמות יג, יט)

⁷⁹⁴ "ויהי אהרי קברו אתו ויאמר אל בניו לאמר במותי וקברתם אתי בקבר אשר איש האלהים קבור בו אצל עצמתיו הניחו את עצמתי" (מל"א; יג, לא)

אלא באמת הכונה שאת עצמותיהם ובשרם קברו, ומה ששרפו לא היה את גופם, אלא את בגדיהם וחפציהם שהיו שייכים להם.

כהוכחה נוספת לפרושו מביא רס"ג את דבריו של התרגום, שעל הביטוי בפסוק "וישרפו אתם שם" מתרגם: "וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן" [=ושרפו עליהם (ולא אותם) כמו ששורפים על המלכים⁷⁹⁵]. כפי הנראה השריפה שעליה מדובר היא שריפת כליהם וחפציהם שונים שהיו של המלך- שזהו מנהג שנהגו לעשותו למלכים, ומובא כבר בירמיה⁷⁹⁶: [לגבי מותו של צדקיהו המלך שיהיה כמו שאר המלכים לפניו]

"אך שמע דבר ידוד צדקיהו מלך יהודה פה אמר ידוד עליך לא תמות בחרב: (ה) בשלום תמות וכמשפחות אבותיך המלכים הראשנים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והו' אדון יספדו לך כי דבר אני דברתי נאם ידוד"

פרוש דומה לדברי רס"ג מובא ברבי יוסף קרא⁷⁹⁷:

"וישרפו אתם שם"-היא החנטה, שעושים עליהם הבשמים רבים שלא יסריחו, ושורפים בשמים באותה החנטה" [והוכחה לפרוש זה נמצאת בדברי הימים⁷⁹⁸ שם מסופר על אסא המלך:

" וַיִּשְׁכַּב אֶסָא עִם אֲבֹתָיו וַיָּמָת בְּשָׁנָת אַרְבָּעִים וְאַחַת לְמָלְכוֹ: וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּקִבְרֹתָיו אֲשֶׁר לֹא בְּעִיר דָּוִד וַיִּשְׁכְּבֵהוּ בְּמִשְׁכַּב אֲשֶׁר מִלֵּא בְּשָׂמִים וְזָנִים מְרַקְחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה וַיִּשְׂרְפוּ לוֹ שָׂרְפָה גְדוֹלָה עַד לְמָאד:

פרוש נוסף לענין מובא ברד"ק הכותב:

"...ויתכן לפרשו כי הבשר שרפו, [כיון] שהעלה רמה ולא רצו לקוברו עם התולעים, כי לא היה דרך כבוד, ושרפו הבשר וקברו העצמות".

תם ונשלם שבח לבורא עולם.

⁷⁹⁵ מקורו של ענין זה מובא בתלמוד (ע"ז יא). "...וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים.

ומה הם שורפין על המלכים? מיטתן וכלי תשמישן..."

⁷⁹⁶ לד, ד-ה.

⁷⁹⁷ וכן הביאו הרד"ק, רי"ד, וראב"ש.

⁷⁹⁸ ב; טז, יד.